SAYI: 33 FİYATI: 2500 TL. (K.D.V. dahil)

EKONOMİ VE POLİTİKADA

Görüş

AYLIK DERGİ AĞUSTOS 89











Bayramın 4. günü Kartal Stadyumu'nda Görüş Dergisi'nin Haziran Şenliği vardı. 24 Haziran'da yapılması planlanan şenlik İstanbul Valiliği'nce 16 Temmuz tarihine ertelenmişti. Anlaşılan bayramın son gününün stadyum gibi büyük bir yerde yapılacak olan şenlik için elverişsiz bir gün olduğu sanılıyordu. Kartal Stadyumu'na "bir avuç insanın" gelebileceği umuluyordu. Oysa oniki bin kişi koştu o gün Kartal'a.

TİENANMAN'DE SAPLA SAMAN
Reşit Ergener



SONBAHAR BUNALIMI
Tevfik Çavdar

Demokratikleşme yolunu tıkamak isteyenler sonbahara doğru bir krizi adım adım yükseltiyorlar. İstenen 12 Eylül bunalımının yeniden hortlatılması. Sonbahar krizinin gerçek anlamı bu. Düğüm ya da doruk noktasıda cumhurbaşkanı seçimi. Bu meclisin meşru olup olmadığı, cumhurbaşkanını seçip seçemeyeceği sorunları yapaydır, sadece görüntüdeki sorunlardır. Önemli olan 12 Eylül düzeninin devam edeceğini simgeleyen bir cumhurbaşkanının seçimidir. Can alıcı nokta budur. Bu "kara düzen" aşılacak?

TARTIŞMA-BİRLİK-TARİH
Yalçın Yusufoğlu



İÇİNDEKİLER

KARARLAR...

"İstanbul Devlet Güvenlik Mahkemesi C.Savcılığı'nın 29.06.1989 gün ve 1929/383 Hz. sayılı yazısı ile, İstanbul'da münteşir Ekonomi ve Politika'da Görüş isimli aylık derginin 1989 Temmuz ayında çıkan 32. sayısının 39. sayfasında Çağatay Anadol tarafından yazılan "Zorla Asimilasyon Sosyalizm ile Bağdaşmaz" başlıklı yazıda milli duyguları zayıflatıcı, tamamen ortadan kaldırmayı hedef güden Kürtçülük propogandası yapıldığı kanaatine varıldığından hazırlık soruşturması başlatıldığı ileri sürülerek, derginin anılan sayısının 5600 sayılı yasanın Ek 1/2 maddesi gereğince toplatma kararı verilmesi talep edilmekle, incelendi:

GEREĞİ DÜŞÜNÜLDÜ:

Her ne kadar yazıda 'Türk burjuvazisi' ibaresi kullanılmış ise de ırkçı, şoven görüşlerin eleştirisinden ziyade Türkiye'nin 'Irkçı, baskıcı, şoven ve asimilasyoncu olduğu, tarihinin zorunlu iskânlarla dolu olduğu, tüm Kürtçe köy isimlerini değiştirdiği, çocuklara Kürtçe isimler konulmasını yasakladığı' ifade edilmek istenmek suretiyle ırk mülahazası ile milli duyguları zayıflatıcı kışkırtıcı propaganda yapılmak kastı olabileceğinden, anılan suç TCK'nun 2.kitabının 1-2 fasılları kapsamında olduğundan talep yerinde görülmekle derginin anılan sayısının 5680 sayılı yasanın Ek 1/1-2.maddesi gereğince TOPLATILMASINA , itirazı kabil olmak üzere 20.06.1989 tarihinde karar verildi.

□

"Silvan ilçesi Kayadere köyü cilt no:046/02, kütük sıra no:41'de nüfusta kayıtlı Medeni ve Azize'den olma, İsveç doğumlu, 15/7/1978 doğumlu Soreş,aynı yerde nüfusa kayıtlı Medeni ve Azize'den olma, Stokholm/İsveç doğumlu, 15/7/1978 doğumlu Ronos ve aynı yer nüfusta kayıtlı Medeni ve Azize'den olma, Stokholm/İsveç, 13/7/1982 doğumlu Rüçem Uzsoy'un nüfustaki bu isimlerinin Türk dil ve kültürüne aykırı olduğundan isimlerinin iptaline.

Aynı yer ve hanelerinde nüfusta kayıtlı Soreş isminin Fuat, Ronos isminin Suat ve Rüçem isminin ise Neslihan olarak düzeltilmesine Silvan Asliye Hukuk Mahkemesinin 22/9/1988 gün ve esas no:1988/265 ve 1988/237 sayılı ilamları ile karar verilmiş olduğu, işbu ilamın Resmi Gazete ile ilan edilmesine ve ilan masrafının davacıdan alınması ilan olunur."

□

Şarkı söylemek de yasak. Şarkılardan bile korkuyorlar. Grup Yorum'un dokuz mensubu Mersin konserinden sonra gözaltına alındı, işkence gördü ve tutuklandı. Grubun üç bayan elemanına cezaevi müdürü kızlık kontrolu yaptırmak istedi, ancak tutukluların direnmesi üzerine bundan vazgeçti. Hikayenin buraya kadarki kısmı korkunç. Nasıl çağdışı, insanlık dışı bir rejimle, bir anlayışla karşı karşıya olduğumuzu hatırlatıyorlar bize sık sık. Ama daha sonraki bir açıklama doğrusu "merd-i kıpti şecaat arzederken sirkatin söyler" sözünün müthiş bir örneğini teşkil ediyor.

Merkez Cezaevi müdürü Oğuz Atıcı bakın ne demiş?

"Böyle bir olay olmadı. Kızlık kontrolu yaptırma gibi bir düşüncemiz olsaydı onların mücadelesiyle yapmamazlık etmezdik. İdare olarak hükümlüler için bunu yapabiliriz. Ancak Grup Yorum'un bayan elemanları tutuklu olduğu için böyle bir şeyi yapmak istemedik. Onlar istemedikten sonra böyle bir şey olmaz."

İnsan, bazı insanlarla "insan" isminin ortak paydası altında olmaktan utanıyor. Oğuz Atıcı 'eğer hükümlü olsalardı direnseler de, ağlasalar da zorla yaptırırdık' demeye getiriyor. Umarız bir gün Oğuz Atıcı hapse düşmez, veya o hapse düşünceye kadar yurdumuz bu utanılası rejimi ve onun anlayışını aşar. Çünkü bakarsınız bir cezaevi müdürü de Oğuz Atıcı'ya eşcinsel ilişkide bulunup bulunmadığını tesbit amacıyla, dirense de ağlasa da bir kontrol yaptırabilir. ■

İllüstrasyonlar: Uğurcan Ataoğlu

EKONOMİ VE POLİTİKADA
Görüş
AYLIK DERGİ

▶ ***Sahibi:*** *Şükrü Çelikyapı* ▶ ***Yayın Yönetmeni:*** *Çağatay Anadol* ▶ ***Yazı İşleri Müdürü:*** *Erdal Şahin* ▶ ***Yazışma:*** *GÖRÜŞ Nuruosmaniye Cad. 5/2 Cağaloğlu-İstanbul* ▶ ***Fiyatı:*** *Yurtiçi 2500.- TL Yurtdışı 3 DM.* ▶ ***Yıllık Abone Ücreti (12 Sayı):*** *Yurtiçi 22.500.- TL. Yurtdışı 35 DM. Abone bedelleri Yayın-Dizgi Merkezi'nin Yapı ve Kredi Bankası Çemberlitaş Şubesi'ndeki 002846-4 (Yurtdışı havaleleri için Yapı ve Kredi Bankası Çemberlitaş Şubesi döviz tevdiat hesabı No: 616213-5) numaralı hesabına yatırılmalıdır.* ▶ ***Dizgi:*** *Yayın-Dizgi Merkezi Tel: 527 03 40* ▶ ***Ofset Hazırlık:*** *SOS Ofset Tel: 511 25 36* ▶ ***Baskı:*** *Teknografik* ▶ ***Genel Dağıtım:*** *GAMEDA*

KEL BAŞA ŞİMŞİR TARAK!

Turgut Özal, yüzde yirmibir buçuk başbakan olarak üslûbundan hiçbir şeyi değiştirmeden hâlâ misyonunu sürdürebildiğine göre, cumhurbaşkanı da olmasına birilerinin bu kadar celadetle itiraz etmelerine şaşmasın da ne yapsın?

Erken seçim-ülkeye her bakımdan mutlaka gerekli sahiden **erken** bir erken seçim- en başta SHP yöneticilerinin özel gayretleriyle devreden çıkarıldı. Erken seçimden önce demokratik ve adil bir seçim ve partiler yasasının çıkarılması, anayasa değişikliğinin erken seçimin başta gelen bir platformuna dönüştürülmesi gibi temel demokratik hedeflere ağırlık verilmesi gereği hiç kaale alınmadı, geçiştirildi. 26 Mart yerel seçimleri sonucunun bunlar için oluşturduğu uygun ve zamanlı zemin ısrarla ve kasıtla görmezlikten gelindi. Politik gündemin esas ekseni kaydı; hedef, Mart seçimleri sonucunun politik realiteye çevrilmesi olmaktan çıktı, T.Özal'ın cumhurbaşkanı olmasını önleme gayretine dönüştü. Sosyal demokrat yöneticileri T.Özal cumhurbaşkanı olursa bunalım çıkar diyerek burunlarının dibindeki bunalıma gözlerini yumup bunalım çıktığında çaresine bakma üzerine "politika" kurdular. Yani bugünün işini yarına erteleyerek o işten hepten yan çizdiler. Politik gündemi işgal eden konu, hiç gereği yokken ve yeri değilken, cumhurbaşkanı seçimi, yani "T.Özal'ın politik geleceği" oldu.

T.Özal cumhurbaşkanı olsun mu, olmasın mı? T.Özal cumhurbaşkanı olur mu olmaz mı? T.Özal cumhurbaşkanı olmalı mı, olmamalı mı? T.Özal cumhurbaşkanı olursa ne olur, olmazsa ne olur?

İşi tıkırında, geçimi yolunda politikacıların, parti sözcülerinin, boyalı/boyasız basında köşe, sütun ya da söz sahibi yorumcuların ve tüm dedikodu erbabının en acil meşgalesi ve derdi şimdi bu.

Yüzde yirmibir buçuk oyla cumhurbaşkanı olunmaz diyenler de çoğunlukta.

Peki niçin yüzde yirmibir buçuk oyla başbakan olunabiliyor?

Ya da seçim hilesini kitabına uyduran eşi menendi görülmemiş bir "seçim" yasasıyla sağlanmış % 50'nin % 15 eksiği "oy desteği" ile başbakan olunarak ekonominin, toplum hayatının ve devlet işleyişinin altı üstüne getirilebiliyor, hayat pahalılığı ve ağır vergiler, dış borçlar yükü altında emekçi kitleler, dar ve sabit gelirliler, rızkı arslan ağzında küçük meslek sahipleri soyulup soğana çevrilebiliyordu da niçin aynı % 35 "oy"'un ürünü parlamento çoğunluğu ile cumhurbaşkanı olunamıyor?

Dün de, bugün de başbakan olarak meşruiyetinden sual olunmayan kişinin yarın cumhurbaşkanı olarak meşruiyeti nasıl tartışılabilir? Parlamento aynı parlamento, çoğunluğu aynı çoğunluk değil mi?

TC'nin başbakanı T.Özal epeydir kendi kendine böyle sorular sorup hayretler içinde kalıyor olsa gerek.

Yüzde yirmibir buçuk oyla daha hâlâ ülkenin tepesinde oturup her konuda ve alanda bildiğini okumasına son vermek için kimsenin bol lâf ve "taktik" üretmekten başka birşey yaptığı yok. Uzun/orta/kısa vade ekonomi politikaları akıl almaz bir pervasızlıkla ayrıcalıklı çıkarlara, yârâna, tekellerin aşırı kazanç hırsına peşkeş çekiliyor. Ülke sanayiinin kilit taşı ya da geleceğin modern teknolojik üretiminin çekirdeği KİT'ler kapalı kapılar ardında oldu bittiye getirilerek yabancılara satılıyor. Her yıl beş milyar doları aşkın dış borç ödemesiyle ülke insanlarının boğazından ve ekonominin zorunlu yatırımlarından kesilip ülke dışına sürekli değer aktarılıyor. Toplu sözleşmelere açıktan müdahale edilip ülkenin çalışan insanlarına gelir sınırı ve hayat standardı biçilirken, azgın enflasyonu kalıcılaştıran, % 100'e tırmandıran uygulamalar sürüyor.

Bütün bunlar, ardındaki oy "desteği" yüzde yirmibir buçuğa düşmüş bir yönetimin işleri. Yüzde yirmibir buçuk bunlara yetiyorsa, aynı yönetimin başının cumhurbaşkanı olmak istemesine neden yetmiyor?

Bir ay kadar öncesinin kamuoyu yoklamaları ANAP'a duyulan "güven"in % 15'e kadar düştüğünü gösteriyordu. Yönetimin başı TRT'de aylarca ne yasa tanıdı ne anayasa. Zorunlu atamayı dilediği gibi savsakladı. En hafifinden görevi ihmal. Yetki gaspına kadar yolu var. Emniyet müdürlerinin, valilerin, ordu kumandanlarının, büyük elçilerin, vb. atanmalarında yetki ve söz sahibi. ANAP parlamento grubuna dayanarak TBMM'yi tatile sokabiliyor, yeniden olağanüstü toplantıya çağırabiliyor. Parlamento müessesesini tüm temsili işlevinden arındırarak keyfiliğin, sorumsuzluğun, denetimsizliğin şahane örneklerini sergiliyor. Yasa hükmünde kararnameleri yeri geldikçe bir cebinden çıkarıp öbür cebine koyarak kafadarlarıyla iş bitiriyor. Niçin cumhurbaşkanı olamayacakmış?

Ya da SHP Genel Sekreteri'nin deyişiyle kişilik yapısı ve "siyasi üslubu" cumhurbaşkanı olmasına uygun düşmüyorsa, niçin ülkenin ve ülke insanlarının en hayati çıkarlarının yorumunda, o çıkarların uluslararası platformlarda temsilinde hâlâ söz ve yetki sahibi? Türkiye'de işçi hakları ve çalışma mevzuatına ILO standartlarına kasten uydurmamakta direnen onun başında olduğu yönetim değil mi? Niçin o yönetimin başı cumhurbaşkanı da olmasın?

Ülkede düşünce özgürlüğü DGM savcılarının iki dudağının arasında. Örgütlenme özgürlüğü hiç yok. İşçi hakları işverenin insafına emanet edilmiş. Grev mevzuatı grev yapmayı bir hak olmaktan çıkarmış, işverenin ve yönetimin ihsanına çevirmiş. En temel demokratik hak ve özgürlüklerin hiç birinin hiç bir yasal, anayasal güvencesi yok. Anayasanın kendisi bu açıdan tam bir polis devleti nizamnamesi. Ülkede işkencenin süregittiği, yargılandıkları ya da kovuşturmaya uğradıkları ikide bir adeta iftiharla ilan edilen işkencecilerin sayısıyla sabit, vb. T.Özal böyle bir rejimin yıllardır başbakanlığını sürdürüyor. Yüzde yirmibir buçuk, yüzde onbeş olgularından sonra hâlâ sürdürüyor. Biraz da cumhurbaşkanı olmak istese ya da olsa ne olur?

26 Mart seçimleri sonucu neyi değiştirdi ki?

Bu ülkede gözü yeterince kara olanların ne kadar azınlıkta kalırlarsa kalsınlar milletin tepesinde kalabileceklerini gösterdi!

T.Özal, yüzde yirmibir buçukluk başbakan olarak üslubundan hiçbir şeyi değiştirmeden hâlâ misyonunu sürdürebildiğine göre, cumhurbaşkanı da olmasına birilerinin bu kadar celadetle itiraz etmelerine şaşmasın da ne yapsın?

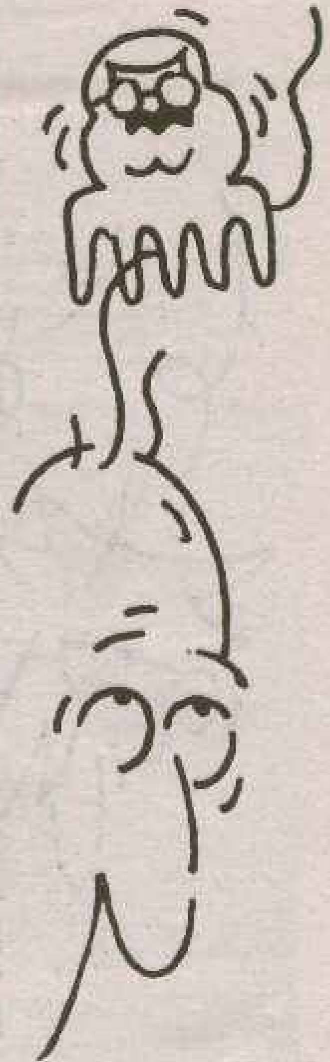
Ben de şaşıyorum.

Ülkenin haline ve ülkenin bu halinde mevcut yönetime "muhalefet" adına yapılanlara bakıyorum da bu gidişle söz konusu makama en uygun "siyasi üslub"un Bay Turgut Özal'ınki olduğunu görüyorum.

Bir de şunu doğrusu çok merak ediyorum: Günü gelir de T.Özal, ansızın, cumhurbaşkanı adayı **olmadığını**, başbakan olarak ANAP'ın ve işinin başında bulunacağını ilan ederse ne olacak?

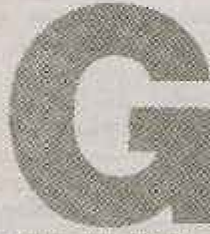
Herhalde işi tıkırında, geçimi yolunda politikacılar, parti sözcüleri, boyalı/boyasız basında köşe, sütun ya da söz sahibi yorumcular ve tüm dedikodu erbabı "halkımız" ya da "seçmenin en son oylamada belli ettiği irade adına büyük, çok büyük bir zafer kazanmış olacaklar?

Helâl olsun! ■



SONBAHAR BUNALIMI VE SHP

Kimse SHP'den programının ötesinde sivri sözler söylemesini beklemiyor. Ama kimse de partinin demokrasiyi dışlamasını, onun gereklerini yerine getirmemesini hoş görmüyor.



Gerideki yıllara baktığımızda Türkiye'nin bir anlamda, sürekli bir bunalım içerisinde yaşadığını görmekteyiz. 1950'li yılların ikinci yarısında başlayan önce ekonomide, sonra da siyasal yapıda kendini gösteren bunalımın 1960 darbesiyle sonuçlandığını biliyoruz. Daha sonraları ekonomideki bunalımların siyasal krizlere ülkeyi sürüklediğini de görmekteyiz. Ülkemizdeki ekonomik bunalımın 1968'den bu yana, yani yaklaşık yirmi yıldır kronikleştiği de ortadadır. Bu yıl, sol düşünce ve siyasetlere yönelik bir mizansenin de uygulanmaya başladığı yıldır. Bir yandan ekonominin, dünya kapitalizmi ile birlikte içine yuvarlandığı kriz, diğer yanda işçileri ve sol siyasetleri hedef alan (yapay da sayılabilecek) bir derin bunalıma dönüştürüldü. İstenen, 1979'da, ilk yaz aylarında büyük gazetelerimizde boy gösteren tam sayfalık TÜSİAD ilanlarında açıklığa kavuşturuluyordu. O güne kadar cumhuriyetin temel yaklaşımlarından biri olan sosyal devlet kavramının terkedilmesi, bunun yerine piyasa mekanizmalarının akıntısına bırakılan bir ekonomik yapının geçirilmesi temel hedefti. Yükselen enflasyonun, ekonomik durgunluğun nedeni olarak devletin toplumsal amaçlarla yaptığı sübvansiyonlar ile yüksek işçi ücretleri gösteriliyordu. Dizginlenmek, eli kolu bağlanmak istenen ücretli emekti. Serbest bırakılmak istenen ise "Özel kesim" diye adlandırılarak, masum bir kılıfa büründürülen sermaye idi. Birçok yazar buna tutucu ve acımasız kapitalizmin hortlatılması adını da vermekteydi.



Bir öncede değindiğimiz gibi amaç, kârları, sömürüyü en üst düzeye çıkartmaktı. Ücretli emeği sindirmekti, dolayısıyla demokrasinin ana ilkelerini yaşamdan çıkartmaktı. Bu amaçla dünyanın birçok ülkesinde denenen şaşırtmaca düzenlendi. Sol düşünce ve siyasetlere yönelik suçlamalar yükseltildi. Bireysel terör azdırıldı. O günlerin ünlü deyimiyle "Anarşi dal budak sardı". Günde onlarla insan ölmeye başladı. İyi niyetli girişimler (Ecevit'inki başta olmak üzere) tersine çevrildi. Ülke düzenli bir planın uygulanması sonucu 24 Ocak ve 12 Eylül 1980'e getirildi. Aslında, birçok kişinin ileri sürdüğü gibi 12 Eylül, bunalımın önünün alındığı değil başladığı, kökleştiği dönemdir. Bu noktaya uluslararası sermaye ve onun egemenliğindeki dış ve iç güçler, 1970'li yıllar boyunca yapay bir krizi büyüterek ulaşmıştır. 12 Eylül ise ülkeyi etkisi uzun yıllar silinemeyecek bir bunalıma sürüklemiştir. Bu bunalımın temel niteliklerini şöyle sıralama mümkündür:

▶ Ücretli emeği fukaralaştıran bir ekonomik politika sonucu gelir dağılımı bozulmuştur. Siyasal iktidar bu dengesizliği daha da artıracak bir avuç tekelci grubun elinde, onların çıkarları doğrultusunda kullanılmaktadır. Ekonomi bu tek yanlı kullanımın tüm izlerini, belirtilerini taşımaktadır.

▶ Ücretli emeğe karşı olan bu politikaların süreklilik kazanabilmesi için demokratik kurumların ve ilkelerin hemen hemen bütünü rafa kaldırılmış, içeriklerinden saptırılmış ya da unutturulmuştur.

▶ Toplumsal ve kültürel dengesizlikler büyümüş, yozlaşma diye niteleyebileceğimiz tortusal bir yapı ortaya çıkmıştır.

Bu üç niteliği ile bunalım 12 Eylül kara düzeni süresince yaygınlaşmış ve kökleşmiştir.

Sonbaharda bu bunalım keskinleştirilecek

Son günlerde sık sözü edilen "Sonbahar Krizi", temelde 12 Eylül'ün "tüm kurum ve kurallarıyla" yaşatılması doğrultusunda ortaya çıkacak. Bilindiği gibi 1987 seçimlerinden, özellikle 26 Mart yerel seçimlerinden sonra yığınlarda demokratikleşme, 12 Eylül kara düzenini aşma doğrultusunda büyük bir arzu var. Ekonominin bugün ücretli emeği ve onların ailelerini düşürdüğü yoksulluk, önlenemeyen pahalılık, adaletsiz gelir dağılımı ve bütün bunların üstüne antidemokratik siyasal ortam bu arzuyu daha da pekiştiriyor. Sonuçta 12 Eylül'ün getirdiği siyasal, ekonomik ve toplumsal yapının değişmekte olduğunu gösteren işaretler de artıyor. İşte bu demokratikleşme yolunu tıkamak isteyenler sonbahara doğru bir krizi adım adım yükseltiyorlar. İstenen 12 Eylül bunalımının yeniden hortlatılması. Sonbahar krizinin gerçek anlamı bu. Düğüm ya da doruk noktası da cumhurbaşkanı seçimi. Bu meclisin meşru olup olmadığı, cumhurbaşkanı seçip seçemeyeceği sorunları yapaydır, sadece görüntüdeki sorunlardır. Önemli olan 12 Eylül düzeninin devam edeceğini simgeleyen bir cumhurbaşkanının seçimidir. Can alıcı nokta budur. Bu "kara düzen" aşılacak mı? Bu düzenin aşılmasının ön koşulları ise şöyle özetlenebilir:

▶ Ücretli emeğin tüm katmanlarının ve küçük üreticilerin kucaklandığı bir sosyal devlet anlayışını yaşama geçiren bir ekonomi politika. Bu politikanın sanayileşme, tarımda verimin, üretiminin artırılması, uluslararası işbölümünde daha üst basamaklarda yer alma gibi temel sorunlara da yanıt vermesi gerekir.

▶ Düşünme, düşünceyi yayma, her türlü örgütlenme, fukaralıktan uzak olma, vicdan vb. özgürlüklerin kısıntısız yaşama geçirilmesi. Bu doğrultuda hazırlanacak bir anayasanın hazırlanması ve yürürlüğe konması.

▶ Siyasal partiler yasasından ceza yasasına, polis vazife ve selahiyetleri yasasından, seçim yasasına kadar uzanan geniş bir yasal çerçevedeki tüm antidemokratik yasaların ayıklanarak değiştirilmesi, kaldırılması.

▶ Yargı güvencesi altında, ekonomik gereklerle saptırılmamış (yani politikanın metalaşmadığı) özgür seçimler.

Sayılan bu ön koşulların ve bunlara eklenecek daha nicelerin ele alınarak oluşturulacak bir demokratik ortamın yaratılması bütün siyasal partilerin ilk hedefi olmalıdır. Bu hedefe varılmadan krizlerin önü alınamaz, 12 Eylül bunalımı daha bir derinleşir.

SHP'ye düşen görev

SHP'nin kendi iç sorunlarını çözemeden ülkenin bu temel sorununa, yani demokratikleşme çabasına, bir katkıda bulunması kolay olamaz. Oysa, bugünkü durumda SHP'ye düşen görevler de büyüktür. Belki de bir önce saydığımız bunalımdan çıkmanın anahtarı SHP olacaktır. Yeter ki bunu istesin.

SHP, SODEP ve Halkçı Parti birleşmesinden sonra bir anlamda demokrasi özlemini çeken emekçi yığınların umudu haline gelmişti. Unutulmasın, o dönemde yapılan kamuoyu araştırmalarında SHP'yi tercih edenlerin oranı % 40'a dayanmıştı. Ne var ki parti içerisinde duyulan, düzenle özdeşleşmeyi içine sindirici sesler, bu umudu pekiştirmedi. Açıkça ifade edilmelidir ki parti içerisinde, onu 12 Eylül'le bütünleştirmeye zorlayan bir grup daima var olmuştur ve zaman zaman etkinliğini de göstermiştir. Partiyi oluşturan SODEP ve Halkçı Parti kanatlarının kökeninde bulunan CHP'nin tutucu (bir yerde güven partisi) politik yaklaşımı partinin yapacağı birçok atılımda kendisini göstermiştir. Kuşkusuz siyasal partilerin belli bir program çerçevesinde kendi iç tutarlılıklarını korumaları zorunludur. Ama böylesine bir iç tutarlılık adına parti içi demokrasiyi zedelemek, partinin sağlıklı yanını gösteren çoksesliliği budamak, dış-

lamak da ona umutla bağlanmış yığınlarda düş kırıklığı yaratabilir. Kimse parti yönetiminin, programın ötesinde, alışılmamış, sivri sözler söylemesini beklemiyor. Ama bu yapılmasın diye kimse de partinin demokrasiyi dışlamasını, onun gereklerini yerine getirmemesini hoş görmüyor. Özellikle sonbahar aylarında izlenecek politika, SHP açısından tam anlamıyla bir demokrasi sınavı niteliğindedir.

Kuşkusuz, TBMM'deki bugünkü sandalye dağılımı ile, partilerin oy oranları arasında ters oranlı bir görünüm var. Bu da sürekli tartışmayı, hatta bir bunalımı yaratıyor. Ne var ki bu bunalımın çözümü sadece "Erken seçim" istemekte yatmıyor. Eğer seçim yasasında herhangi bir değişiklik yapılmadan bir seçim yapılacak olursa, tablo belki aynı olmayacak ve fakat fazla da etkin bir çözümü getirmeyecek. Diğer yandan, önceki yazılarımızda da belirttiğimiz gibi bütün siyasi partilerin % 30'un altında oy aldığı bir toplumda tek bir partinin iktidarından söz edilemez, ancak koalisyonlar, mutabakatlar hükümetinden söz edilebilir. Yeniden tırmandırılmaya çalışılan 12 Eylül bunalımından çıkmanın yolu da böylesine mutabakatlardan geçecektir. Bunalımı aşmada mutabakat, partilerin koalisyonu kaçınılmaz bir şart olarak önümüze dikilmektedir. Yunan komünistleri sağ partiyle bir koalisyon kurarak bunun en somut örneğini vermiştir. Böylece demokrasiyi korumada ve geliştirmede ne denli sorumlu davrandıklarını da kanıtlamışlardır. Bir macerayı baştan reddeden böyle bir davranışa Türkiye'de de gereksinim vardır. SHP'nin görevi de bu noktada başlıyor. Öncelikle bunalıma doğru teşhis koymak gerekir. Kimse TBMM'nin meşruiyetini tartışmıyor, tartışılan meclisin bileşimidir. Ama bir başka şey bütün boyutlarıyla artık tartışılmalıdır: 12 Eylül yaşatılacak mıdır? Ben demokratım diyen kimsenin ve hiçbir partinin 12 Eylül'ü sürdürecek, onun izlerini silmeyecek bir çözüme evet dememesi gerekir. Böyle bir davranış krizi sona erdirmez, derinleştirir.

Ana muhalefet partisinin; Anayasa'yı, Seçim Yasası'nı ve antidemokratik yasaları değiştirmek koşuluyla bir erken seçime ne diyeceği önemlidir. Bunun gerçekleşmesi için hem siyasal alanda, hem de sivil toplumda koalisyonlar kaçınılmazdır. Şöyle bir çevremize bakalım global sorunlarda, örneğin barış ve demokrasi konusunda uzlaşmaz gibi görünen devletler (ABD-SSCB), partiler bir ortak hedefte güçlerini toplayabilmektedirler. Bu onların kendi özgün sistemlerini, yaklaşımlarını gözardı etmesi anlamına gelmez. SHP'nin de benzer bir tavırla 12 Eylül'ü aşacak bir formülde mutabakat araması gerekmektedir. Siyasette etkin olmak bir parti için vazgeçilemeyecek şarttır.

Şimdi şöyle düşünelim, Ekim ayında Özal'ın dışında, ama 12 Eylül düzenini şöyle ya da böyle simgeleyen bir kişinin cumhurbaşkanı makamına oturması neyi çözecektir? Hiçbir sorunu çözmeyeceği gibi, kronikleşmeye yüz tutan 12 Eylül bunalımını derinleştirerek sürdürecektir. Böyle bir oluşumu gerçeklestiren siyasal partiler de bunalımın sorumluluğuna ortak olacaklardır. ■

D O K U N

M.Tahir Hatiboğlu

Din devletine doğru

Eylül imparatorluğunda din öne geçti. İmparatorluk varlığını güçlendirmek için dincileri taban seçti, en azından onlardan destek almak istedi. Bu gerçeği bilmeyen yok. Sol yerine sağ, laiklik yerine dincilik yeğlendi. Hem de bunlar laiklik ve Atatürkçülük adına yapıldı. Temeli Eylül'le atılan bu anlayış, bunu arayıp da bulamayan Özal'lı Turgutlu imparatorluğunda azarak devam etti.

Bu dönemde dilde ve giyside gericilik baştacı edildi. İleri, çağdaş ve aydınlık düşünmede dilin ve giysinin önemi bilindiği için böyle yapıldı kuşkusuz. Eylül imparatorluğunun patronları başlarda Türkçe sözcükleri yeğlerken, sonra koyu Arapça'yı seçmeleri boşa değil. Birileri uyardı ki, öyle oldular. Yirmi yıl önce sokaklarında türban ve çarşaf görülmeyen ülkemiz birden çarşaflılar ve türbanlılar ülkesi oluverdi. Nerede ise kadınlarımızın sadece gözlerini görebileceğiz. Devlet katında gözü görülebilenlerin işi yapılır oldu. Çarşaf saygınlık kazanmada simge oldu sanki.

Eylül döneminde bir tek dincinin ve ırkçının görevine son verilmedi. 1402 sayılı yasa bunlara uğramadı. Onun içindir ki, Eylül'ün uzantısı Turgutlu imparatorluğunda 1402 sorunu bir türlü çözülemedi.

Şu sayılara bakıp düşünmek gerek: Bugün devlet bütçesinden aylık alan din görevlisi sayısı 85 bin kişidir. İlkokul öğretmeni sayısı 225 bin. Cami sayısı 63 bin, ilkokul sayısı 51 bin. Öğrencisi az olan ilkokullar kapatılırken, gelip-gideni (cemaat) on kişi bile olmayan camilere imam, müezzin ve vaiz sanlarıyla üç görevli atanıyor. Her yıl 1400 cami yapılıyor. Beş bin dolayında izinli Kur'an kursu var. Buralarda 89 bin kız, 54 bin erkek öğrenci okuyor. Öğrenci yurdu ve pansiyon adıyla izinsiz eğitim veren merkezler bunun dışındadır. 384 imam-hatip lisesinde 250 bin öğrenci eğitim görüyor. Üniversitelerde 9 İlahiyat Fakültesi, 4 İlahiyat Yüksekokulu vardır. Ve her yıl bir milyon Kur'an-ı Kerim basılıp satılıyor. İlahiyat Fakülteleri öğretmen yetiştiren kurumlar içine alınmıştır. Ulusal Eğitim Bakanlığımızda ilçe eğitim müdürlüklerinin % 22'si imam-hatip çıkışlı. Sağlık liseleri ve pek çok okulun müdür ve müdür yardımcısı dinsel kökenli. Dinsel kökenli olmak her türlü yöneticiliği yapabileceğiniz anlamına geliyor.

Köylerde ortaokul açılması hızlanmıştır. Bunun bir tek amacı vardır. O da, bu köye pansiyon adıyla Kur'an kursu açılmasını sağlamaktır. Amaç oradaki ortaokul çocuklarını dinci yetiştirmektir. Aynısı köylerde biçki-dikiş kursu açılmasında yapılıyor. Köyler bu şekilde ağ gibi dinci örgütlerin pençesi altındadır. Ne yazık ki, bu böyle.

Bu sayıları gören, Türkiye'nin bir İslâm cumhuriyeti olduğunu sanır. Sadece yılda bir milyon Kur'an-ı Kerim satılması yeter. Kitap okuma alışkanlığı olmayan bir ülkede bu sayı düşündürücü olmalı. Kitap okuyoruz savında olan ilericilere bir anlamdır bu. Sağduyu sahibi, laik düşünceli çağdaş insanlar bu sayılarla kafalarını yormalıdır. Ayrıntı ve sözcüklerle ülkeyi kalkındırmak savaşı verenler, kendilerine engel gördükleri kişilerin sayılarıyla kafa yormalıdırlar.

Din eğitimi 12 Eylül'le hız kazandı demiştik. Peki, bunun temeli ne zaman atıldı diye düşünen var mı? Yok. Biraz da geriye bakmak gerekiyor. Din derslerinin okullara konmaları 1948 yılında CHP hükümeti döneminde sağlanmıştır. İsmet İnönü'nün cumhurbaşkanı, Reşat Şemsettin Sirer'in başbakan, Tahsin Banguoğlu'nun eğitim bakanı olduğu dönem dinin okullara "merhaba" dediği dönemdir. 1967'de Prof.Dr.Tahsin Banguoğlu'nu evinde ziyaret ettiğimde okullara din dersini ilk koyan olduğu için övünmüştü. Yirmi yıl sonra sayın İsmail Kara ziyaret etmiş ve ona da övünmüş*. Hazretin övündüğü tek şey CHP döneminde okullara din dersi koymak. Banguoğlu ayrıca diyor ki, "Bir hile yaptım, seçmek istemeyenler dilekçe verecek dedim ve o yıl sadece Prof. Dr.B.Nuri Esen dilekçe verdi, seçmek isteyenler deseydim daha kötüydü...". Banguoğlu din dersi uygulamasını 1947'de toplanan CHP kurultayında alınan bir karar uyarınca yapmıştır.

CHP'nin oy kaygısıyla ve DP ile giriştiği bir yarış sonucunda gelişen ve başlayan din eğitimciliği DP iktidarı döneminde hız kazanmıştır. 27 Mayıs'ın etkili olduğu dönemde kesilen hız, 1970'li yıllarda Milli Selamet Partisi'nin anahtar parti olmasıyla daha da hızlanmıştır. Eylül dönemi ise bu işi kurumsallaştırmada etkili olmuştur. Eylül komutanlarının "aman solcular olmasın, onlar olacağına dinciler olsun" demesi ülkeyi bugünkü çıkmaza değin getirmiştir. Evren'in hoca çocuğu olmakla övünmesi, ayet ve hadislerle alanlarda topluluklara seslenmesi, anayasaya zorunlu din dersinin konması, ilerici ve çağdaş düşünceli insanların ellerinin kollarının bağlanması, kısacası taşların bağlanıp köpeklerin salıverilmesi bugüne getirmiştir.

Bilimci çağdaş insanlar bunları bilmelidir. Olayın nereden ve nasıl başladığını görmelidirler. Ufak ödünlerin zaman içinde nereye uzandığını görmek gerekir. Önümüzdeki yıllar gören insanlarımıza önemli görevler düşecektir. Herkes hazır olmalı, ödüne ve görmezliğe hayır demelidir. Dincilere göz kırpan bugünkü SHP yöneticileri de gelişmelerden ders almalıdırlar. ■

* *İsmail Kara, Tarih ve Toplum, sayı: 56, Haziran, 1989.*

▼ ***Kur'an kursları artıyor.*** *Öğrencisi az olan ilkokullar kapatılırken sadece izinli Kur'an kurslarında 89 bin kız, 54 bin erkek öğrenci okuyor.*



Doç.Dr.Fazıl Sağlam

İŞÇİ HAKLARI AÇISINDAN ANAYASA

Demokratik rejimi kuracak bir anayasal.düzen, işçi haklarının somutlaşması bakımından da ön koşuldur.

Görüş Dergisi'nin Haziran 1987 sayısında yer alan "İşçi Haklarını Anayasa Yaratmadı" başlıklı yazımızda işçi hakları yönünden anayasa konusunun bir boyutunu ele almıştık. O yazıda işçi haklarının anayasanın bütünlüğü içinde değerlendirilmesi gerektiğine, 1982 Anayasası'nda yalnızca işçi hakları yönünden yapılacak düzeltmelerin bir yarar sağlamayacağına işaret etmiştik.

Bugün 1982 Anayasası'nın Türk toplumuna giydirdiği dar elbise, toplumun tüm kesimlerini rahatsız etmeye, hemen her kesimde anayasa değişikliği ya da yeni bir anayasa yönünde somut talepler duyulmaya başladı. Toplum yeni bir anayasa arayışı içine girdi. İşçi kesimi bu arayış içinde anayasa sorununa yalnızca işçi hakları açısından bakmamalı, işçi haklarının en sağlam güvencesinin, sağlam temeller üzerinde kurulmuş, özgürlükçü çoğulcu bir demokrasi olduğu bilinci ile hareket etmelidir.

Çünkü işçi hakları anayasada yer almasa bile, Batılı anlamda özgürlükçü ve çoğulcu bir demokratik yapıyı oluşturan ve bunun sağlıklı işleyişini sağlayan bir anayasa düzeni içinde işçi kesimi, ciddi bir sorun ve engelle karşılaşmaksızın haklarını etkili bir biçimde kullanabilecektir. Çoğu Avrupa ülkelerinde durum böyledir. Ancak, bunun tersi mümkün değildir. Başka bir deyişle otoriter veya totaliter karakteri ve yapısıyla sağlıklı bir demokrasinin işleyişini engelleyen, demokrasinin çoğulcu mekanizmalarını ortadan kaldıran, temel hak ve özgürlüklerin sınırlanma olanağını genişleten, olağanüstü yönetim usullerinde temel hakların askıya alınabileceğini, bunlara ilişkin güvencelerin ortadan kaldırılabileceğini öngören, yine bu yönetim usullerinde yargısal denetim imkânlarını kaldıran bir anayasada işçi hakları en parlak hükümlerle yer alsa bile, bunların etkili olması, hayata geçirilmesi mümkün değildir.

Şu halde yeni bir anayasa arayışı içinde işçi hakları bakımından da en önemli hedef, özgürlükçü, çoğulcu bir demokratik rejimi güvence altına alacak ve sağlıklı bir biçimde işlemesini sağlayacak bir anayasal düzenin kurulmasıdır.

1982 Anayasası bu açıdan düzeltilmesi adeta imkânsız kaotik bir yapıya sahiptir. Bu nedenle anayasa değişikliğinden çok yeni bir

Hasan Basri Babalı
Kristal-İş Sendikası Genel Başkanı

KORUNAN VE KOLLANAN, DEMOKRASİ OLMALI

Toplumun tüm kesimlerinin ve özellikle işçi sınıfının temsilcilerinin eşit şartlarda katılımıyla oluşacak bir komisyon hazırlamalıdır anayasayı.

Demokrasinin yok sayıldığı, çoğulculuğun çiğnendiği, örgütlenme hakkının kısıtlandığı, özgür sendikacılığın engellendiği, grev hakkının budandığı, ama lokavtı hak olarak düzenleyen, siyaseti toplumdan kopartıp bir çeşit devletleştiren biç anayasanın nasıl değiştirileceği tartışılıyor.

Her türlü işveren isteminin yaşam bulduğu, hür teşebbüsün çıkarlarının yurt çıkarlarından öne konduğu (ama tabii "General Motors'un çıkarları Amerika'nın çıkarlarıdır") bir anayasayı, olağanüstü dönemin ürünü olarak olağanüstü devlet modelini koruma ve kollama altına almış bir anayasayı değiştireceğiz. Temel hak ve özgürlükleri istisna, bunlara sınırlamalar getirmeyi kural olarak benimseyen ve tüm toplumu ilk elde adeta potansiyel suçlu olarak gören anlayışın ürünü olan bir anayasayı.

Yeni anayasa açık bir tercih taşımalıdır ve bu tercih demokrasi olmalıdır.

1982 Anayasası açık bir tercihle yapılmıştır. Sermayeden yana kullanılan bir tercihle. Hemen yeri gelmişken belirteyim ki, bence yapılacak yeni anayasa da açık bir tercih taşımalıdır. Ve bu tercih- madem ki her fırsatta askıya alınan, hiçe sayılan o olmaktadır, demek ki korumaya ihtiyacı olan da odur- demokrasi olmalıdır. Bu tercih- madem ki ezilen ve sömürülen, hakları elinden alınan, aç bırakılan, işsiz bırakılan odur- işçi sınıfından yana olmalıdır. Bu tercih-madem ki işkence, gören, dışkı yedirilen odur- insandan yana olmalıdır.

Sendikalar politika yapamaz. İşçiler kendilerini ezen, sömüren, aç bırakan, yoksul bırakan, ücretlerini budayan, emeklilik haklarını gaspeden politikalara karşı seslerini duyurmak için yasal örgütleri olan sendikaları kulanamayacaklar. Birbirleriyle dayanışamayacaklar. Hak grev yok, daşanışma grevi yok. Talana, sömürüye karşı gerçekleştirilen her eylem de suç. Ve bitmek tükenmek bilmez bir yasaklar dizisi. Yalnızca sendikal haklara da değil elbet. 1961 Anayasası, temel hak ve hürriyetleri güvence altına alırken, 82 Anayasası devleti güvence altına almıştır. Hem de olağanüstü devleti. Bunu yaparken de "ancak"-larla, "veya sair herhangi"lerle temel hak ve hürriyetleri yok etmiştir. Bir maddede hak ve hürriyetler ne şekilde kullanılamayacaklarıyla birlikte de olsa düzenlenirken, hemen ardından bunların hem de anayasada öngörülen güvencelere aykırı olarak sınırlandırılabileceği belirtilmektedir. Maddeler, hürriyetler başlığıyla sözde hürriyetleri düzenlemektedir. Ama gerçekte, bunların nasıl ve hangi hallerde sınırlanacağı düzenlenmiştir.

Sendikalar bir yana, anayasanın öngördüğü, adeta, siyasi partilere bile siyaset yasağıdır. O devletleştirme anlayışıyla, bir kısım düşüncelerin partileşerek siyasi hayata katılması engellenmiş ve bunlar siyasi hayatın vazgeçilebilir unsurları olmuşlardır. Dernek kurma hakkı kısıtlanmış, üniversiteler de devlet örgütünün bir parçası olarak devletçe yönetilen kamu kuruluşları haline getirilmiştir.

Sendikal haklara tekrar dönecek olursak, Türk-İş'in, TİSK'in 82 yılında yaptığı 14. Genel Kurulu'na sunulan çalışma raporundan derlediği bir broşür vardır. Burada anayasanın gerçek yüzü açıkça görülmektedir. Lokavtın anayasada kurumsallaşmasından, arabuluculuk müessesesine, grev yasaklarına, sendikaların denetimine kadar pek çok TİSK isteğinin anayasada tek tek karşılığını bulduğu görülmektedir.

Şimdi, bu dönem, sözünü ettiğim anlayışların ürünü bir anayasayı değiştirmek yerine yeni bir anayasa, Türkiye'de yükselen demokrasi mücadelesinin Türk toplumuna sunduğu yeni şartlar içinde, toplumsal pratiğin parçaladığı, lime lime ettiği bir anayasa önümüzde dururken onu tümüyle sıyırıp atmak gerektiğini düşünüyorum. Yepyeni bir anayasa, artık vazgeçilmez hale gelmiştir. Kaldı ki toplum zaten kendi anayasasını artık yaşamaktadır. Fiili anayasa, resmi anayasayı aşmıştır, yok etmiştir, etmektedir. Kasım 87'de açıkça "ANAP'a oy yok" demiş, partilerüstü sendikacılığın anayasalaştırıldığı koşullarda

anayasanın hazırlanması ve bunun için de 1961 Anayasası'nın temel alınarak bu anayasanın aksayan yönlerinin gelişen yeni ihtiyaçlar gözönünde tutularak düzeltilmesi ile yetinmek en sağlıklı yoldur. Böyle bir çalışma, 1982 yılında benim de aralarında yer aldığım Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler ve Hukuk fakültelerinin ilgili öğretim üyeleri tarafından ortaklaşa yürütülmüş ve "Gerekçeli Anayasa Önerisi" başlığı altında yayımlanmıştır. (A.Ü.S.B.F. Yayınları: 497). Özgürlükçü, çoğulcu bir demokratik düzenin anayasada nasıl kurulacağı, hangi sistem, kurum ve kurallarla sağlanacağı konusunda bu esere atıfla yetiniyorum. Ancak şu kadarını vurgulamak yerinde olur: Özgürlükçü, çoğulcu demokratik rejimi kuracak ve işletecek bir anayasal düzen, işçi haklarının somutlaşması bakımından da bir ön koşul niteliğini taşımaktadır.

İşçi haklarını doğrudan anayasal güvence altına almaya yönelik somut düzenlemeler, ancak bu ön koşulun gerçekleşmesi halinde bir anlam kazanabilir.

Bu genel yaklaşım içinde işçi haklarına ilişkin somut düzenlemeler bakımından üzerinde durulması gereken başlıca noktaları şöyle özetlemek mümkündür.

Her şeyden önce 1982 Anayasası ile işçi haklarına getirilen yasaklayıcı ve kısıtlayıcı hükümler ayıklanmalıdır. Anayasaların temel işlevi kişilere yasak değil güvence getirmektir. Ayıklanması gereken yasakların başında, sendikaların işlevlerini yerine getiremeyecek duruma sokan siyaset yasakları gelmektedir. Ayrıca grev yasakları da bir anayasal düzenleme konusu olmaktan çıkarılmalıdır.

Gerek sendika hakkı ve gerekse grev ve toplu iş sözleşmesi hakları, "iktisadi ve sosyal durumun korunması ve düzeltilmesi" amacına bağlı kılınmalı ve böylece "koruma ilkesi" anayasal bir ilke düzeyinde vurgulanmalı, yalnızca "menfaat grevi" değil, **"hak grevi"** de anayasal güvence altına alınmalıdır.

Grev ertelemesini zorunlu tahkim sistemine bağlamak suretiyle grev hakkının kullanılmasını adeta Bakanlar Kurulu'nun izin ve icazetine terkeden düzenleme, anayasadan mutlaka çıkarılmalıdır.

Sendika, grev ve toplu sözleşme haklarının sınırlanması, ölçülülük ilkesine ve demokratik toplum düzeninin gereklerine uygun olması ve gerçekten bir istisna teşkil etmesi koşulu ile yalnızca yasaya bırakılmalı, klasik haklarda olduğu gibi, bu hakların da yasa gücünde kararnamelerle sınırlanması önlenmelidir.

Hiçbir Avrupa ülkesinin anayasasında yer almayan **lokavt**, anayasal bir hak olmaktan çıkarılmalıdır.

Yeni anayasa arayışı içinde işçi kesiminin önemle üzerinde durması gereken bir başka konu da **iş güvencesi**nin anayasa ile açık bir biçimde sağlanması zorunludur. Her ne kadar çalışma hakkının anayasada yer almasını, iş güvencesinin sağlanması bakımından yeterli bir garanti saymak mümkünse de, uygulamada işverenin fesih hakkının Avrupa ülkelerinde raslanmayacak ölçüde mutlak ve sınırsız bir hak olarak benimsendiği görülmektedir. Bu nedenle çalışma hakkı ile ilgili maddeye, "Çalışma hakkının bir unsuru olan iş güvencesini sağlayıcı hükümler yasada gösterilir" şeklinde bir hüküm eklenmelidir.

Nihayet bütün bunların yanı sıra, 1961 Anayasası ile anayasa sistemimize kazandırılmış bulunan ve 1982 Anayasası ile yenileri eklenen diğer sosyal hakların anayasadaki yerlerinin korunmasına da özen gösterilmelidir. ■

İşçi hakları anayasada yer almasa bile, Batılı anlamda özgürlükçü ve çoğulcu bir demokratik yapıyı oluşturan bir anayasa düzeni içinde işçi kesimi, ciddi bir sorun ve engelle karşılaşmaksızın haklarını etkili biçimde kullanabilecektir.

---

aktif politika yapmış bir Türk-iş vardır. Sendikal özgürlüklerin, toplu sözleşme haklarının kısıtlandığı yerde sokağa çıkan bir işçi sınıfı vardır. 1987'den beri her seçimde, her referandumda tüm sendikalar tercihlerini açıkça koymuşlar, üyelerine yön vermişlerdir. Şimdi örneğin sendikalara siyaset yasağı anayasada yazılı olmasının ötesinde hiçbir anlam taşımamaktadır. Hiçbir gücün, hiçbir yasal çerçevenin, toplumsal mücadelenin önüne set çekemeyeceği bir kez daha kanıtlanmıştır. Direnmenin hiç kimseye yararı yoktur.

Şimdi, aslında nasıl bir anayasa özlemi içinde olduğumuz sanırım, nasıl bir anayasa istemediğimiz biçiminde ortaya çıktı ama açıkça ifadesini bulsun diye kalem kalem dökmek gerekirse hazırlanış biçiminden başlayarak şunları söyleyebiliriz.



▲ *Yeni anayasa yapılınca. Grev hakkına hiçbir sınırlama getirilmemeli, hak grevi, dayanışma grevi serbest olmalı.*

Toplumun tüm kesimlerinin ve özellikle işçi sınıfının temsilcilerinin katılımıyla, çeşit şartlarda katılımıyla oluşacak bir komisyon hazırlamalıdır anayasayı. Yani hiçbir "toplumüstü" gücün buyurmayacağı, ferman çıkarır gibi çıkarmayacağı bir anayasa. Demokrasiye inanan, onu vazgeçilmez gören, demokrasi ve insan hakları için mücadeleyi başa koyan her türlü düşüncenin, hazırlanmasında söz sahibi olacağı bir anayasa, önce bu sağlanmalıdır. Önce en geniş katılımlarla toplumsal sınıf ve katmanların temsilcilerinden görüşler alınmalı, bunlar toplanmalı yine bu görüşler aynı biçimde oluşturulmuş üst komisyonlara akmalı ve yazım aşamasına da ancak tam bir görüş birliğine varıldığında geçilmelidir.

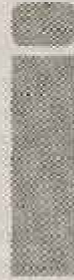
Sınırlamalar değil özgürlükler güvenceye bağlanmalıdır. Temel hak ve özgürlükler üzerindeki yasaklar kaldırılmalı güvence altına alınmalıdır. Yeni anayasada kişi güvenliği, seyahat özgürlüğü, haberleşme özgürlüğü, yerleşme özgürlüğü tam olarak sağlanmalıdır. Herkes düşünce ve bu düşünceleri temelinde örgütlenme hakkına sahip olmalıdır. Basın kurumları üzerindeki her türlü baskıya son verilmelidir. Sansür bütünüyle ortadan kaldırılmalıdır. Basın özgürlüğü sağlanmalıdır. Çalışma yaşamıyla ilgili bütün sınırlamalar kaldırılmalıdır. Özgür sendikalaşma ve toplu sözleşme yapma hakkı sağlanmalıdır. Grev hakkına hiçbir sınırlama getirilmemelidir. Hak grevi, dayanışma grevi serbest olmalıdır. Tüm çalışanlara, memuruna, öğretmenine sendikalaşma hakkı sağlanmalıdır. Grev yasaklarına ve grevin hükümetçe ertelenebilmesi imkanına son verilmelidir. Lokavt anaysal hak olmaktan çıkarılmalıdır. Sendika kurma hakkına yönelik sınırlamalar olmamalıdır. Sendikaların gelirlerini nasıl değerlendirecekleri konusu sınırlandırılmamalıdır. Sendikaların gelirlerine ilişkin hükümlerin anayasada yer bulması bir yana bu konuda sendikalara serbestlik tanınmalıdır. Yüksek Hakem Kurulu diye bir üst kurum olmamalıdır. Grev dışı hak arama yöntemlerine sınır getirilmemeli, işçilerin tam tersine baskılara ve haksızlıklara karşı gelme imkanları güvence altına alınmalıdır.

Tüm bunlardan önce, dahası anayasanın özünü oluşturmak, temel mantığına kaynak oluşturmak üzere, temel hak ve özgürlükler, hiçbir "ancak"a, hiçbir olağanüstü hale bağlanmadan güvence altına alınmalıdır. Anayasa, devleti değil, toplumu, demokrasiyi korumak ve kollamak yöntemleriyle donatılmalıdır. Vazgeçilmez olan budur. ■

KASIMLU'NUN ARDINDAN

Kürt ulusal hareketinin temel taşlarından biri de Kasımlu'ydu.

Onun kaybı İran Kürtler'i için bir ulusal kayıp oldu.



ran Kürdistan Demokrat Partisi'nin lideri Kasımlu, Viyana'da bir suikast sonucunda öldürüldü. Suikastın son derece profesyonel bir tarzda yapılması olayın bir devlet tarafından gerçekleştirilmiş olması ihtimalini gündeme getirmektedir. Nitekim İran Kürdistan Demokrat Partisi (İKDP) yaptığı bir açıklama ile İran hükümetini cinayetin sorumlusu olarak niteledi.

İKDP, 1945 sonbaharında 105 Kürt liderinin imzaladığı bir beyanname ile kurulmuştu. Kadı Muhammed'in liderliğinde kurulan KDP'nin programı niteliğindeki Kuruluş Bildirgesi'nde şu talepler ve hedefler ileri sürülüyordu:

1. İran'daki Kürt halkı kendi mahalli işlerinin yönetiminde özgürlüğe ve kendi kendini yönetme hakkına sahip olmalı ve İran devleti sınırları içinde özerklik kazanmalıdır.
2. Eğitim anadilden yapılmalı ve yerel yönetim işlerinde Kürtçe resmi dil olmalıdır.
3. Mahalli bir Kürdistan konseyinin kurulması ve konseyin üyelerinin seçilmesi anayasa tarafından garanti altına alınmalıdır.
4. Bölge içindeki devlet memurları yöre halkından olmalıdır.
5. Hem köylülerin hem de büyük toprak sahiplerinin haklarını ve geleceklerini koruyacak bir tek genel yasa çıkartılmalıdır.
6. KDP, Azerbaycan halkıyla ve Azerbaycan'daki Asuriler, Ermeniler gibi azınlıklarla tam bir birlik ve kardeşlik kurmak için özel çaba sarfedecektir.
7. KDP Kürt halkının maddi ve manevi gelişimi, ekonomik kalkınması, tarım, ticaret, eğitim, halk sağlığı alanlarında ilerlemenin gerçekleşmesi için mücadele edecektir.
8. KDP, tüm İran halklarının siyasi eylem özgürlüğü içinde ülkenin mutluluğu ve gelişmesi için mücadele etmek dileğindedir.

Mahabad Cumhuriyeti'nin kuruluşu

İran Kürdistanı'nda bu siyasi gelişmeler olurken, güneydeki İran Azerbaycan'ı Azerbaycan Demokrat Partisi de İran yönetimine karşı silahlı mücadele vermekte ve halk güçleri geniş bir alanı kontrol etmekteydi. 1945 Aralık ayında devrimci-demokratik güçler İran Azerbaycanı'nın başkenti olan Tebriz'deki İran garnizonlarına saldırdılar ve Tebriz'i düşürdüler. Böylelikle Güney Azerbaycan topraklarının tamamı henüz kurulmuş Azerbaycan Halk Hükümeti'nin eline geçmiş oluyordu.

İran Azerbaycanı'ndaki bu gelişmeler ve kazanılan başarılar kuşkusuz ki İran Kürdistanı'ndaki gelişmeleri de etkiledi. Nitekim 24 Ocak 1956'da Mahabad Kürt Cumhuriyeti'nin kuruluşu ilan edildi. 13 delegeden oluşan bir hükümet kuruldu. Ulusal parlamento görevini de yapan hükümet Kadı Muhammed'i cumhurbaşkanlığına seçti.

8 Mayıs 1946'da Sovyet ordularının Berlin'i tamamen ele geçirmesi ve 9 Mayıs'ta Nazi Almanyası'nın bütünüyle teslim olarak çökmesi, yani 2. Dünya Savaşı'nın sona ermesi sonucunda müttefik kuvvetler Tahran Antlaşması uyarınca altı ay içinde İran'dan tümüyle çekildiler. Sovyet birliklerinin İran Kürdistanı'ndan çekilmesiyle İran imparatorluk ordusu saldırıya geçti, 1946 Aralık ayında Tebriz'i geri aldı. Böylece Azerbaycan Halk Cumhuriyeti yıkıldı. İran Azerbaycanı'nda korkunç bir soykırım başladı. İran ordusu 15 Aralık'ta Mahabad'a girdi.

1946 Aralık ayının sonlarında Kadı Muhammed, Sadr Kadı ve amcaoğlu Seyif Kadı İran hükümeti tarafından tutuklandılar ve 30 Mart 1947'de idam edildiler.

Mahabad Cumhuriyeti sadece 11 ay yaşamış olmasına rağmen, Kürt yurtsever mücadelesinde ulusal bir sembol oldu.

Savaş sonrasındaki politik olaylar

2. Dünya Savaşı'nın bitmesi ve Kürdistan'da Fars ezen ulus egemenliğinin yeniden kurulması yeni bir dönemin ve yeni çetin mücadelelerin başlangıcı oldu.

Buna rağmen, Dr.Mussadık'ın seçimle iş-

Özgürlük ve demokrasi düşmanı karanlık güçler tarafından 13 Temmuz 1989'da Viyana'da katledilen



İ.K.D.P. Genel Sekreteri

Dr.Abdurrahman Kasımlo

İ.K.D.P.M.K. üyesi ve Avrupa Temsilcisi

Abdullah Kadiri

Viyana Üniversitesi öğretim üyesi

Dr. Fazıl Resul'ü

saygıyla anıyor ve Kürt halkına başsağlığı diliyoruz

Ahmet Abakay, Ziya Acar, Taner Akçam, Çağatay Anadol, Faruk Aral, Mehmet Ali Arslan, Seydo Aslandağ, Attila Aşut, Ahmet Atak, Ergin Atasü, İ.Metin Ayçiçek, Vedat Aydın, Ergun Aydınoğlu, Mahmut Baksı, Muslim Başaran, Oya Baydar, Gültekin Bekdemir, Mehdi Bektaş, İsmail Beşikçi, Faruk Bildirici, Serpil Bildirici, Çimşit Bilek, Tayfun Bilgin, Tanıl Bora, Mehmet Emin Bozarslan, Ali Bucak, Yümnü Budak, Kemal Burkay, İrfan Cüre, İlkay Demir, Necmi Demir, T.Ziya Ekinci, Şerafettin Elçi, Aydın Engin, Hüseyin Erdem, Muzaffer Erdost, Mehmet Ali Eren, Tuğrul Eryılmaz, Ümit Fırat, Gültekin Gazioğlu, Murat Genç, F.Hasan Gökçe, İbrahim Güçlü, Fethi Gümüş, Semih Gümüş, Fatoş Güney, Paşa Güven, Talat İnanç, Aktan İnce, Ahmet Kaçmaz, Refik Karakoç, Ahmet Kardam, Muhittin Karkın, Şerafettin Kaya, Handan Koç, Saim Koç, Ertuğrul Kürkçü, Ömer Laçiner, Roland Mönch, Yayla Mönch Bucak, Kendal Nezan, Ahmet Zeki Okçuoğlu, Abdullah Onay, Mahmut Ortakaya, Şadi Ozansü, Mustafa Özer, Banu Paker, Şivan Perver, Celal Polat, Veysi Sarısözen, Gülnur Savran, Sungur Savran, Mahir Sayın, Salih Sümer, Erdal Talu, Server Tanilli, İbrahim Tezan, Mete Tunçay, Ahmet Türk, Erbil Tuşalp, Bülent Uluer, Kemal Uzun, Mehmet Uzun, İ.Şerif Vanlı, Mehmet Vural, Hatice Yaşar, İrfan Yavru, Halil Yüksel, Yalçın Yusufoğlu, Ragıp Zarakolu.

başına gelmesi kısa bir liberal dönem oluşturdu. Bu dönemde, 1952 seçimlerinde, KDP'nin milletvekili adayı Mahabad ve çevresinde oyların % 80 ile % 99'unu alacak kadar başarı sağladıysa da, merkezi hükümet bu seçimi geçerli saymadı ve Tahran'ın önde gelen bir dini liderini Mahabad mebusu olarak atadı.

Aynı yıl Bokan köylüleri yöredeki Kürt feodallerine ve İran polisine karşı ayaklandılar. İsyan KDP'nin önderliğinde Bokan ile Mahabad arasındaki bölgeye yayıldı. Kürt feodallerinin yardımına koşan İran ordusu isyanı bastırdı.

CIA, düzenlediği bir darbeyle Musaddık hükümetini devirdi. Ve o günden sonra 25 yılı aşkın bir süreyle Şah'ın liderliğinde korkunç bir despotizm tüm İran'a hakim oldu.

Şahlığın yıkılmasından sonra

Şah rejiminin yıkılmasında hiç kuşkusuz tüm İran halkları, bütün demokratik güçler elbirliğiyle mücadele etmişlerdi.

Bu mücadele sırasında, merkezi otoritenin tümüyle zayıflaması İran Kürdistan'ında fiili bir özerkliği getirdi. 1979 Şubatı'nda Şahlık rejimi tümüyle yıkılınca, İran KDP'si, programında varolan özerklik talebinin resmiyet kazanmasını istedi. Bu talebini 28 Mart 1979'da Kum kentindeki Humeyni'ye gönderdiği resmi delegasyonla dile getirdi. Humeyni bu talebi reddetti. Bunun üzerine Humeyni'nin devrim muhafızları ile Kürt milisleri arasında çatışmalar başladı.

Aynı yaz İslam Cumhuriyeti için yapılan referandumu İran Kürt halkı boykot etti ve seçmenlerin % 85-90'ı referanduma katılmadı.

Ağustos ayında İran ordusu Kürdistan kentlerine karşı saldırıya geçti ve oraları aldı. Kürt savaşçıları dağlara çekildiler. Ama İran ordusundaki karışıklıkları değerlendirerek, aynı yıl Kasım ayında bu kent ve kasabaları İran ordusunun elinden geri aldılar.

Sonuçta Aralık ayında Humeyni kendi programı olarak yayınladığı 14 maddelik metinde sınırlı özerkliği kabul etti.

İran-Irak savaşı İran Kürdistanı'nda KDP'ye fiili özerkliği pekiştirmek ve özerk yönetimi kamulaştırmak için elverişli olanaklar sağlamıştı. KDP yönetimi ise bu süreç boyunca sağa kaymış, sol kanat 1980 yılında partiden tasfiye edilmişti. Kasımlu'nun hakimiyeti altına giren parti, Sosyalist Enternasyonal'e üyelik başvurusunda bulunmuştu.

Savaşın, bir ateşkes anlaşmasıyla durması İran yönetiminin Kürtler üzerindeki baskısını artırmasına neden olmuştu. İran Kürt hareketinin liderliğinin bir suikastle tasfiyesi en çok İran'ın İslami rejiminin işine geliyordu. Eğer önümüzdeki günlerde İran Kürdistanı'nda büyük askeri operasyonlar başlatılırsa suikastın İran yönetimi tarafından gerçekleştirildiği daha bir kesinlik kazanacaktır. İster sosyal-demokrat yönelimli olsun, ister sağ konumlarda bulunsun Kürt ulusal hareketinin hedeflerine ulaşması için ulusun bütün unsurlarına ve bu unsurlar arasında bir cephe birliğine ihtiyaç duyduğu bir gerçektir. Kasımlu da bu ulusal hareketin temel taşlarından birisiydi. Şüphesiz onun kaybı İran Kürtleri için bir ulusal kayıp olmuştur. Kürt halkı kendisine vurulan bu darbeyi birliğini pekiştirerek cevaplandırmalıdır. ■

SÖZÜM SANADIR

Deriyi kurtarmak...

Televizyonu açtım. Eğitici bir spot ekranda: "ZEDESİZ VE TUZLANMIŞ DERİ KURTARILMIŞ MİLLİ SERVETTİR".

Kurban Bayramı öncesi ya, kurban derilerinden söz ediyor. "Aman deriyi zedelemeyin, iyice tuzlayın, soracıma o derileri işleriz, ceket meket yapar, turistlere satarız, ne biçim köşeyi döneriz".

"Kurtarılmış milli servet".

Kıyıları kurtaramadık, denizleri, gölleri kurtaramadık, kuşları kurtaramadık, bari derileri kurtaralım. Zedesiz ve tuzlanmış olacak.

Şu parlak sloganı büyük büyük yazıp da karakollara, sorgu odalarına assalar bir yararı olur mu diye düşündüm. Sonra birden aklıma geldi ki sözü edilen "koyun derisi"dir. Koyun derisinin de parasal değeri vardır. İnsan derisinin kıymeti ne ola ki? Ceket yapılmaz, cüzdan yapılmaz, kemer yapılmaz, yüzsen yüzülmez, satsan para etmez. Demek ki neymiş? İnsanın derisi kurtarılmış milli servet sayılmazmış. Vuran vurur, zedeleyen zedelermiş, soran eden de olmazmış.

Bildiğiniz gerçekleri yineleyecek değilim. Ama bu "deriyi kurtarmak" işinin nasıl bir milli servet konusu olduğunu televizyonda görmemiş olabilirsiniz diye yazıyorum.

Arkadan bir eğitici spot daha geliyordu.

Ünlü yıldızlarımızdan Serpil Çakmaklı "çocuk" konusunda uyarıcı bir sloganla ekrandaydı:

"AZ ÇOCUK ÖZ BAKIM".

Aman ki aman. Doğru doğru dosdoğru. Bir yanda çevresi çocuklarla sarılmış ana babalar, bir yanda da Serpil Çakmaklı'nın çakmak çakmak gözleri. "Az çocuk öz bakım". Nasıl, iyi değil mi? Şimdi bunu da Serpil Çakmaklı kadar iyi bilen olur mu? Serpil hanım kızımızın çocuğu olduğunu duymadım. Belki de yoktur. Bu konudaki bilgileri de bize aktarsa ne iyi olur. Hayat deneyimlerdir. Ne demiş Nasrettin Hocamız: "Bilenler bilmeyenlere söylesin".

Neyse, TRT genel müdürü de atandı, hepimiz pek rahatladık. Bu spotların daha nicelerini duyar, görürüz.

Ne demişti TRT'yle ilgili Devlet Bakanımız Mehmet Yazar:

"TRT GENEL MÜDÜRÜ MİLLİYETÇİ, ÇAĞDAŞ, MUHAFAZAKAR, İLERİCİ OLACAKTIR."

Günlük hayat çok hızlı yaşandığı için bu engin tanımın üzerinde pek durulamadı. Böyle ekose bir tanım da kolay kolay akla gelemez zaten. Aman elendim aman, yok yok. Ne buyurdunuz, anlayamadım. Hem milliyetçi, hem çağdaş, hem muhafazakâr, hem ilerici. Daha ne istiyorsunuz, belki de siz ne istediğinizi bilmiyorsunuz. Şimdi genel müdürümüz atandı. Kurumun içinden, işi bilen, biz dışardakilerin pek tanımadığı bir kamu görevlisi. Yakında onun icraatını da görürüz, o zaman yeniden durumu gözden geçiririz.

Gene televizyonda bir şipşak kamuoyu yoklaması verildi: "Dergi okudunuz mu?" Spiker, mikrofonu uzatıp soruyor:

"Dergi okudunuz mu?"

Yanıtlar pek hoştu: "Hayır, okuyamadım, zamanım olmadı". "Hayır okumadım, hiç vaktim yok". "Hayır okumadım, zaten dergi okumuyorum". "Evet okudum, neydi şimdi çıkaramadım".

Zaten ülkemizde kim kitap okuyamasa, dergi okuyamasa mutlaka zaman bulamıyordur. Zaman yoktur, hiç zaman yoktur, ah bir zaman olsa bakın görün neler okunacaktır neler. Ama işte bu zaman yokluğu yok mu? Her şeyi o bozuyordur.

"Tatilde ne okumalı?" da çok önemli ve derin bir sorudur.

Yaz başında "tatilde okunacak kitaplar" diye liste yapmalı, hoş yapılıyor da. Yaz sıcaklarında ne okumalı ki insanı serinletsin, içini ferahlatsın, şöyle gazozla kolonya arasında bir etki yapsın.

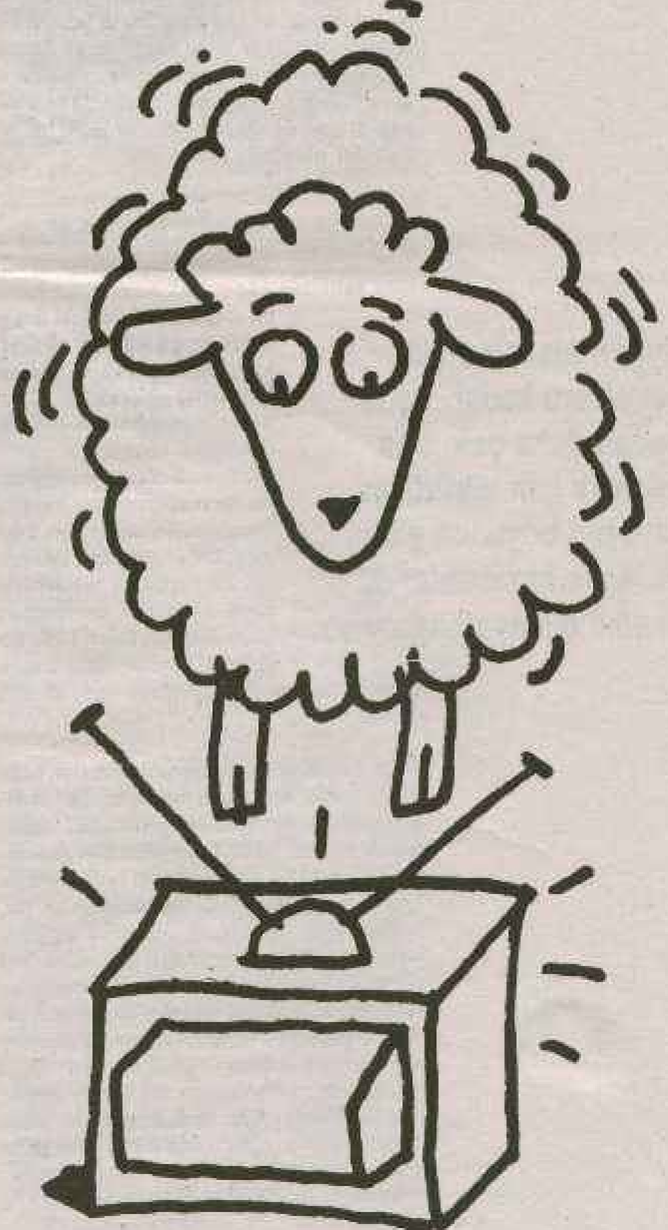
"Tatilde ne okumalı?" diye sorarlar, kimileri de oturup bu soruya yanıt verirler.

Bu yabancı turistler biraz sıcak çarpmasına uğramış olmalı ki, tatilde boyuna kitap okurlar, hem de her tür kitabı. Onlardaki de akıl işte.

Neyse biz kendimize bakalım.

Bu kurbanda da deriyi kurtaralım da sonrasını sonra düşünürüz.

Demek ki neymiş? ■



NASIL BİR PARTİ?

Sadun Aren: Önemli olan değişmeyi kavramaktır

1

Son zamanlarda tüm dünyada değişme ve gelişmeler hızlanmıştır. Bunun temel nedeni yaşamakta olduğumuz ve gittikçe derinleşen bilimsel ve teknolojik devrim dediğimiz olgudur. Bu olgu üretim güçlerinde büyük gelişmeler biçiminde karşımıza çıkmaktadır. Diğer yandan, üretim güçlerindeki bu gelişmelerin üretim ilişkilerinin (mülkiyet, pazarlama, planlama, işletme yönetimi ve benzeri düzenlemelerinin) ve buna bağlı olarak da üstyapı kurumlarının değişmelerine neden olduğunu biliyoruz. Nitekim son yıllarda hem kapitalist hem de sosyalist ülkelerde bu tür değişmeler olduğunu görüyoruz.

2

Kapitalist ülkelerde söz konusu değişmeler kendiliğinden olabildikleri için bunların farkına varılması güç olmaktadır. Buna karşılık sosyalist ülkelerdeki değişmeler ancak yönetim merkezlerinde alınacak kararlarla (reformlarla) gerçekleşebildikleri için, bunlardan hemen ve reformların boyutlarına göre, çok önemli olaylarmış gibi haberdar olabiliyoruz. Örneğin, Gorbaçov ve reformları böyledir. Oysa Gorbaçov reformları ile kapitalist ülkelerdeki sosyal-ekonomik entegrasyon hareketleri (AT'nin 1992 hedeflerini anımsayalım) arasında olayın boyutları bakımından fazla bir fark yoktur.

Bugün insanlar için sosyalizm kadar, hatta ondan daha çok, ona erişmek için yürütülen savaşım boyunca elde edilecek kazanımlar da önemli olmaya başlamıştır.

3

İki sistem arasında karşılaştırmalar yapılırken bunlar arasındaki önemli bir farkın daima gözönünde tutulması gerektiğini vurgulamak isterim. Bu fark, sosyalist ülkelerde artık kapitalist bir sınıf olmadığı ve dolayısıyla kapitalist sömürünün de bulunmadığıdır. Bu, isimleri aynı olan birçok kurum ve kavramların bu iki tür toplumda ayrı ayrı anlamlara gelmeleri sonucunu verecek kadar önemli bir farklılıktır. Örneğin, sosyalist ülkelerde işgücünü üretim aracı sahiplerine satarak geçimini sağlayan kişi anlamında olarak "**işçi**" yoktur. Sadece çeşitli mesleklerde, işlerde çalışan insanlar vardır. Aynı nedenle sosyalist ülkelerde çalışan insanlar **ücret değil**, **milli gelirden pay** alırlar.

Sosyal-siyasal kurum ve kavramlar için de aynı farklılık söz konusudur. Örneğin, siyasal parti kavramı böyledir. Parti, belli bir sınıfın çıkarlarını, diğer sınıflar karşısında, korumak ve temsil etmek için kurulur. Sosyalist bir toplumda kapitalist sınıf olmadığından, istense bile, kapitalist bir parti kurulamaz. Bu nedenle sosyalist ülkelerde çok partili bir düzen kurulması, o ülkede sosyalizmden kapitalizme dönüş yolunun tekrar açıldığı anlamına gelmez. Oysa kapitalist ülkelerde çok partililik -komünist-Marksist partileri de içereceği için- kapitalizmden sosyalizme geçme yolunu açık tutar ve zaten açıkta tutmalıdır. Çok partililiğin kapitalist ülkelerdeki anlamı budur.

4

Aynı nedenle, sosyalist ülkelerdeki komünist partilerle kapitalist ülkelerdeki komünist partiler arasında da önemli farklar vardır. Birincilerde komünist partiler iktidardadır. Onların temel görevleri ülkelerindeki sosyalist düzeni sürekli olarak iyileştirmek ve geliştirmektir. Buna karşılık kapitalist ülkelerdeki komünist partiler muhalefettedirler. Onların temel görevleri iktidar olabilmenin yollarını araştırmaktır. Görevler arasındaki bu fark bu partilerin görüşleri arasında da önemli farklar yaratır. Örneğin, iktidardaki bir komünist parti aykırı fikirlere karşı hoşgörülü davranabileceği halde, muhalefetteki komünist parti bu konuda daha titiz davranmak ve daha ısrarlı bir ideolojik savaşım vermek zorundadır ya da iktidardaki bir komünist parti yabancı sermayeye kucağını açabileceği halde muhalefetteki bir parti bunu yapamaz. Çünkü birinci durumda yabancı sermayeden sosyalist iktidar, ikinci durumda ise kapitalist iktidar yararlanacaktır. Demek oluyor ki, ülkemizde kurulacak bir komünist partisinin nasıl olması gerektiği sorusuna yanıt aranırken bu farklılık unutulmamalı ve sosyalist ülkelerdeki son gelişmeleri aynen değil, fakat ancak bunlarda gerekli bazı değişiklikler yapıldıktan sonra benimsenebilecekleri gözönünde tutulmalıdır.

5

Nasıl bir parti sorusunu yanıtlayabilmek için gözönünde tutulması gereken diğer bir husus da, kapitalist dünyada, yani ülkemizin de bir üyesi bulunduğu dünya kapitalist sistemindeki son gelişmelerdir. Bilindiği gibi son zamanlara kadar komünist partilerin savaşımları, esas olarak, kapitalist dünya sisteminin yakınlarda büyük bir bunalım içine düşeceği ve çökeceği varsayımına dayanıyordu. Bu durumda komünist partilerin temel stratejileri de bu çöküşü çabuklaştırmak için kapitalist mekanizmaların işlemesini olabildiğince engellemek ve baltalamaktı. Bu stratejinin doğal bir sonucu olarak, komünist partiler kurulu düzene karşı sert-ödünsüz ve çıkabilecek toplumsal kargaşalar karşısında da sorumsuz bir tavır içindeydi. Kapitalizmin geliştiremediği (üretim güçlerini geliştiremediği) ve dolayısiyle nüfusun büyük çoğunluğunun işsiz ya da "zincirlerinden başka kaybedecek birşeyleri olmayan" işçilerden oluştuğu dönemlerde komünist partiler için böyle bir strateji doğal ve geçerli idi. Ama ne var ki, yukarıda sözünü ettiğimiz bilimsel ve teknolojik devrim adeta kapitalizmin imdadına yetişmiş, ama üretici güçleri geliştirmek ve dolayısıyla da ömrünü uzatmak olanağı sağlamıştır. Bugün artık kapitalizmin üretim güçlerini geliştirme yeteneğini tükettiğini ve yakın bir gelecekte bunalıma düşerek çökeceğini söylemek ciddi bir görüş olarak karşılanmamaktadır. Buna bağlı olarak sosyalizm için savaşımın da kısa değil fakat uzun soluklu bir süreç olduğu ortaya çıkmış ve bu genel bir kabul görmüştür.

6

Sosyalizm için savaşım uzun soluklu bir süreç olarak görülmeye başlayınca, dikkatler bunun sonucu kadar bizzat sürecin kendisine de yönelmiştir. Gerçekten bugün artık insanlar için sosyalizm kadar hatta ondan daha çok, ona erişmek için yürütülen savaşım boyunca elde edilecek kazanımlar da önemli olmaya başlamıştır. Diğer bir deyişle, yol uzayınca yolculuk da (yolculuğun rahat geçmesi de) vuslat (kavuşmak) kadar önem kazanmıştır.

Demek oluyor ki, çağımızda komünist partilerin temel işlev ve stratejileri, barış, silahsızlanma ve emekçi halkın demokratik hak ve özgürlüklerini sürekli olarak geliştirmek için savaşım vermek biçimini almıştır. İktidara da bu yoldan gidilecektir. Böylece komünist partilerin savaşımları sayesinde yaşam, emekçi halk için de her gün biraz daha yaşanmaya değer güzellik ve zenginlikler kazanacaktır. Zaten bugüne kadar da özellikle Batı Avrupa ülkelerindeki komünist partilerin işlevleri kendiliğinden böyle olmuştur. Gerçekten, bu ülkelerde emekçi halk bugünkü geniş demokratik hak ve özgürlüklerini ve yüksek yaşam düzeylerini, geniş ölçüde, komünist partilerin savaşımları sayesinde elde edebilmişlerdir. Bundan sonra bu işlev daha bilinçli bir biçimde yapılacağı için çok daha etkin olacak demektir.

7

Ülkemizde kurulacak bir Marksist-sosyalist partinin de, esas olarak, bu tür bir savaşım vereceğini ve dolayısıyla bu tür savaşım vermeye uygun bir parti olması gerektiğini düşünüyorum. Kuşkusuz partinin bu kimliği-karakteri tüzük ve programına yansıtılmalıdır. Ama aslolan, kurucuların ve partililerin kalın çizgileriyle de olsa bu görüşü benimsemiş olmalarıdır. Asıl güvence buradadır. Ayrıca, böyle bir partinin, ideolojik düzeyde, eskisine göre, çok daha yüksek bir bilinç ve birlik gerektirdiğini vurgulayarak belirtmek isterim. □

Metin Çulhaoğlu: Olacaksa "parti" olsun, "marti" olmasın

Legal bir sol partinin niteliklerine ve misyonuna ilişkin tartışmalar uzun süredir gündemimizde yer etti. Bugün, baştan başlamasak da, "nasıl bir parti?" sorusuna ilişkin olarak ortaya çıkan ara sonuçları, netleşmeye yüz tutmuş eğilimleri belirlemek mümkün.

Bugün pek çok kesim, olası bir partinin homojenlik-heterojenlik derecesini tartışma gündeminin başına koyuyor. Tartışmaya katılanların, konunun önemli uzantılarının farkında oldukları görülüyor. Örneğin daha ilk aşamada, hetorojenliğin, klâsik işçi sınıfı partisi modeliyle çelişkisi gündeme getirilebiliyor. Bu noktada birkaç taraf belirmiş durumda.

"Kanatlı" olarak adlandırılan, farklı görüşlere açık bir yasal sol parti modelini "Leninizme uymaz" gerekçesiyle kesip atanları bir kenara koyuyorum. Nedeni de oldukça basit: Türkiye solunda kendi içinde homojenleşmiş odakların hiçbiri, programı, kadrosu ve siyasal etkinliğiyle bir partileşme sürecini tek başına kaldıracak durumda değil.

Bunu bırakınca, geriye iki eğilim daha kalıyor. İlkine göre, farklı görüşlerin bir ve aynı yapıda varolabilmesi, doğrudan doğruya Leninist anlayışa alternatif, evrensel bir geçerlilik iddiası taşır. İkincisi ise, görüş ve eğilim farklılaşmalarının Leninist anlayışta zaten içerildiğini düşünür. Bu son ikisinin, verileri biraz fazla zorladığı kanısını taşıyorum. Leninist modelin ne olduğu çok daha geniş bir incelemeyi gerektirdiğinden buna hiç girmiyorum. Yalnızca şunu belirtmek isterim: Sözü edilen Leninist modelde ve bunun bir parçası olduğu teorik bütünlükte, partinin iktidara yönelik örgütlenmesi ile, bu hedefe uyarlı işlevsel mekanizmalara sahip olması esastır. Bu mekanizmaların başında ise netlik ve merkeziyetçilik geliyor.

Bugün Türkiye solu için aynı netliğe ve bu anlamda yerleşik bir merkeziyetçiliğe ulaşabilme olanağı bulunmuyor. Dolayısıyla benim doğru bulduğum, yasal partiyi klâsiklere alternatif saymak ya da aynı partinin bizzat kendisini klâsik modelin içinde kabul etmek dışında, her ikisinden de farklı bir yöneliştir.

Bu yöneliş şöyle özetlenebilir: Eğer Türkiye sosyalist hareketinin gelişimi bir süreç olarak alınırsa, bu sürecin bugünkü ağırlıklı belirlenimi, Leninist öncüler dahil solun geniş kesimlerinin, hareketin önünü makro planda açacak bir birliktelik içinde olmaları zorunluluğudur. Başka deyişle bugünkü yasal parti gereksinimini, kalıcı ve evrensel bir ikame olarak değil, tüm önemine ve karşılık düştüğü kritik evreye karşın son tahlilde bir "geçiş" olarak düşünüyorum. Ama şunu da özellikle vurgulamak istiyorum: Geleceğin "ideal" örgüt yapısı, mutlaka bu evreden geçecek, onun öncüleri de gene bu yasal parti evresi içinde başkalarıyla birlikte şekillenecektir.

İşte bu noktada bir mutabakatı mümkün görüyorum. Madem bu parti sosyalist hareketin gelişiminde belirli bir evreye denk düşecek, bu evrede partiye değişik nitelikler yakıştıranları hep birlikte kapsamaya aday olmalıdır. "Kanatlı" olması gerektiğinde bu kadar anlaşılan bir partinin giriş kapısına herhalde hiç kimse bir yalan makinası koyup gelenlere "bu partiyi Türkiye'de devrim yapacak nihai yapı olarak görüyor musun, söyle?" sorusunu yöneltmeyecektir. Bu kadarı fazla olur.

Ancak sezebildiğim kadarıyla sorun burada bitmeyecek. Önce, parti içi görüş farklılıklarının çerçevesini net olarak belirlemek gerekecek. Bir başka sorun, kanatlı-hizipli partiye evrensellik atfedenlerle, bunca "katı merkeziyetçilik" lanetlemesinden sonra kurulacak partiye geleceğin toplumuna ait özgürlükleri bugünden realize etme niyetiyle gelecek olanlardır. Örneğin "kanatlı parti olabilir" demek başkadır "parti oldu mu kanatlı olur, buraya bunu kanıtlamaya geldim" demek başkadır. İkinci eğilim, kurulacak partiyi bir laboratuvar gibi görür ve öyle davranırsa, ortaya bir parti değil, siyasetle ilgilenen bir dernek çıkabilecektir. İkinci olarak, solda giderek belirginleşmeye başlayan özel bir tür "özgürlükçülük" ve "demokrasi" anlayışı eğer kurulacak partiye de eksiksiz biçimde taşınırsa, buradan üyeleri çok özgür, ama kendisi mefluç bir parti çıkacağından korkuyorum. Parti afişlemeye, bildiriye, mitinge vb. adam çağırdı mı, üye koşar gelir. Başka türlüsünü düşünemiyorum.

Bu tür tehlikelerin panzehirini program ve tüzükte görüyorum. Partideki görüş farklılıklarının sınırını program çizmelidir. Evet, geniş ve kanatlı bir parti için düşünülen bir program da "geniş" olmalıdır. Ama en azından bu genişliğin nerede bittiği de çok net olarak saptanmalıdır ki insanlar görüş ayrılıkları yaşamanın tadını biraz da ortak iş yapmanın zevkiyle takviye edebilsinler. Aynı şey tüzük için de geçerli. Evet, kimseyi sıkboğaz etmemeli tüzük. Ama örneğin özgürlüğüne aşırı düşkün bir parti üyesi, partide neler olup bittiğini hukuki statüsü nedeniyle üye olamayan bir sosyalistten öğrenmeye başlarsa, bunun tek anlamı otolikidasyon olacaktır.

Ayrıntıları bir yana, parti programı iktidara yönelişi ifade etmeli ve hedeflemelidir.

Sonuçta ister hizip, ister kanat ne dersek diyelim, tüm kesimler partinin programını benimseyerek ve savunarak parti içinde varolabilmelidirler. Partinin misyonunu program, programın çizdiği etkinlik çerçevesi belirler. Ayrıntıları bir yana parti programı iktidara yönelişi ifade etmeli ve hedeflemelidir. Az önce de değindiğim gibi siyasal bir partiye yeni model araştırmaları laboratuvarı kimliği verilmemelidir. Ortaya çıkacak şeyin geçici-kalıcı, özgün-evrensel vb. olduğu sorularının yanıtı, biraz da geleceğe bırakılmalıdır.

O halde herkesin "niyeti" açığa çıktıktan sonra, program sorunu gündemin ilk maddesi haline getirilmelidir. Böyle bir tartışma verimlilik kadar yorgunluk, yıpranma ve çatışma da doğurabilir. Ama böyle bir riski de mutlaka görmek gerekir. Çünkü sorun birtakım insanların birlik aşkından değil, sosyalist hareketin acil gereksinimlerinden kaynaklanıyor. ■

Selçuk Çalhan: Çağdaş parti, yeni tip üyelerin oluşturduğu yığınsal bir parti olmalı

Marx "Ludwig Feurbach Üzerine Tezler"-indeki onbirinci tezinde, "filozoflar dünyayı yalnızca yorumladılar; aslında, sorun onu dönüştürmektir" demekteydi. Bu toplumsal gelişimdeki sürecin köktenci açıklaması pratikte değişimin bir modelle olacağının da ipuçlarını veriyordu. Marx'da bütünsel ve sistematik bir parti kuramı bulamayız, ancak yukarıdaki vurguda da görüleceği gibi değiştirme ya da dönüştürme olgusu ön plana çıkmaktadır. Marksizmde dönüştürme ezilen sınıfın egemenliğini payidar kılmak değil, tersine proletaryanın **kendini yok etmesi**yle sıkı sıkıya bağlıdır. Proletarya kendini yok etme misyonunu yerine getirebilmek için kapitalist üretim ilişkilerine son vermek zorundaydı. Bu işi yapabilmesi için de Marx, "proletarya(nın) bağımsız bir partide örgütlenmedikçe bir sınıf olarak rol oynayamayacağını" öngörüyordu. (Uluslararası Çalışanlar Derneği'nin Londra Konferansı, 1871)

Ancak Marx'taki parti kavramı model olarak "dönüştürmeyi" yapabilecek sistematikten yoksundu.

Parti konusunda şimdiye değin kullanılan model klâsik Leninist parti kuramına dayanıyordu. Lenin'in hedeflediği, işçi sınıfı hareketini "ekonomizm"den kurtarmak, proletaryayı otokrasiye karşı savaşım içine sokmaktı. Bunun için örgütsel araçlar gerekiyordu. Kapitalizmin gelişmemiş olduğu, köylülüğün nicel olarak etkin olduğu Rusya'da Bolşevikler "bir gedik" açmak için örgütlenmişlerdi. Bu yeni tip parti gerçekten de "ilk gediği" açmayı başardı ve kapitalist üretim ilişkilerine son verildi. Tek ülkede sosyalizmin kurulmasının getirdiği zorluklar; Çağatay Anadol'un deyimiyle "prematüre doğum", devrim sonrasında da partiyi bürokratik mekanizmalarla donatarak, ilk sosyalizmin demokratik bir toplum olmasını engelleyen bir yapı haline dönüştürdü.

Somut pratikte devrimi yapan parti modeli, dünyadaki tüm Marksistlerin ortak modeli oldu. Üçüncü Enternasyonal partileri Leninist partiyi örnek aldılar. Leninist partinin üç bileşeni vardı. Bu bileşenlerden birincisi sınıf partisi, ikincisi öncü parti, üçüncüsü savaş aracı olarak parti idi. Bu ilkelerin içeriği "çelik çekirdekli" bir yapılanmadan geçiyordu. Parti, kadroların örgütüydü ve bu kadrolar en disiplinli, en özverili, en yüksek bilinçli ve ▶▶

çetin sınavlardan süzülerek gelmişti. Dolayısıyla Bolşevik partisinin ana örgütlenmesi kadro düzeyiyle sınırlıydı.

Bolşevik partisinin kadro partisi olması bileşenlerinden olan "öncülük" ilkesiyle uyumlu bir düzlemdeydi. Bu anlamda da burjuvaziye darbeler ve nihai olarak son darbeyi vuracak tarzda savaş örgütü olarak kendini şekillendirmişti..

Günümüzde aynı bileşenlerle savaşımı sürdürmek mümkün mü? Değişen koşullar geneiinde "çelik çekirdek"li dar kadro partisinin bu savaşı götüremeyeceği gözükmektedir. Bilimsel teknolojik devrimin sınıf yapısını genişletmesi, yeni tutuculuğun emek karşıtı ekonomik ve politik yapılanmaları daha yığınsal parti örgütlenmelerini dayatmaktadır. Kuşkusuz yığınsal parti öncelikle, öncülük ilkesiyle çelişecektir. Parti üyelerinin niceliksel büyümeleri, "çelik çekirdeği" yumşatacaktır, bu ince ayrımda da öncülük karakterinde olumsuzlanma olabilecektir.

Kitlesel fakat öncülük misyonunu sürdürecek bir partinin iç örgütlenmesinin yeniden düşünülmesi gereklidir. Partinin **sınıfın belleği** olması ve kesintisiz bu savaşımı yürütebilmesi için iç yapılanmasındaki demokratik yaşam yeniden düzenlemelidir. Sanırım çağdaş bir partinin en önemli sorunu iç ilişkilerinde **demokratik yaşamı** sağlayabilmesidir. Komünist partilerinde görülen bürokratik deformasyonların bir daha yaşanmaması ve kitle partisi olmakla öncü olmak arasındaki düğüm burada yatmaktadır.

Çağdaş partinin insanı önce birey olmasını bilen, eleştirici olan, rolünü sadece emirleri yerine getirmek olarak görmeyen, kendisiyle toplumsal varlık rollerinin birbirine denk düştüğü özellikleri taşımalıdır.

Demokratikliğin örgüt içinde yerleştirilmesine iki açıdan bakılması gerektiği kanaatindeyim. Birincisi genel işleyiş mekanizması olan **demokratik merkeziyetçilik** ve **yeni tip üye.**

Demokratik merkeziyetçiliği partinin bir inşa yöntemi olarak ele almamalıyız, yukarıda da değindiğim gibi partinin kendini gereksiz kılacak koşulları yaratması esastır. Partinin amaç olmaktan çıkıp araç olmamasının püf noktası da burada yatmaktadır. Merkeziyetçiliğin parti içindeki hegemonyası daha sonra çok zor kazınabilecek bürokratik bir yapı ortaya çıkartacaktır. Her merkeziyetçi girişim bürokratik yozlaşmayı beraberinde getirecektir. Marx'ın bürokrasi konusundaki şu sözlerini anmadan geçemeyeceğim: "Bürokrasinin genel esprisi, ruhu gizlilik, gizemliliktir. İşte, bu gizliliği koruyan hiyerarşidir; dışta, kapalı bir korporasyon niteliğidir. Onun içindir ki bürokrasi, politik esprinin veya politik duygunun her türlü tezahürünü, sırrına ihanet sayar."

Merkeziyetçi her uygulama açıklığın karşısına kapalılığı, düşünen ve geliştiren partililerin yerine her gelişmeleri incelemeyen, yüzeysel ve "üst"lerine memur tipli partilileri yaratacaktır.

Demokratik merkeziyetçiliğin demokratik yanı; farklı düşüncelere, kendi fikirlerini söyleme ve yaymaya olanak tanıyan bir işleyiştir. Partide demokrasinin ölçütü varılan fikir birliğiyle yakından ilişkilidir. Fikirde kolektif tartışmanın getirdiği birlik, eylemde birliğin ön koşulu olacak ve demokratikliğin uygulanmasında gelişecek bir süreç izleyecektir. Parti de demokrasinin kökleştirilmesi ve özgür tartışma ortamı gelecek için de çok önemlidir. Sosyalizmin demokratik yapısını kurmak için başlangıçta partinin yapısını demokratik bir tarzda oluşturmalıyız. Yığınsal çağdaş bir parti kitleleri aynı zamanda sosyalizme hazırlayan bir parti olmalıdır, çünkü sosyalizm için mücadele ile, sosyalizm arasında niteliksel bir fark yoktur. Her iki durumda da kitlelerin "dönüştürmeye" uygun hale getirilmeleri esastır. Yığınsal olarak demokratik tarzda örgütlenmiş bir parti ileri bir demokrasiyi temsil eden sosyalizmin de inşacısı olacaktır.

Parti içi demokrasinin iki mekanizmaya sahip olması gerektiğini sanıyorum. Çağdaş partide **farklı eğilimlerin temsil hakkı** olmalıdır. Şimdiye değin hizipler partinin yapısını zedelemiş, bölünmeler getirmiş ve sonuçta örgütleri zaafa uğratmışlardır. Bölünmeler, bir azınlığın görüşlerini açıklayamaması ve sonuçta belli bir grubun kendi içinde kemikleşmesiyle ortaya çıkmıştır. Giderek bu yapılanma sınıf bağından, insani ilişkilerden koparak kişisel kollamalar biçimindeki hizibe ulaşacaktır. Çeşitliliği barındıran bir partide değişik düşüncede olanlar da var olacaktır. Değişik düşüncede olanlar kendilerini eğilim olarak sunabileceklerdir. Dolayısıyla, parti içi işleyişte beliren eğilimlere söz ve düşüncelerini ifade edebilme hakkı tanınmalı parti içinde yönetim mekanizmalarında görev verilebilmelidir. Bu hem demokratik işleyişin bir gereği hem de örgütiçi bölünmelerin bir panzehiri olacaktır.

İkinci olarak, çağdaş partinin örgütlenmesinde her birim özerk bir çalışma yapısına sahip olmalıdır. Bu özerklik, otokrasinin en baskıcı dönemlerindeki Bolşevik partisinde dahi geçerliydi. Lenin merkezin çalışma birimlerine ikide bir müdahale etmemeleri gerektiğini vurguluyordu. Yığınsallaşmayı amaç edinmiş bir partinin bunu başarabilmesi için özerk çalışma tarzını geliştirmesini gerekli görmekteyim. Çalışma birimleri kendi çerçeveleri içinde özgürce karar alıp uygulayabilmeli, ayrıca kendi mali özerkliliklerini de yaratabilmelidirler.

Çağdaş parti yeni tip üyelerle oluşacak ve yaşamı içinde bu tür insanları yetiştirecektir. Eskinin ahlâkçı diyebileceğimiz kendini devrime "adamış", kitle ilişkisi zayıf (çünkü tecrit olmuş), yaşamın bütünlüğünden kopuk, sofuca sadık üye yapısı artık aşılmalıdır. Çağdaş partinin insanı önce **birey** olmasını bilen, **eleştirici** olan, rolünü sadece emirleri yerine getirmek olarak görmeyen, **kendisiyle toplumsal varlık rollerinin birbirine denk düştüğü** özellikleri taşımalıdır. Geleceğin toplumunu hazırlayacak üye, partinin ahlâki öncülüğünü üstlenebilecek, dünyayı insani temelde dönüştürülmesinin ve aynı zamanda bunun insani bir parçası olduğunun bilincinde olan, bunu uygulayan nitelikleri taşımalıdır.

"Nasıl bir parti" konusunda yürütülen bu soruşturmada diğer yazarların da görüşlerinin pek çoğuna katılıyorum. Bu tartışmaların özelliği ülkemizdeki yığınsal, birleşik Marksist bir parti gereksinimine yanıt arama çabasıdır. Ortaya çıkan sonuç, demokratik yapısı sağlam, yenilenmeye açık, birleşik bir partinin yaratılmasıdır. Bu yaratıldığı taktirde yenilenmiş hareketin bu yeni partisi, sınıfın ideolojik hegemonyasını kitlelere yaygınlaştırdığı ve gelecekteki yeni toplumu önceden canlandırdığı ölçüde başarılı bir parti olacaktır. ■

Nail Satlıgan: Leninizm bir parti modeli mi, bir örgüt teorisi mi?

Birleşik sosyalist parti sürecinde bugün gelinen noktayı -sosyalist parti tartışmalarının 1986 ortasında canlanmaya başladığını, yani aradan üç yılı aşkın bir süre geçtiğini hatırlarsak- yeterli bulmaya olanak yok. Sosyalist Parti'nin kuruluşu, birleşiklik ihtiyacına hiçbir şekilde cevap vermediği için bu süreçte anlamlı bir uğrak olmadı. Gene de bu partinin Anayasa Mahkemesi'nde kazandığı hukuk başarısı, sürecin hukuki ve yasal cephesiyle ilgili soru işaretlerinin hiç değilse bir bölümünü gidermiş olmalıdır.

Aslında açık ve birleşik bir sosyalist partiyi çoktan kurmuş, hatta seçimlere katılabilecek denli örgütlendirmiş olmalıydık. Bunu başaramadığımız için iki kritik seçimde, 1987 parlamento ve 1989 yerel yönetim seçimlerinde, sosyalizmin bağımsız sesini yasal siyaset düzleminde **etkili** bir şekilde yükseltemedik. Gerçi sosyalist solun bir bölümünün SHP'yi desteklediği koşullarda, bir dizi derginin oluşturduğu platformların Marksist bir programatik temel üzerinde bağımsız adaylar göstermesi son derece yerindeydi. Ama emekçi halka her durumda ortaklaşa ve örgütlü mücadele yolunu öneren sosyalizmin seçim düzleminde bireysel adaylarla temsil edilmesi, ulaştırılmasına çalışılan mesajı daha baştan etkisizliğe mahkûm eden bir zaaftı. Bundan daha vahimi mart ve nisan aylarındaki işçi mücadeleleri dalgasını, bu mücadelelerin ortaya çıkardığı işçi öncüsünü kendine çekecek bir örgütsel kutuptan yoksun olarak karşılayışımız oldu. İnandırıcı bir politik alternatifin yokluğu bundan sonraki mücadele dalgalarında da sürecek olursa öncü işçileri siyasal edilginliğe, maneviyat bozukluğuna itmiş, onların sınıfın kitlesi içinde yeniden kaybolmalarına yol açmış olacağız. Oysa birleşik sosyalist örgütlenme sürecinin, içinde bulunduğu kısır döngüden kurtulması, bunun tam tersi yönde bir gelişmeye bağlı: Kütlesel siyaset sahnesinin mülk sahibi sınıfların kapalı av alanı olmaktan çıkarılması, mevcut sosyalist kadroların mevcut işçi öncüsüyle bir an önce birleşmesini; bu ise, öncelikle sosyalist kadroların, belli bir nicel eşiği aşmaya yetecek bir birleşikliği kendi aralarında sağlamalarını gerektiriyor.

Bütün bu eksikliklere karşın, süreçte hiç yol alınmadığını söylemek de doğru olmaz. Kanımca, sosyalist basında geçen ay yayımlanmaya başlayan "Sosyalistlere" başlıklı açıklama birleşik sosyalist örgütlenme sürecinde önemli bir kilometre taşıdır. Bu belgenin or-

taya çıkışıyla, a) Partileşme tartışmalarında şimdiye dek öne sürülmüş öneriler, SP ve TBKP programlarıyla sınırlı kalmaktan kurtarılmış; programın kendisi değilse bile programatik ipuçları düzeyinde alternatif bir yaklaşım formüle edilmiş; b) Şimdiye dek bazılarımızın, soyut veya da zamansız olduğu gerekçesiyle tepkisini çekmiş olan "devrimcilik" -"reformculuk" ikili bölüsünün "devrimcilik" çatalından ne anlaşılması gerektiği, ana çizgileriyle ortaya konmuş ve c) kendileri de birer programatik metin olan "bağımsız sosyalist adaylar" seçim bildirgelerinin yansıttığı birleşiklik, imzacıların yalnız şahısları değil, olduğu kadarıyla temsili nitelikleri de gözönünde bulundurulduğunda biraz daha genişlemiş oluyor.

Bir başka olumlu gelişme, tartışmacıların hatırı sayılır bir bölümünün, kurulacak partinin özelliklerini sıralarken, adeta ağız birliği etmeye başlamaları -"Marksistlik", "demokratiklik", "kanatlılık", "birleşiklik" vb., hemen herkesçe bir çırpıda sayılıyor. Ne var ki bugün ulaştığımız noktada bu özelliklerin artık ayrıntılandırılması, somutlaştırılması, deyim yerindeyse içlerinin doldurulması gerekiyor. Bir soruşturma yanıtının dayattığı sınırlar içerisinde ben bunların yalnız birisi üstünde durmak istiyorum.

Marksistlik:

Kurulması düşünülen partiye Marksistlik izafe etmenin "malûmu ilâm" kabilinden bir şey olduğu sanılmamalı. Daha geçen yıla kadar "geleneksel sol"cularımızın çoğu, kurulacak yasal bir partiden Marksistliği esirgiyorlar, bu partinin "antiemperyalist, antitekel ve antişoven" olması, buna karşılık "sosyalizm iddiasında bulunmaması" (bkz. Behice Boran'ın Uğur Mumcu'nun **Bir Uzun Yürüyüş** başlıklı röportajındaki sözleri) gerektiğini öne sürüyorlardı. Aşamalar mantığının bir zamanların "sosyalist devrim" şampiyonlarını getirdiği yer işte buydu!

Eskiden her Marksizm dediklerinde, arkasına yerli yersiz "Leninizm"i takan bu aynı çevreler, şimdi partiye Marksizmi bahşediyorlar -ama Leninizmden vazgeçmek pahasına! Onlara bakılırsa, Leninizme günümüzde uygulanması gereken Leninist işlem, Leninizmi günümüz için geçersiz ilan etmektir! Gerçi bu işlemi "aşma" gibi felsefi bir terimin arkasına saklıyorlar; ama aşma, aşılanın, aşkın olanda kısmen de olsa korunmasını içerdiğinden, Leninizmin geçerlilik alanını Lenin çağıyla sınırlama çabasına daha uygun düşecek mecaz hiç kuşkusuz "asariatika müzesine havale" benzeri bir deyim olurdu. Leninizmi aşanlar Marksizmi de bu tür bir diyalektik (!) işleme kurban etmek üzere oldukları için onları Leninizmi bırakmamaya ikna etme şansının yüksek olduğunu sanmıyorum. Gene de Leninizmin, kurulacak bir yasal partinin teorik esin kaynakları arasında merkezi bir yer tutması gerektiğini savunmayı sürdürmekte yarar var. Çünkü partinin "Leninizme karşı Marksizm" ikilemiyle nitelenmesi, Leninizme bağlılığı siyasi ve teorik kimliklerinin bir parçası haline getirenleri yasal örgütlenme tasarısından soğutabilir ve böylelikle partinin "birleşiklik" özelliğine zarar verebilir.

Leninistlik:

Çağın değişen koşulları karşısında Leninizmi bir yana bırakmayı öneren yaklaşımların altında örtük olarak yatan varsayım tek ve değişmez bir Leninist parti modeli bulunduğu, bunun da **Ne Yapmalı?** içindeki ünlü "demir disiplinli meslekten devrimciler örgütü" formülünde ifadesini bulduğudur. Oysa böyle tek ve genel-geçer bir Leninist örgüt modeli -Halil Berktay'ın açtığı **anglicisme** çığırından gidecek olursak, "**the** Leninist model of organization" - yoktur; proletaryanın burjuva toplumu içindeki konumunun gözlemlemesinden ve modern sınıf mücadelelerinin tecrübelerinin genelleştirilmesinden türetilen bir Leninist örgüt teorisi vardır.

Bilindiği gibi, Leninist örgüt "model"ine yöneltilen başlıca itiraz, bu modelin devlete karşı mücadelede etkinlik ölçütleri uyarınca şekillenmiş olduğu, böylelikle, karşıtı olduğu devletin egemenlik ve hiyerarşi yapısını kendi içerisinde yeniden ürettiği yolundadır. Bu, Leninist örgüt anlayışını bir dizi biçimsel özelliğe indirgeyen, onları da yalnızca **Ne Yapmalı!** ile **Bir Adım İleri, İki Adım Geri'**-de arayan bir bakış açısının ürünüdür. Bu bakış açısı, Leninist örgüt teorisinin özünü kavramış olmaktan uzaktır. Leninist örgüt teorisi, politik ve toplumsal çevre koşullarından bağımsız olarak uygulanması gereken bir parti modeli dayatmaz; burjuva toplumunda sürekli bir sosyoekonomik boyunduruk altında tutulan işçi sınıfının nasıl olup da siyasal bir devrimin ve kapsamlı bir toplumsal dönüşümün öznesi konumuna yükselebileceği sorusuna modern sınıf mücadelelerinin tarihi tecrübelerinden hareketle cevap arayan bir siyaset teorisidir.

Bu teorinin temelinde şu saptama vardır: Proletaryayı oluşturan gerçek bireyler hep belli bir fabrikanın, belli bir sanayi kolunun, belli bir bölgenin, ulusun vb. işçisidirler. Bu yüzden, kendiliğinden mücadelelerde sermayecilerle, hatta sermayecilerin devletiyle alabildiğine sert çatışmalara girseler bile, bu çatışmalar içerisinde kendiliğinden geliştirebilecekleri bilinç ister istemez kısmi -mesleki, yerel, ulusal vb.- olmak zorundadır. Bir öncü örgütün temel varoluş sebebi, proletaryanın bu fiili heterojenliği karşısında sınıf çıkarlarının ve sınıf bilincinin ağır basmasını sağlamak için, bu kısmi ve parçalı mücadele tecrübelerini genelleştirecek, sistemleştirecek -mesleki olanların sınıfsal, bölgesel olanların ulusal, ulusal olanların uluslararası sentezini oluşturacak- merkezi ve merkezileştirici bir kerteye ihtiyaç olmasıdır. Böyle bir kerte -öncü örgüt- kimlerden oluşacaktır? Kapitalizmin baskısı ve sömürüsü altında işçi sınıfının kitlesinin zaman zaman başkaldırması ne denli kaçınılmazsa bu başkaldırının, işçi sınıfının, yaşamak için emek gücünü başkalarına satma zorunda olması nedeniyle geçici olması da o denli kaçınılmazdır. Sürekli grev yapan bir işçi sınıfı, biricik geçim kaynağından sürekli yoksun kalan, dolayısıyla -sınıfsal dayanışmanın sağladığı olanaklar tükenince- kısa sürede, sürekli grev yapamayacak duruma düşen bir işçi sınıfı olurdu. Öte yandan her kütlesel mücadele dalgasının içinde, sınıfın geri kalan bölümünden, sınıfın genel çıkarlarını asgari düzeyde kavramış olmakla ayrılan, yalnız dönem dönem değil, sürekli olarak faal olmak isteyen bir öncü kesimin sivrildiğini gözlemliyoruz. İşte sınıf bilincinin en yüksek düzeyde, Marksist ya da sosyalist program düzeyinde, sürekliliğini sağlama görevi, en başta bu öncü kesime düşer. Sınıf öncüsünün, hangi kökenden gelirlerse gelsinler sosyalist aydınlarla bütünleşip kaynaşmasından ise öncü örgüt doğar.

Bir başka deyişle, parti, birinci olarak, kısmi mücadele tecrübelerini, bu mücadeleleri harekete geçiren kısmi çıkarları bütünleştirip sistemleştirmek, böylece kısmi çıkarları sınıf çıkarı, kısmi bilinç şekillerini sınıf bilinci düzeyine çıkarmak; ikinci olarak, burjuva toplumunda işçi sınıfının tabi konumundan kaynaklanan, kitle eylemliliğinin kesikliliği sorununu aşmak, sınıf bilincinin en olgun ve sistemli biçimi olarak Marksist programın sürekliliğini sağlamak için gereklidir. Lenin'in örgüt teorisi, öncü partinin vazgeçilmezliğini böyle temellendirir. Bunun dışında, Lenin'in on yıllara yayılan teori ve pratiğinden çıkarılabilecek çeşitli örgütsel işleyiş şemalarından herhangi biri, öne sürüldüğü evrenin somut konjonktürü içinde sosyalizmin programatik sürekliliğini sağlama, o sürekliliğin taşıyıcısı olan kadroları devlet baskısına karşı koruma gereğinin bir türevidir ve asla evrensel bir ilke olarak anlaşılıp genelleştirilemez. Yoksa 1902'de **Ne Yapmalı?** risalesinde dar, hiyerarşik bir "kadro partisi"ni savunan Lenin'in, 1905 devrimi sonunda demokratik özgürlüklerin bir nebze genişlemesi üzerine hemen, demokratik yanı ağır basan bir demokratik merkeziyetçiliğe dayalı geniş bir "kitle partisi" inşa etmeye koyulmasını nasıl açıklayabilirdik?

Darlık-genişlik sorunu, bizi 1903 kongresine, burada patlak veren Bolşeviklik (Lenincilik)-Menşeviklik ayrılığına getiriyor. Lenin'in bu kongrede ve daha sonra **Bir Adım İleri, İki Adım Geri**'de savunduğu "dar" parti modelini, parti "aygıt"ının sınıf karşısında bürokratik bir öz dinamik edinmesine yol açtığı gerekçesiyle eleştirenler çok olmuştur. Lenin'in kendisinin parti üyeliğinin kapsamı konusunda farklı tarihlerde oldukça farklı anlayışları benimsediği gözönünde tutulursa üyelerin "bir parti örgütüne bağlılığı" koşulunun da katı, mutlak bir biçimde yorumlanmaması gerektiği kendiliğinden anlaşılır. Gene de Leninist örgüt kavramının işçi sınıfı partisi üyelerinden burjuva partilerinin ya da sosyal demokrat partilerin üyelerine kıyasla daha yüksek bir bağlanım ve eylemlilik düzeyi talep ettiği açıktır. Bunun pratik sonucu Leninci bir örgütte "önderler" ile sıradan üyeler arasındaki bilgi, bilinç ve eylemlilik farkının öteki işçi örgütlerine göre çok daha küçük olmasıdır. Böyle bir örgütte bürokratik aygıt seçkinlerinin üye tabanını çekip çevirmesi ("maniple" etmesi) çok daha zordur. Nitekim sö gelimi 1920'lerin, henüz Stalincileştirilmemiş İtalyan Komünist Partisi'nde parti hayatı son derece canlıyken 2.-Dünya Savaşı sonrasında bu partinin hemen bütün iç hayatiyeti sönmüş; parti içindeki bütün tartışmalar, üst yönetimdeki ▶▶

Daha geçen yıla kadar "geleneksel sol"cularımızın çoğu, kurulacak yasal bir partiden Marksistliği esirgiyorlardı. Eskiden her Marksizm dediklerinde, arkasına yerli yersiz "Leninizm"i takan bu aynı çevreler, şimdi partiye Marksizmi bahşediyorlar-ama Leninizmden vazgeçmek pahasına!

birkaç kliğin kendi arasındaki çekişme ve sürtüşmelere indirgenmiştir. Bu partinin en önemli dönemsel faaliyetlerinden birisi kimlik kartlarının belirli aralıklarla yenilenmesi ve üye sayısının bu yoldan saptanıp açıklanmasıdır ki bundan, bu parti üyelerinin genişçe bir bölümünün "Menşevik" normları bile yerine getirmediği, düzenli aidat dahi ödemediği sonucunu çıkarabiliriz. İKP örneği, gevşek bir kütleselliğin Marksist partileri bürokratlaşmaktan, reformculaşmaktan, sosyal demokratlaşmaktan korumaya yetmediğinin güncel ve somut kanıtıdır.

Geriye, açıklanması gereken bir paradoks kalıyor: Birleşik sosyalist partiye, Leninizmden arındırılmış bir Marksizmi yakıştıranlar, bir yandan da Leninizmin Stalin'in ve Stalinciliğin elinde yozlaştırıldığını -nihayet!- kavramış görünüyorlar. O halde Leninizmin -günümüz için!- ıskartaya çıkarılmasını ne diye savunuyorlar? Stalinci yozlaşmadan Leninizmin kendisinin de sorumlu olduğunu, Stalinciliğin Leninizmde "mündemiç" olduğunu(!) keşfetmeye mi hazırlanıyorlar yoksa? ■

Yaşamları çürüm zaten...



▲ *Harold Pinter.*

Arthur Miller ile Harold Pinter, 1985'in Mart ayında Uluslararası PEN Kulüp adına Türkiye'yi ziyaret ederler. Yüzlerce yazar, bilim adamı ve sendikacı ile tanışır, konuşurlar. Sözü burada Harold Pinter'e bırakalım. Pinter, Barış Derneği davasıyla ilgili olarak bir partiye gitmiştir. Orada kendi deyişiyle "son derece çekici ve zeki" iki genç kadınla karşılaşır. Kadınlarla Barış Derneği Davası üzerine konuşurlar. Pinter, bu dava üzerine düşüncelerini sorar kadınlara. Gerisini Pinter'den dinleyelim:

"Aman", dediler, "hak etmişlerdir herhalde." "Ne demek istiyorsunuz, niçin hak etmiş olsunlar?" diye sordum. "Canım", dediler, "herhalde komünisttirler. Komünizme karşı kendimizi korumamımz lazım." Ben de, "Herhalde dediğiniz zaman, elinizde ne gibi kanıtlar var?" diye yanıtladım. Tabii, ellerinde hiçbir kanıt yoktu. Cahillerdi aslında. Onlara Türkiye'de işkence konusunda neler bilip bilmediklerini sordum daha sonra, omuz silkip, "Biliyorsunuz, komünist komünisttir" dediler. "Peki, işkenceler için ne diyeceksiniz?" diye sordum. Bir tanesi, yüzüme bakıp cevap verdi, "Nasıl düşünebiliyorsunuz böyle bir şey?" "Yani", dedim, "benim durumum daha mı zor işkenceye uğrayanlardan?" Yine omuz silkip, "Herld" dediler. Az kalsın boğabilirdim, kendime geldim birden, oturdum bir yere ve bu doğru öfkemden Bir Tek Daha'yı yazmaya başladım. Hemen bir anda olan bir şey, evet. Ama, oyunu yazmama yalnızca bu neden olmadı. Konu aklımdaydı."

Bu kısa girişi şunun için yaptım. Harold Pinter'in iki kısa oyunu, 'Bir Tek Daha" ve "Dağ Dili" Aziz Çalışlar'ın Türkçesiyle Kavram Yayınları arasında çıktı. Oyunların baş tarafına Nicholas Hern'in Pinter'le yaptığı bir de söyleşi eklenmiş: "Bir Oyun ve Onun Politikası." Pinter, yukarıda sözü geçen olayı bu konuşmada anlatıyor.

Pinter, iki oyunda da temelde işkence olgusu üzerinde duruyor. Kendi deyişiyle "bir çok hükümetin bulaştığı işkence, yani resmi işkence olgusu."

Gerçi "Dağ Dili" anadili konuşması yasaklanan yaşlı bir kadının öyküsü ise, düşünürsek, aslında bu olgu da işkenceden başka bir şey değil. İşkencenin başka bir türü.

"Bir Tek Daha" ve "Dağ Dili", ikisi de oldukça yalın. Olay örgüsü naif. Olayın geçtiği yer ve zaman önemli değil. Dünyanın herhangi bir yerinde olabilir. Pinter, gerçi Türkiye'deki bir "görüşme"den etkilendiğini söylüyorsa da, bu, dünyanın ister Batı'da ister Doğu'da olsun herhangi bir ülkesi de olabilir.

Kısaca sorgucu ile sorgulananın karşı karşıya duruşu iki oyunun da omurgasını oluşturuyor. Genel anlamda ise Pinter, sorgucu ile sorgulananın kimliğinde "Otorite"yi irdeliyor. Pinter'e kulak verelim yine:

"Çürüm diye bir şey yok ortada, ancak şu var, her şey, yani otorite olarak bu adamların yaşamları çürüm zaten. Kendi varoluşları çürüm, çünkü bu varoluş şu ya da bu biçimde kritik sorulara yol açıyor ya da öyle olduğu ortaya çıkıyor. Şili'de de, Çekoslovakya'da da insanın başı derttedir demektir."

Pinter, tek bir açıdan bakmıyor olaylara.

Kendi dilini konuşamayan insan da işkence altında değil mi?

Bu insana işkence yapanın yaşamı da çürüm değil mi?

Bu bakımdan iki oyunu da temelde birbirinden ayırmak olanaksız.

Şunu söylemek istiyorum. Okunduğunda aslında insanda derin izler bırakan oyunlar Pinter'in yazdıkları.

O yalınlığın altında irkiliyorsunuz. Düz okurlardan çok, amatör tiyatrocuların dikkatini çekmek istiyorum.

İki oyun da etkili bir biçimde sahneye uyarlanabilir. Dekoru az, sahnesi kolay. Gençlerin coşkuyla katıldığı geceler yapılıyor. Dolaylı dolaysız bir çok laf ediliyor. İşte elimizin altında evrensel bir metin. Daha doğrusu hem ulusal hem evrensel bir metin. Her kesimden seyircinin anlayabileceği, iri laflar etmeyen, sözüyle simgesiyle hemen kavranabilecek iki oyun. seyirciyle iletişim kurması oldukça kolay. Görsel malzemesi de oldukça zengin.

Harold Pinter İngiltere'den gelmiş, görüp yazmış.

İş artık amatör tiyatroculara düşüyor.

Tiyatrocularımızın bu birikimi olduğuna yürekten inanıyorum.

Bu birikimi değerlendireceklerine de... ■

Refik Durbaş

TARTIŞMA-BİRLİK-TARİH

Kuramsal konulara ve evrensel sorunlara kafa yormadan, bunlarla ilgili temel yaklaşımlarımızı geliştirmeden ülkemizde yaratıcı olamayacağımız gibi, pratik mücadele ve politikalar için gerekli olan ideolojik güçlülüğü de sağlayamayız.

Önümüzdeki yıllar ülkemizde sosyalist siyasal güçlerin eşiğinde durduğu yeni aşamada tüm güçlerimizi bu dönemin sorunlarını çözmeye, görevlerini yerine getirmeye daha fazla yoğunlaştıracağımız önemli bir evreyi işaret ediyor.

1990'lı yıllara girerken sorunlarımız nelerdir? Bunların bir bölümü evrensel nitelikte olup gerek tüm dünyada, gerekse ülkemizde son yıllarda yoğun bir şekilde tartışılmakta olan sorunlar.

Teorik ve evrensel sorunlar

Sosyalist toplumda mülkiyet biçimleri, sosyalist ekonominin düzenlenmesi, toplumsal kurum ve kuruluşların aralarındaki ilişkiler, sosyalist demokrasi, sosyalist çoğulculuk, komünist partisi ve devlet ilişkileri, devletin çözülmesinin gerekleri, ordu, güvenlik örgütleri, çok uluslu sosyalist ülkelerde milliyetler ve etnik topluluklar arasındaki sorunların ele alınışı, vb. gibi doğrudan doğruya sosyalist toplumla ilgili sorunlar. Bir başka deyişle bilimsel sosyalist öğretideki sosyalizm görüşleri ile gerçek hayatta yaşanılmış deneyler arasındaki farklılıkların, uyumsuzlukların genel ve özel kaynaklarının aranmasına, sosyalizm kavramının insan temelinde toplum ve birey bütünlüğünde irdelenmesine yönelik teorik çalışmalar ve tartışmalar.

Bilimsel teknolojik devrimin yeri, kapitalizme, uluslararası emperyalist sisteme sağladığı olanaklar, dünya pazarlarında kapitalizmin yeri gibi sorunlar bir yanıyla doğrudan kapitalizmi ilgilendiren, öte yanıyla üçüncü dünyayı ve sosyalist dünya dahil tüm insanlığı ilgilendiren önemli bir ekonomik, sosyal, siyasal inceleme konusu niteliğinde.

Aynı kapsamda militarizm, silahlanma, nükleer savaş tehdidi gibi sorunlar da bugün insanlığın en temel ve en ivedi konuları arasında. Aynı şekilde doğa ile insan arasındaki çelişki, doğanın tahribi ve sonra da bu tahribin tehlikeli sonuçlarıyla karşılaşmaya başlayan insanoğluna düşen sorumluluklar bir başka ivedi insanlık sorunu durumunda. Kısaca "global sorunlar" ya da "genel insanlık sorunları" diye adlandırılan, barış, üçüncü dünyanın yoksulluğu ve doğanın durumu gibi sorunlar başta Marksistler olmak üzere yeryüzünün tüm hümanistlerinin üzerine dikkatle eğilmesi gereken önemdeler. Dolayısıyla da, biz Türkiyeli Marksistlerin gündemindeler.

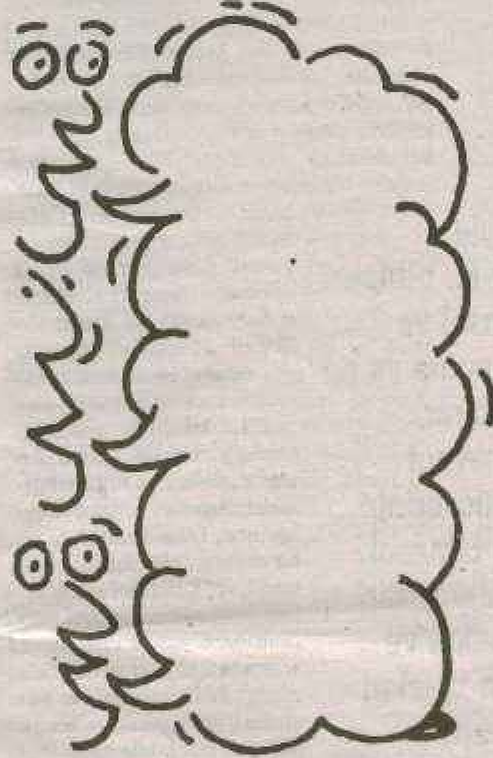
Kısaca andığımız kuramsal konulara ve evrensel sorunlara kafa yormadan, o konuda düşünsel bir zenginleşmeyi ve üretkenliği yaratmadan, temel yaklaşımlarımızı geliştirmeden ülkemizde yaratıcı olamayacağımız gibi, pratik mücadele ve politikalar için gerekli olan ideolojik güçlülüğü de sağlayamayız.

Türkiye'ye özgü sorunlar

Hareketimizin ülkemize özgü sorunlarının başında kuşkusuz ki, birlik sorunu gelmektedir. Birliğin ideolojik temelinin belirlenmesi gerektiğinden, tabii ki, bu sorun yukarıda değindiğimiz kuramsal ve evrensel tartışma konularından bağımsız değildir, ama birlik için ideolojik bazın ana çerçevesi ve olmazsa olmaz niteliğindeki temel verileri müştereken benimsendikten sonra andığımız sorunların tartışılması, ayrı görüşlerin savunulması birliğe engel de değildir.

Siyasal birlik, kuşkusuz ki, en yetkin ifadesini partide bulabilir. Ülkemizde solun, tüm Marksistlerin en geniş kesimlerinin ilk adımından itibaren ön tartışmalarına katılabilecekleri, görüşlerini yansıtabilecekleri geniş kapsamlı bir ön çalışma sürecinden geçerek kolektif iradenin mümkün olduğunca geniş ve katılımcı bir anlayışla gerçekleşmesini sağlamak ve partinin kuruluşuna gitmek ve özdeş değil türdeş olan ve olabilecek olan tüm eğilimleri kucaklayabilecek bir politik örgütü yaratmak birliğin ana sorunudur.

Bu ön çalışmalar içinde ve sürmekte olan çeşitli emekçi hareketleri, mücadeleleri, demokratik mücadeleler içinde aynı zamanda tüm solun ortak bir blokunu da inşa etmek, aynı parti çatısı altında yan yana gelemeyecek kadar farklı düşünceleri taşıyan, fakat kısmi taleplerde ve mücadelelerde eylem birliği halinde güçlerini birleştirebilecek olan eğilimlerin de bir sol blok halinde birliklerini sağlamaları, mücadele birliklerini yaratmaları, şu anki birlik sorununun diğer önemli boyutudur.



Birlik sorunu ve TSİP

Gerek birlik gerekse birliktelik sorunları Türkiye Sosyalist İşçi Partililer için hiç de yeni değil. TSİP'liler 12 Eylül'den önceki dönemde de, 12 Eylül faşizminin bastırdığı koşullarda ve gizlilik çalışmasında da, bugün değişmekte olan siyasal koşullarda da hem birlik için, hem de güç ve eylem birliği için hazır olmuşlardır, sadece hazır olmamışlar sürekli ve ısrarlı bir şekilde girişimlerde bulunmuşlar, birliğin ve birlikteliğin gereklerini yapmışlardır.

TSİP'liler 12 Eylül öncesinde birliği savunurlarken, birliğin ısrarlı takipçisi olurlarken, bu konudaki uluslararası deneyleri örnek gösterir, birliğin niçin kaçınılmazca zorunlu olduğunu bıkıp usanmadan anlatırlarken, yayınlarında siyasal çalışmalarında en başta bu konuya ağırlık verirlerken, değişik eğilimlerden hemen hemen tüm siyasi örgütlenmeler bu ısrarları "küçük parti olmanın bir sonucu" diye yorumluyorlardı ve birliğe dudak kıvırıyorlardı. TSİP'in bazı birlik girişimlerine yanıt verilir gibi olunduğu durumlarda da görüldü ki, karşıdan gelen yaklaşım "gel bana katıl" görüşmesi yapmaktan ibaret.

Birlikçi olmak ve birliği savunmak neydi? Bu sorunun yanıtını açık ve seçik bir şekilde vermek büyük önem taşımaktadır. Çünkü birlik -örgütsel ve siyasal birlik, tek bir partide birleşmek anlamında birlik- sorunu bugün değişik kapsam ve biçimlere ulaşmış olmakla birlikte, birlikçiliğin temel vasıfları değişmemiş bulunuyor.

Birliğin vazgeçilmez koşulu, olmazsa olmaz şartı şudur: Birliği öngören, bunun için çaba gösteren her siyasal örgüt, adı ister parti ol- ▶▶

sun isterse kendini başka bir şekilde nitelesin, her politik örgüt birlik aşamasına geldiğinde kendisini feshetmeye ve birlikte kurulacak o birlik örgütüne tek tek üyeler olarak gitmeye hazır olduğunu açıkça deklare etmek zorundadır.

Birlikçiliğin diğer ön koşulu birliğin bir aritmetik toplam olmadığını, bir nicelik sorunu olmadığını, nitel bir değişme, helezonun bir üst halkasına ulaşma olduğunu, bu yeni nitel aşamanın etkisini nicelikte hemen göstereceğini, toplumsal bir etki yaratacağı için çok sayıda kuruluşta yanyana gelenlerin çok çok ötesinde üye ve taraftar kazanacağını kavramaktır.

Bu kavrayış ise ister istemez şu zorunluluğu önümüze koyar: Müştereken kurulacak olan parti, mevcutların teker teker hepsinden daha ileri, daha işlevli olmalıdır, görüşleri, eylemleri toplumsal ve siyasal yaşama daha yakın olmalıdır.

Yukarıda andığımız diğer koşulla birlikte, bu iki faktörün de açıkça gösterdiği gibi herkesin kendi örgütünü öncü görmesi birliğe aykırıdır. Geçmişte kendilerini öncü ilan etmiş olanlar birlikçi olmamışlardır, bugün de aynı tutumu sürdürmek birlikçi olmamak demektir.

Birlik süreci öyle şekillenmelidir ki, birliğe ve onun düşünsel ve örgütsel oluşumuna ya da zamanlamaya karar vermek artık mevcut partilerin yöneticilerinin iradesine bağlı olmasın. Binlerce ve binlerce diri unsurun oluşmakta ve gelişmekte olan kolektif iradesi öne çıksın.

TSİP kendisini işçi sınıfı partisi görmüştür, bunun tüm teorik, politik ve örgütsel gereklerini yerine getirmeye çalışmıştır, fakat kendisini hiçbir zaman öncü parti ilan etmemiştir. Kendisini işçi sınıfı partisi ilan etmekle, işçi sınıfının öncü partisi ilan etmek arasında çok ciddi bir fark vardır. TSİP işçi sınıfının öncü partisinin ancak ve ancak birlikle yaratılabileceğini söylemiştir ve birliğe giden yolda işçi sınıfının ideolojik ve örgütsel bağımsızlığını ne yasallık koşullarında, ne de 12 Eylül sonrası şartlarda elden bırakmıştır.

Bugünkü birlik sorunu ve çözümü

Politik örgütsel birlik sorunu, 1990'lı yıllara girerken öz ve nitelik değiştirmemiştir, fakat yeni ve yaratıcı yöntemleri gerektirecek şekilde biçim değiştirmiştir.

Devrimci mücadelede hazır kalıplar, şablon yahut reçeteler yoktur. Koşullar değiştikçe, yöntemlerin, çözümlerin değişmesi de sadece normal değil, gereklidir de.

12 Eylül öncesinde TİP, TSİP ve TKP, aralarındaki çeşitli görüş ayrılıklarına rağmen birbirlerine en yakın olan, ayrı ayrı durmaları için fazlaca bir nesnel zemin bulunmayan partilerdiler. Şayet bir araya gelip Türkiye toprağındaki mücadele konusunda, Türkiye toplumunun değerlendirilmesinde görüş birliğine ulaşabilselerdi tek bir programa ulaşabilirler ve birleşebilirlerdi. Ama böyle bir üçlü birleşme görüşmeleri önce hem TİP'in hem de TKP'nin kendilerini öncü görmeleri nedeniyle, sonra da sadece TKP'nin bu tutumunu ısrarla sürdürmesi yüzünden gerçekleşemedi. Bu üç partinin birleşmesi durumunda gelip bu partide yer alacağını söyleyen pek çok aydın, sendikacı, işçi emekçi vardı. (O yıllarda TKP ve TKP'liler TİP ile TSİP'i bırakınız birlik içinde görmeyi bilimsel sosyalist bile saymıyorlar, "Marxcılık-Lenincilikten esinlenmiş ve etkilenmiş legal sosyalist akımlar" diye niteliyorlardı.)

12 Eylül'den sonraki yıllarda, artık üçü de konspirasyon koşullarında bulunan her üç partinin birleşmesi gene mümkündü. Gizlilik şartlarının getireceği teknik zorlukların ve sakıncaların titizlikle aşılması olanaksız değildi. Fakat gene TKP'nin 5. Kongresi'nde oybirliğiyle alınmış bir kongre kararında da görüldüğü gibi, TKP, "TSİP'le birlik olamaz" diye bir hükme varmıştı. Buna karşılık aynı kongrede TKP yöneticileri TİP'le birlik ilişkilerinin iyi gittiğini açıklamışlardı. Bu ilişkiler 1987'de sonuçlandığında ve varılan sonuç belgeleriyle açıklandığında ise artık ne TKP ile TİP'in, ne de TİP, TSİP ve TKP'nin birleşmesi ülkemizde birlik sorununu çözmede tayin edici bir role sahipti. (Bütün bu andığımız süreçte TSİP'le birliğe müteallik hiçbir görüşmede bulunmayan, TSİP'in bu konuda yazmış olduğu mektupları dahi yanıtlamamış bulunan TKP'nin TİP ile birleşme kararı ve belgelerinin açıklanmasından hemen sonra her iki partinin genel sekreterlerinin TBKP'yi yasalda kurmak üzere yurda dönmelerinde de TSİP'e herhangi bir öneri yoktu. Ama bu dönüşten beş ay sonra iki parti TSİP'e birleşme görüşmeleri önerisinde bulundular.)

Geçen yılın bahar aylarında TSİP'in birlik konusundaki tutumu ve konumu netti: TBKP ile TSİP'in birleşmesi ancak ve ancak mümkün olan en geniş birliğin yasal bir parti halinde gerçekleşmesine yardımcı olması halinde olumluydu, bu nedenle TBKP ile TSİP bu en geniş birlik hedefini önlerine koymalıydılar. Bu hedef açıkça deklare edildiği ve öyle bir birlik partisi için en geniş tartışmalar ve ön çalışmalar illere, ilçelere varıncaya değin yaygınlaştırıldığı, bu çalışma resmen ve fiilen başlatıldığı taktirde TBKP ile TSİP'in birleşmesi, bu birleşmeyi geçici ilan etmeleri, asıl birliğin, yurtiçindeki çalışmalardan geçerek ve ona katılacak herkesi kapsayacak biçimde bir birlik hedefinin öngörüldüğünün deklare edilmesi kaydıyla hemen gerçekleşebilirdi.

Somut birlik projesi

TSİP bu görüşünü bugün de korumaktadır ve TBKP ile TSİP'ten ibaret görmediği birliğin muhataplarına -gerek örgütler olarak, gerekse tek tek kişiler olarak tüm muhataplarına- somut bir proje sunmaktadır.

▶ Bugün birlik, geniş, yasal, yığınsal bir partide sağlanabilir.

▶ Böyle bir parti, aynı örgütsel çatı altında bağdaşabilecek ve uyumlaşabilecek görüş farklarını sosyalist çoğulculuk ve parti demokrasisi içinde gerçekleştirebilir.

▶ Siyasal birliğin çözüm yolunu böyle bir partide gören ve kendi örgütsel varlığını o partinin kuruluşuyla birlikte sona erdirebilecek olan politik örgütlenmelerin temsilcileri ve hiçbir örgütten yana olmamakla birlikte, bu birliğe ve partiye katkı getirebilecek olan saygın ve yetkin Marksistler bir araya gelip program taslağı, ideolojik temel metin ve parti işleyiş esaslarını havi taslak belgeleri tartışmaya sunarlar. Yurdun dört bir yanında bu projeyi benimseyen insanlar bir araya gelirler, sunulan tartışmaları ve taslakları düzenli olarak aralarında tartışırlar, girişimcilerle ilişki kurarlar, yerel planda toplantılar, paneller, kapalı salon toplantıları düzenlerler, parti sorununu tüm boyutlarıyla enine boyuna tartışırlar. Böylece birleşme partisinin kuruluş sürecine daha ilk andan itibaren kendi özgür iradeleriyle, düşünceleriyle, pratik çabalarıyla katılırlar.

▶ Böyle bir tartışma -hatta tanışma, birbirini tanıma, daha iyi anlama- süreci içinde mevcut örgütselliklerin içinde yer alanlar artık kendilerini o yeni müşterek partinin üyeleri gibi görmeye başlayacakları gibi, halen hiçbir siyasal örgütün üyesi ve taraftarı olmayanlar da kendilerini ve diğer arkadaşlarını kurulacak olan o partinin örgütlü mensupları gibi görmeye başlarlar. Böylece, birlik sadece düşüncelerde olmayacağına göre, bugüne kadar ayrı ayrı siyasal örgütlenmelerden ya da tek tek, ayrı ayrı siyasal eğilimlerden kişilerin kaynaşmaları, insani ilişkileri bir başka düzlemde geliştirmeleri, dostluk, arkadaşlık bağlarını güçlendirmeleri gibi son derece önemli bir insani süreç de gerçekleşmiş olur.

▶ Sonuçta, birliğe ve onun özelliklerine, düşünsel ve örgütsel oluşumuna ya da zamanlamaya karar vermek artık ne mevcut partilerin yöneticilerine, ne de onların temsilcilerinin içinde yer alacakları girişimci kurulun iradesine bağlıdır. Artık söz konusu olan binlerce ve binlerce diri unsurun oluşmakta ve gelişmekte olan kolektif iradesidir.

▶ Bu süreç, sadece tartışma, tanışma, kaynaşma süreci değildir, aynı zamanda müştereken politika yapmak, politika üretmek, emekçi katmanlar arasında, sendikalarda, sair meslek örgütlerinde, kültür kuruluşlarında, işçi emekçi ve öğrenci eylemlerinde müştereken ve fiilen varolma sürecidir de.

▶ Ve bu süreç aynı zamanda ortak ve güçlü kampanyalar yürütme ve mücadele birliğini bugünkünden çok daha güçlü bir şekilde örme sürecidir. Bu kampanyaların en başında kuşkusuz ki, demokrasiye değgin olanları bulunmaktadır. Bunlar bir bütün olmakla birlikte, siyasal demokrasinin en hayati sorunları olan, 141-142'nin kaldırılması, siyasal affın çıkarılması, bu tür yasakların kaldırılması için verilecek mücadeledir.

İşte Türkiye Sosyalist İşçi Partisi'nin ısrarla savunduğu ve gerçekleşmesinde TSİP'lilerin en aktif ve gönüllü bir biçimde yer alacakları birlik projesi budur.

Bu birlik projesinin muhatapları TBKP'den ve tek tek Marksistlerden de ibaret değildir. Böyle bir projeyi makul bulan, en azından tartışma sürecinde, her düzeyde ve her düzlemde tartışmalara katılabilecek olan tüm politik örgütlenmelere yapılmış bir öneri olarak anlaşılmalıdır.

Solun birliği ve birlikteliği sağlandığı taktirde çok daha büyük bir potansiyelin, şu anda atıl durumda duran, sosyal demokrasiden ise hiçbir şey ummayan muazzam bir halk birikiminin politik sola kazanılabileceği ve siyasi mücadelede, diğer ekonomik demokratik mücadelelere seferber edilebileceği açık bir gerçekliktir.

Bu potansiyeli bilinmedik bir zamana kadar

çözümsüz ve siyasal birliksiz bırakmak kimsenin hakkı olmadığı gibi, kimse de o potansiyeli ben kazanırım, çünkü öncü benim gibi iddialara kalkışmamalıdır.

Geçmişte bu gibi iddiaların bizzat onu ileri süren örgütlere ne denli zarar verdiği, emekçi halk hareketine ise hiçbir faydası dokunmadığı yeterince görülmüş olsa gerektir.

Bugün solun pek az kesimlerinin değil, birkaçı hariç tüm kesimlerinin birliği savunmaları, öncülük iddialarından vazgeçmiş olmaları olumlu bir sürecin başlangıcıdır. Bu süreci başlangıç noktasında bırakmamak, hızlandırmak herkesin sorumluluğudur. Bu amaçla da birliğin düşünsel zeminini, temel referans noktalarını en geniş şekilde tartışmak gerekiyor. Temel teorik sorunlardan ve sosyalizm anlayışından, ülkemizin özgüllüklerine ve hareketin görevlerine, ivediliklerine kadar bir dizi konunun geniş bir şekilde tartışılması ortaya çıkacak kolektif iradenin düşünsel bazını ve birlik noktalarını ortaya koyacaktır.

İçinde bulunduğumuz birlik sürecinde, eskiye nazaran farklı olan bir başka husus da Türkiye solundaki geçmiş ayırım noktalarının bir bölümünün ortadan kalkmış bulunmasıdır. Gerek dünya sosyalizmindeki yeni süreçler, gerekse Türkiye solunda son on yılın getirdiği düşünceler ve netleşmeler, bugün 1980 öncesinden çok farklı ideolojik ve politik konumları önümüze koymaktadır. Bu nedenle, birlik ve ayrılık noktalarının varılan bu düzlemde saptanabilmesi artık farklı bir düzlemde geçecek tartışmalarla, diyaloglarla mümkün olabilecektir.

Bununla birlikte, sosyalizm anlayışı, sosyalist toplumun temel özellikleri, sosyalizm ve insan-toplum-birey kavramları, sosyalist devlet-toplum ve demokrasi kavramları, sosyalist çoğulculuk, günümüz dünyasında genel insani sorunlar, barış, çevre ve teknoloji sorunları ve nihayet parti kavramı gibi bir dizi çok önemli teorik ve pratik sorunlarda, bugün ülkemiz solunda kimi eski ayrım çizgilerini aşan, onları ya tümüyle ya da derece derece geride bırakan çok yönlü gelişmeler ve değişmeler mevcuttur. Gerçi bu gibi temel konulara bakışta ortaya çıkan yeni konumlar bazı yeni ayırım noktalarını da getirmiştir, fakat bu yeni ayırım çizgileri tartışmalar ve birlikte çalışmalar içinde aşılmayacak türden değillerdir ya da bu tür ayrılıklar artık birliğe engel değildir.

Bu nedenle iyimser olmadan söyleyebiliriz ki, bugün ülkemiz solunda birliğin ideolojik ve politik zemini de eskisiyle kıyaslanamayacak derecede gelişmiştir, genişlemiştir. Böyle bir nesnellik elbette ki, programatik sorunların aşıldığı anlamına gelmemektedir, fakat bunların aşılabilmesi için ya da farklılıklara rağmen aynı partide bulunabilmesi, tek partide toplanamayacakların ise basit işbirliklerinin ötesinde güçlü ve uyumlu bir sol blok, değişik akımlardan oluşmuş tek bir hareket oluşturabilmeleri bugün dününden çok daha mümkündür ve muhtemeldir.

Şu halde birliğe giden yolda her grubun kendini ideolojik-politik bakımdan çekül doğrultusu gibi görüp diğer görüşleri "sağımdakiler" ve "solumdakiler" diye tasnife tabi tutması, yerini her grup için "hangi düşünsel ve siyasal görüşlerle, eğilimlerle aynı partide bulunabiliriz ve diğerleriyle ortak bütünsel hareketi nasıl yaratabiliriz?" tarzındaki soruya ve aranışa terketmelidir. Birlikten sözeden herkesin böyle düşünmesi gerekir.

Geçmişin değerlendirilmesi sorunu

Birlik için öngörülen dönemde geçmişin değerlendirilmesi de yer almalı. Ne var ki, böyle bir tartışmaya girildiğinde her grubun "ben her şeyde haklıyım ya da en haklıydım, en yanlışsızdım" diyeceği anlaşılıyor. (Hatta o kadar ki, bir grup olma iddiasını taşımadığını geçmişte belirtmiş olan Birikim Dergisi'ni yayınlayanlar bile dokuz yıl sonra yeniden yayına başladığında eski sayılardan alıntılar yaparak "Olaylar tümüyle bizi doğruladı, biz şu tarihte şunu, şu tarihte şunu söylemiştik, hepsi doğru çıktı, daha sonraki yıllarda eski sayılarımız sahaflarda en aranır koleksiyon oldu" demişlerdir.)

Böylesi bir "gruplar arası tartışma" birliğe hizmet etmez, yapay tartışmaları ve sürtüşmeleri getirir. Bu nedenle, geçmişin değerlendirilmesi genel ve toplu olarak yapılırsa, "şu grup, bu grup" olarak değil, geçmişte tamamen veya kısmen paylaşılmış olan olumluluklar ya da olumsuzluklar, hatalar veya sevaplar tek tek ve belirgin eğilimler olarak, belirlemeler olarak sıralanırsa, bunları vareden nesnellikler aranırsa, böylece karşılıklı suçlamalardan çıkılırsa, bugün artık derece derece veya tamamen kabul edilen olumsuzluklar kesinlikle reddedilirse, buna karşı olumlulukların altı çizilirse ve onlar tüm sola maledilirse, tüm solun ortak değerleri halinde altları çizilirse, birbirimizle münazara eden tavırla değil, birbirimizi anlamaya çalışan bir yaklaşımla geçmişe eğilinirse ortak ya da hiç değilse çoğunluk tespitlere varılabilir.

Geçmişe bakış konusunda bir başka husus da hareketimizin en eski gününden bu yana olan topyekün tarihidir. Bu genel irdelemede ister istemez 60'lı yıllara kadar olan dönemi 60'lı yıllarda hareketin kitleselleşmesinden bu yana geçen -diyelim ki çeyrek yüzyıllık dönemi- aralarındaki organik, geleneksel, hizipsel, düşünsel rabıtaları asla gözden uzak tutmadan fakat gene de ayrı ayrı ele almak gerekmektedir. Bugün solda varolan eğilimlerin, akımların hepsinin kökenini hareketimizin uzak tarihine bağlamak 1960 ve özellikle 1970 sonrası birikimin özelliklerini, genelliklerini gözden uzak tutmak olur. (Örneğin 12 Eylül öncesinde en yaygın, en yığınsal akım olan Devrimci Yol hareketini, 1960 öncesi TKP'nin, hatta 1960 sonrası TİP'in hangi geleneklerine, düşünsel köklerine bağlayabiliriz?)

Bu noktayı vurgulamak gereğini duymamızın nedeni TBKP Genel Sekreteri'nin Yeni Açılım'da Mayıs 1989 tarihli sayıda yazdığı bir yazıdaki yaklaşımın birliği daraltıcı niteliğidir. TKP ile TİP birleştiklerinde "Eskiden TKP vardı, sonra TKP ve TİP diye iki kola ayrıldı, şimdi bu iki kol birleşti ve birlik esas olarak gerçekleşti" şeklindeki yaklaşımın üstüne basan, bu yaklaşımın öneminin TBKP tarafından aradan geçen zamanda yeterince vurgulanmamasını hata kabul eden genel sekreter, birliğin bu tarihsel çizgi üzerine oturması gerektiğini belirttikten sonra bu partinin esas olduğunu söylüyor ve kendi dışındakilere "gelin evimizin duvarlarını birlikte örelim" çağrısında bulunuyor. Bu yaklaşımın birlikle ve birlikçilikle ilgisi yoktur, "TKP vardı, sonra TİP ona katıldı, şimdi de diğerleri gelsin TBKP'ye katılsın" anlayışı kendi programını ve çerçevesini dayatmak demektir. (Nitekim aynı yazıda TBKP'nin program övgüsü yapılmakta ve dünyada "Yeni Düşünce" ışığında hayata geçirilmiş, politikaya dönüştürülmüş ilk program olduğu belirtilmektedir.)

Tarihsel geçmişimize sahip çıkalım, belleğini yitirmiş devrimciler durumuna düşmeyelim, geçmişte acı çekmiş, kahırlara katlanmış insanlara saygı duyalım, o hareketi o zamanki dünya komünist hareketi içinde geleneksel yerine oturtalım, fakat birlik o eksen çerçevesinde oluşacaktır demeyelim. Hem "dünya değişti, çok değişti, Türkiye de çok çok değişti, çok değişti" deyip, hem de 1930'ların, 40'ların üye sayısı 200'e bile varmamış, -51 tevkifatından sonra fiilen örgütselliği dağılmış- partisini, artık çok değişmiş olan Türkiye'nin ve dünyanın bugününe projekte etmeye kalkarsak, birliği daraltıp, birlik olmaktan çıkarmış ve ister istemez eksen diye kendimizi önermiş oluruz. Dolayısıyla da 60'lı, 70'li ve de 80'li yıllarda kazanılmış olan onca birikimi, -kendimiz dışındaki muazzam birikimi- adeta yok sayan ya da kendimize tabi gören bir konumda kalırız.

Şayet geçmişimiz böyle bir yaklaşımla ve benzeri argümanlarla tartışılacaksa, hiç tartışılmasın daha iyi: Bugünkü verili durumda ideolojik ve politik ana noktalar tartışılsın, tarihimizin tartışılması birlik ve birliktelik sağlanıp, pekiştirildikten sonraki yıllara ya da solun tarihine eğilen uzmanlara bırakılsın, daha iyi.

Çeşitli kereler dile getirdiğimiz bugünkü somut birlik önerilerimizi TSİP'in 15. kuruluş yıldönümü vesilesiyle vurgulama mahiyetinde derli toplu bir kez daha yineledik. Bu noktayı 15. kuruluş yıldönümünde yinelememizin nedeni, tüm TSİP'lilere bu birlik sürecinde her bakımdan aktif bir çaba ve özveri düştüğünü yeniden ve yeniden vurgulamak gereği duymamızdır.

15 yıl içinde gerek düşünsel planda, gerekse pratikte işçi sınıfının ideolojik, politik ve örgütsel bağımsızlığına ve mücadelenin sürekliliğine ve birlikçiliğe TSİP'lilerin verdikleri önem tüm TSİP'lilerin özverileriyle hep canlı ve dipdiri kalmıştır. Bu görevlerimiz, artık birliğin kuvveden fiile çıkma sürecine girdiği, birkaç yıla kadar sonuca ulaşmasının hiç de hayalcilik olmadığının anlaşıldığı, hem dünya solunun, hem de ülkemiz solunun yoğun, ciddi ve zengin düşünsel ve pratik çabalardan geçmekte olduğu ve yeni bir döneme girdiği şu sıralarda, yukarıda andığımız somutluklardadır. ■

Birliğe giden yolda her grubun kendini çekül doğrultusu gibi görüp diğer görüşleri "sağımdakiler" ve "solumdakiler" diye tasnife tabi tutması, yerini her grup için, hangi düşünsel ve siyasal görüşlerle aynı partide bulunabiliriz ve diğerleriyle ortak bütünsel hareketi nasıl yaratabiliriz tarzındaki soruya ve aranışa terketmelidir.

NÜKLEER DOKTORLAR!

Sonunda anlaşıldı ki, hekimlerin nükleer savaşa karşı çıkmaları, tıpkı bir salgın hastalığı önlemek, tıpkı kanserle, veremle ya da sıtma ile savaşmak gibi bir hekimlik işidir.

NÜSHED bir derneğin kısaltılmış adı. Biliyorsunuz bir uzun süredir kısaltmalar moda oldu. Artık kimse Kuzey Atlantik Andlaşması demiyor, kısaca NATO ya da OTAN deyip geçiyor. Avrupa Topluluğu AT oldu... CENTO, OECD, AET, COMECON dediniz mi hemen herkes ne anlama geldiğini anlıyor. Uluslararası bir takım tekellerin de adları böyle kısaca söyleniyor: ITT, AEG, IBM vb... Partilerin adları da çok kere kestirmeden söyleniyor: Kimse oturup uzun uzun Sosyal Demokrat Halkçı Parti demiyor, SHP demek yetiyor. Anavatan Partisi ANAP, Doğru Yol Partisi DYP diye kestirmeden söylendiği gibi... Devlet Demir Yolları'nın daha çok bilinen ve kullanılan adı DDY, Türk Hava Yolları'nınki THY, Devlet Su İşleri'ninki de DSİ...

Hoş, bu kısaltma ve kestirmeden gitme işini pek yeni bir moda saymak olanağı da yok. Taaa Osmanlı döneminde Jön Türklerden söz edilirken kısaca Jön'ler denirdi. Kurtuluş Savaşının ünlü askeri haber alma örgütüne de Müdafaa-i Milliye grubu yerine kısaca MİM denirdi. Bir süre Gazi dendi mi, tarihte pek çok gazi olmasına karşın herkes Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Atatürk denmek istendiğini bilirdi.

Bombalar patladıktan, burada beş on milyon insan yok olduktan sonra karşıda bunun on katı insana zarar verseniz neye yarar?

Yani bu kısaltma işi hayli eski ve köklü bir iş...

NÜSHED ise oldukça yeni bir dernek ve adı-sanı öyle çok yaygın değil. Ama bu gidişle öğrenilecek. NÜSHED, Nükleer Savaşın Önlenmesi İçin Hekimler Derneği'nin kisaltılmış adı.

NÜSHED'in kuruluşu neredeyse iki yılı buluyor ama, yasalar önünde hukuki ve hükmi kişilik kazanması daha pek yeni. NÜSHED kurucuları ince ve uzun bir yoldan geçtiler. Çok yönetici bu derneğin kuruluşuna karşı çıktı. Hekimlerin başka işi yok da siyasetle mi uğraşacaklar diye düşünüldü. Türkiye'de daha demokrasi anlaşılıp hazmedilmiş olmadığı için, pek çok yöneticinin gözünde meslek kuruluşları salt birer "yardım sandığı" gibi görülüyor. Ne demek hekimlerin nükleer savaşa karşı çıkması ve tutup bir de dernek kurmaları?

Çok kişinin aklı almadı bu işi... Hekim dediğin hekimliğini yapsın, hastalarına baksın dendi. Savaş, askerlerin işi diye düşünüldü. Vaktiyle bu yüzden Barış Derneği yöneticilerinin de başına az iş mi gelmişti?

Ama Prof.Dr.Leziz Onaran başkanlığındaki dernek böyle çağ dışı düşüncelere pabuç bırakmadı. Mahkemeye verilip yargılandılar. Ve sonunda anlaşıldı ki, hekimlerin nükleer savaşa karşı çıkmaları da, tıpkı bir salgın hastalığı önlemek, tıpkı kanserle, veremle, trahomla, frengi ya da sıtma ile savaşmak gibi bir hekimlik işidir.

Türkiye'de yargıçların da olgunu gösteren örnek bir kararla, NÜSHED yasal ve hukuksal kimlik kazanabildi.

Şimdi bu dernek, "Son Reçete" adıyla bir yayın organı yayımlıyor ve bir kamuoyu araştırması başlattı. Ülkemize ek nükleer yükümlülükler getirilmesine ilişkin olarak ülke aydınları ne diyor ne düşünüyor? Bir soruşturma açmışlar. Üç soruluk soruşturmalarını bize de göndermişler. Soruları şunlar:

1. Sizce Türkiye'nin ek nükleer yükümlülükler almayı kabul etmesi ne gibi sonuçlar doğurur? Nükleer silahlar ülke güvenliğini nasıl etkiler?

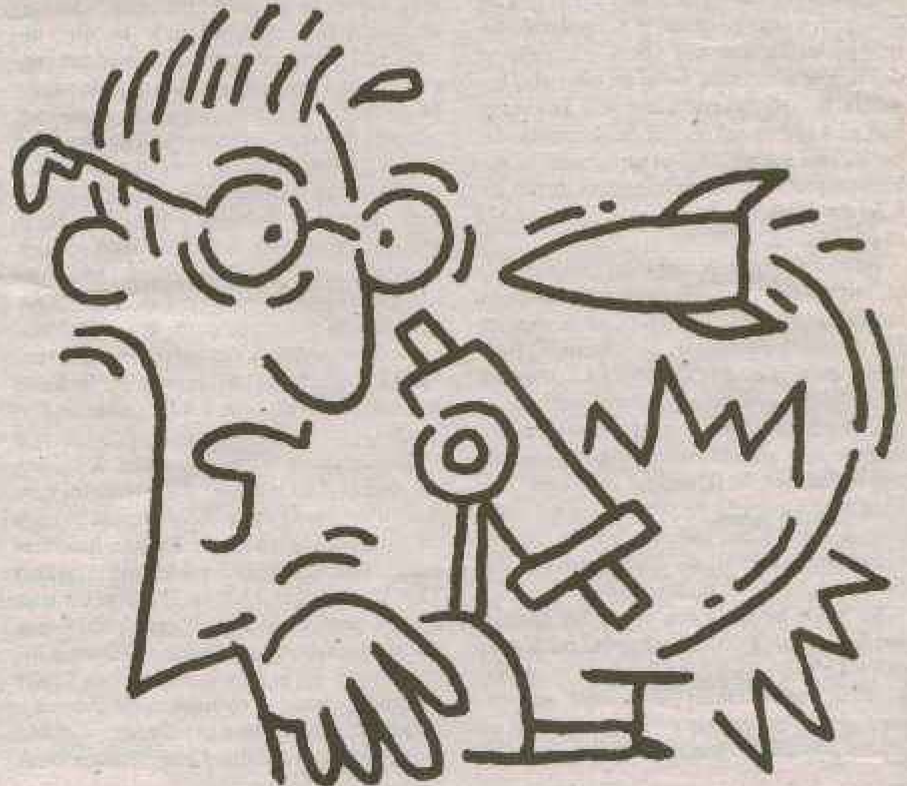
2. Kısa menzilli nükleer silahların Avrupa'da ve ülkemizde konuşlandırılması konusunda ortaya çıkan NATO içi çelişkiyi değerlendirir misiniz? Türkiye'nin bugüne değin izlediği tutuma ilişkin görüşünüz?

3. Ek nükleer yükümlülüğe karşı iseniz, niçin karşı olduğunuzu ve bu amaçla neler yapılabileceğini belirtir misiniz? Bu konuda demokratik güçlere ne gibi görevler düşüyor? Türkiye bu konunun görüşüleceği Mayıs sonunda yapılacak NATO zirvesinde ne yapmalı?

Sorular elimize pek geç ulaştığı için ne kadar yazıktır ki biz bunları yanıtlayamadık. Ama, konunun unutulup gitmesine de gönlümüz elvermediği ve nükleer silahlara karşı-hele anahtarı da bizde değilse- bir savaş açmanın da boyun borcu olduğunun bilincinde, azıcık gecikmiş de olsak soruları bu köşede yanıtlamak isteriz. İsteriz ki, insanlık borcumuzun hiç değilse bir kıymıcığını yerine getirmiş olalım.

Bizce ilk soru için verilebilecek yanıt şu: Bırakın Türkiye'nin ek nükleer yükümlülükler almasını, ondan da önce şöyle ya da böyle nükleer yükümlülükler alması bir hata idi. Hem de pek tehlikeli bir hata. Türkiye, bugün bırakın ek yükümlülükler almayı, daha önce aldığı yükümlülüklerden kurtulmaya bakmalıdır.

Türkiye, nükleer silah yapabilen bir ülke değildir. Ne teknolojimiz, ne insan kaynağımız ne de ekonomik gücümüz böyle bir işe



elverişlidir. Böyle olunca, dışardan nükleer silah almak, taşıma suyla değirmen döndürmektir. Dahası, bir hedef tahtası olmaya adaylık koymak demektir. Türkiye'nin asker-sivil hiç bir yöneticisinin 50-55 milyonluk bir halkın hayatıyla kumar oynamaya hakkı yoktur.

Vaktiyle Küba krizi dolayısıyla gördük. Türkiye'ye yerleştirilmiş bir takım nükleer füzeler-üstelik de en demodeleri- süper güçler arasında sırtımızdan ve haberimiz olmadan bir pazarlık konusu oldu. Davulun bizim boynumuza asılı, tokmağın Pentagon generallerinin elinde olduğu bir nükleer yükümlülük, Türk halkına ne mutluluk getirir ne de barış. Nükleer silahların bir caydırıcılık silahı olduğunu söylemek de pek kolay değildir. Zira bu silah, beş defa, on defa kullanılacak bir silah değildir. Bir tek kez kullanıldımı, örneğin tek bir atom bombası ile- hidrojenini, helyumunu ve daha bilmem nelerini bir kenara bırakıyoruz- yedi sekiz milyonluk İstanbul haritadan silinebilir. Ortada Ankara, İzmir, Adana diye şehirler kalmayabilir. Arada biz de Pentagon ve ABD izin verirse, bize karşı bu silahı kullananların bazı şehirlerini ve milyonlarca insanını yok edebiliriz ama, burda beş on milyon insan yok olduktan sonra karşıda bunun on katı insana zarar verseniz neye yarar?

Kaldı ki bu güç, durmadan gelişen bir canavar. Yakıcılığı, yıkıcılığı durmadan artırılıyor. İkinci Dünya Savaşının sonunda Japonya'nın başına gelenlerin bizim de başımıza gelebilmesi için davetiye çıkarmak niye?

Kısa menzilli nükleer silahların NATO içinde ortaya çıkardığı çelişki ve tartışmaya gelince: Almanlar, kendi ülkelerini ve halklarını bizden daha mı az seviyorlar. Onlar karşı çıkıyor ama biz çıkmıyoruz? Bu işin mantığı ne olabilir? Doğu bloku ülkeleri ile İsveç'in de, Almanya'nın da, İran'ın, Yugoslavya'nın, Yunanistan'ın, Pakistan'ın da uzun sınırları var. Bunlardan NATO üyesi olanlar bile ek nükleer yükümlülüklere karşı çıkarken Türkiye niye çıkmasın? Kaldı ki dünya salt NATO üyelerinden ibaret değil. İsveç, Finlandiye, İsviçre, Avusturya gibi Avrupa ülkeleri ve halkarı var ki, nükleer silahın sözünü bile etmiyorlar. Bu ülkeler bizden daha mı az olası bir saldırı tehdidi altındadırlar? Ama o ülkelere bir nükleer saldırı kolay kolay söz konusu olmaz, oysa biz, altına imza attığımız, ülkemizde konuşlandırdığımız nükleer silahlar yüzünden rahatlıkla bir "ilk hedef" olabiliriz. Niye? Biz, bir yerde tuz gördüğünde ben buradayım diye saldıran salatalık mıyız?

Ve sanırım, bütün şu dediklerimiz, nükleer silahlara niçin karşı olduğumuzu anlatmaya yeter. Bu konuda demokratik güçlere düşen görev, bıkıp usanmadan kamu oyunu aydınlatacak çalışmalar yapmak, konuyu bıkmadan usanmadan dile getirmek, aymazları ayıltmaktır. Sanırız, NÜSHED'in yapmak istediği de bu. ■

ANAP'ın büyük yağması

İstanbul'da ve sahillerimizde 25 bölge turizm alanı ve merkezi ilan edilerek, bu alanlarda imar planı yapma ve onaylama yetkisi, belediyelerden alınmış ve üç yıl için, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı'na verilmiştir. Uygulama 3194 sayılı İmar Yasası'nın 9. maddesine dayandırılmaktadır. Maddede "Bakanlık gerekli görülen hallerde" ile başlanıp "Birden fazla belediyeyi ilgilendiren metropoliten imar planlarının veya içerisinden veya civarından demiryolu veya karayolu geçen, hava meydanı bulunan veya hava yolu veya deniz yolu bağlantısı bulunan yerlerdeki imar ve yerleşme planlarının tamamı veya bir kısmını ilgili belediyelere veya diğer idarelere bilgi vererek ve gerektiğinde işbirliği sağlayarak yapmaya, yaptırmaya, değiştirmeye ve re'sen onaylamaya yetkilidir" denmektedir.

Bu maddeye 30.6.1987 tarih ve 3394 sayılı yasayla bir fıkra eklenmesi ile bu yetkilerin "Başbakanın onayı ile ve geçici olarak doğrudan bakana verilebilmesi" sağlanmıştır.

Ayrıca yasanın bu maddesi ile ilgili yönetmelikte de, 16 Haziran 1989 tarihinde "Belediye ve mücavir alan sınırları içinde ilgili belediyeye verilen planlar, belediye meclisince incelenerek, görüşleri gerekçeleri ile birlikte en geç 30 gün içinde Turizm Bakanlığı'na bildirilir. Bu süre sonunda cevap alınmadığı takdirde uygun görüş verilmiş sayılır."

Özel koruma alanları ile ilgili kanun kuvvetindeki kararname hazırlığı da gündemdedir. Bu kararname ile de bütün sahiller, doğal, tarihi ve arkeolojik SİT'ler, "yerel yönetimlerin denetim ve kontrolü dışında" merkezi bürokratik bir mekanizma ile istenildiği gibi yağmalanabilecektir.

ANAP iktidarınca, yasalar arasında kargaşa yaratarak, yasa ve yönetmelik hileleri ile, bir gecelik kararnamelerle, her türlü yasa dışı girişimlere kılıf hazırlama alışkanlığı ve "becerisi" altında yürütülen BÜYÜK OYUN nedir?

Olaylar yasallık, yasadışılık, usulsüzlük boyutlarını çoktan aşmış durumdadır. Türkiye'de hukuk sistemi çökertilmeye, hukukun üstünlüğü ilkesi tümüyle yokedilmeye çalışılmaktadır.

Yerel yönetimlerin ANAP'ın kontrolünde olduğu dönemde, sus payı ve suç ortaklığı çerçevesinde yaygın ve kitlesel görünümde olan, sahil, orman, yeşil alan, SİT alanları yağması içinde pek sırıtmayan BÜYÜK MERKEZİ YAĞMA, şimdi tüm çıplaklığı ile ortaya çıkmış durumdadır.

Özel mülkiyetin istisna olduğu Osmanlı İmparatorluğu'ndan devralınan, Çanakkale ve Kurtuluş Savaşları ile tüm ulusun ortak malı olan kamu arazileri, halen Türkiye Cumhuriyeti topraklarının büyük çoğunluğunu oluşturmaktadır. ANAP'ın büyük bir telaşla yağmaladığı alanlar bu alanlardır. Üstelik bu yağma yabancı güçlerle işbirliği içinde yapılmaktadır. Doğrudan ya da yerli ortakları ile yabancılara 49 yıllığına kiralanan bu alanlar, işgal edilmiş durumdadır. Yirminci yüzyılın son çeyreğinde, hiçbir yabancı askeri güç herhangi bir ülkede böyle toprakları bu kadar süre işgal altında tutamaz.

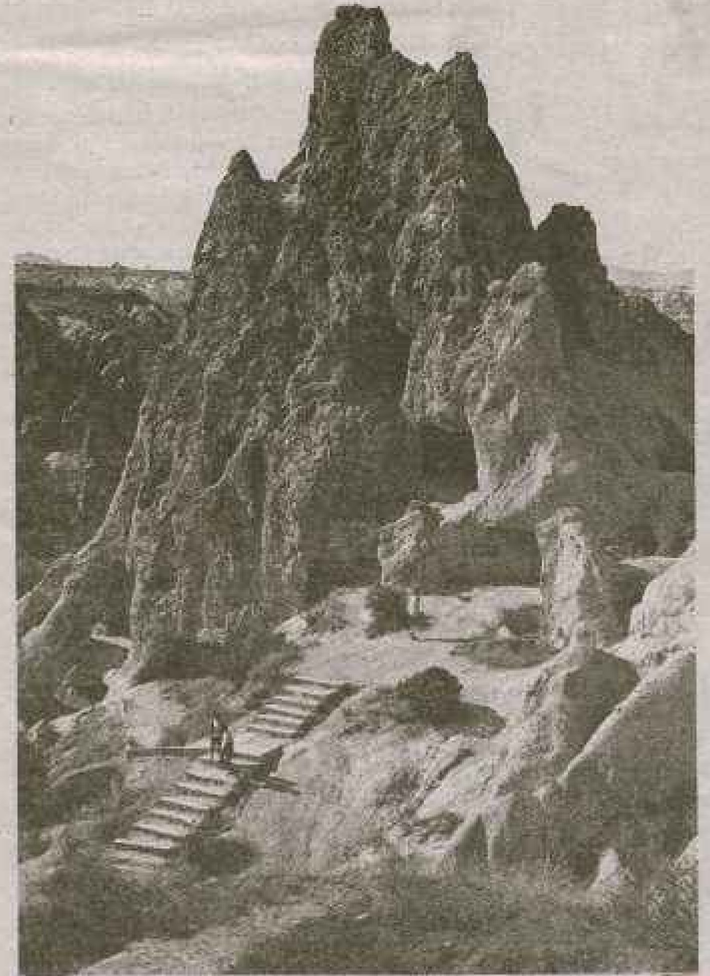
Olayın yabancı sermaye dostluğu ya da düşmanlığı ile ilgisi yoktur. Taşkışla gibi değerli kültür yapılarının, arkeolojik SİT'lerin yozlaştırılması, yokedilmesi, sahillerin betonlaşması ile birlikte, turizm gelirlerimiz ve politikamız da tümüyle yabancı çıkarların kontrolüne girmektedir.

Uluslararası hukuk çerçevesinde, 49 yıllık anlaşmalardan vazgeçme olanağımız yoktur.

İşte 26 Mart seçimleri bu yağmaya **hayır** diyecek ve engelleyecek güçleri dinamize etmiş ve yerel yönetimlere geçmelerini sağlamıştır.

Bu aşamada altı çizilerek belirtilmesi gereken durum şudur: ANAP iktidarının meşruiyetini yitirmesine rağmen erken seçime yanaşmaması, 1992'ye kadar kalmakta diretmesi siyasal bir sorun olmaktan çıkmış, ulusal bir sorun boyutu kazanmıştır. Çünkü, dedelerimiz ve babalarımız olan Çanakkale ve Kurtuluş Savaşı şehitlerinin, emperyalizme karşı mücadelede, kanları ve canları pahasına bize miras bıraktıkları bu topraklar, Türk-İslam sentezi yutturmacası altında, emlak komisyonculuğu fiyatına, yağmalanmakta ve peşkeş çekilmektedir.

Bu ulusal sorun siyasi çekişmelere kurban edilmemelidir. ■



▼ ***Kapadokya da yağmalanabilir.*** *Bazı yörelerde imar planı yapma ve onaylama yetkisi belediyelerden alınıp bakanlığa verilince doğal ve arkeolojik SİT bölgeleri "büyük merkezi yağma"ya açılmış oldu.*

YENİ BİR DÜNYA

Görüş Haziran Şenliği için 16 Temmuz'da Kartal Stady



▲ Halil Ergün



▲ Edip Akbayram ve Dostlar



▲ Sadık Gürbüz

Bayramın 4. günü Kartal Stadyumu'nda Görüş Dergisi'nin Haziran Şenliği vardı. 24 Haziran'da yapılması planlanan şenlik İstanbul Valiliği'nce 16 Temmuz tarihine ertelenmişti. Anlaşılan bayramın son gününün stadyum gibi büyük bir yerde yapılacak olan şenlik için elverişsiz bir gün olduğu sanılıyordu. Kartal Stadyumu'na "bir avuç insanın" gelebileceği umuluyordu. Oysa oniki bin kişi koştu o gün Kartal'a. Büyük bölümünü işçilerin, emekçilerin oluşturduğu oniki bin insan. Ve taşıdıkları coşkuyu, küçük çocukların şenlik başlamadan önce tribünlere karanfiller fırlattıkları anda ortaya koyan insanlardı bunlar.

Sinema sanatçısı Halil Ergün'ün şu sözleri stadı dolduran insanların bir sevgi patlaması ile yanıt vermelerine yol açıyordu:

"Yeni bir dünya, yeni bir Türkiye için hepinize merhaba! .

"Sanatın, tarlalardan, fabrikalardan, meydanlardan, yani hayatın diri ve yaratıcı bütün alanlarından süzülüp gelerek işlevsel olabileceğine inandığım için, coşkunuza ortak olmayı bir görev saydığım için aranızdayım. Ve elimden geldiğince bu geceyi size sunmaya çalışacağım...

"Ağır günlerden geliyoruz. Bir on yıldır 'karanlık güçler' edebiyatıyla ülkemizi karanlıklara boğdular. Toplumumuza ölü toprağı serperek, işçileri, köylüleri, ilericileri, devrimcileri, sosyalistleri, aydınları susturmak istediler. Ama bizler, karanlıklara karşı aydınlığı savunanlar, zulme ve işkenceye karşı özgürlüğü savunanlar, sömürüye karşı emeğin hakkını savunanlar, barışı, kardeşliği, bağımsızlığı ve demokrasiyi savunanlar işte gene meydanlardayız. Sizlere selam olsun...

"Kahrımızı ve acımızı; coşkumuza ve inancımıza katık yaparak bu meydanları, şenlikleri, şölenleri, yurdumuzun her yanında, çiçekler derleyip türküler söyleyerek, faşizme karşı mücadelenin bayramları yapacağız... Türkülerimiz bol olsun."

Şenliğin açış konuşmasını yapmak üzere kürsüye davet edilen Çağatay Anadol stadda bulunan farklı toplum güçlerine ayrı ayrı seslendi ve konuşmasının son bölümünde farklı eğilimlerdeki tüm sosyalistlere bir çağrı yaparak şunları söyledi.

"Farklı yapılar içinde veya şimdi tek başına, sınıfsız topluma ulaşma hedefini bayrak edinen, en zor günlerde dünyayı değiştirme azminden, insan oluşunun bu son kertesinden vazgeçmeyen, zor günlerde siyasetin sığlıklarına çekilenleri arkasında bıraka, bıraka, 12 Mart'lardan, 12 Eylül'lerden süzülen tüm sosyalistler hoş geldiniz!

"Mücadele içinde hep birlikte piştik, ufkumuz zamanda ve mekanda daha da genişledi... Sosyalizmin kitlelerin eseri olduğunu, yaşanılan deneylerin ışığında şimdi daha iyi kavrıyoruz. Ne kadar kitlesel, iç işleyişi ne kadar demokratik ve kolektivite içinde ne kadar özgür bireylere dayanan bir hareket oluşturabilirsek, bugün sosyalizm hedefi için; yarın sosyalizm kuruculuğu için o kadar başarılı bir temel oluşturmuşuz demektir. Böyle bir yapı, daha baştan sosyalizme yabancı alışkanlıkların aşılmasını sağlayacaktır. Kişi kültüne, emirlerle yönetme alışkanlığına, bürokratizme, kendi kitlesine özgürlük alanı bırakmayan yaklaşımlara yolaçmayacak, yönetenlerle yönetilenler arasındaki ayırımı silikleştirecek, ilkelerde titiz, politikada esnek, araştırıcı, özlemi doğrudan doğruya sosyalizm olmayan kesimleri de ortak hedefler doğrultusunda kucaklayabilecek bir hareket lazım bize.

"Tek tek yapılarla, veya birey olarak bu hedefe ulaşamayacağımızı biliyorsunuz. Marksist hareketin birliği sorunu, bu yüzden tüm diğer sorunların önüne geçmiştir.

"Eğer hepimiz birliği olmazsa olmaz ilk hedef olarak ele alırsak inanıyorum ki ülkemiz Marksist hareketinin birleşik, kitlesel, yasal partisini hep birlikte yaratacağız. İnanıyorum ki dünyada ve Türkiye'de sosyalizmin karşılaştığı sorunlardan doğru dersler çıkarmayı başaracağız. İnanıyorum ki Marksizmin özüne sadakat temelinde kendimizi yenileyebileceğiz.

"Yeni bir Türkiye'ye ancak böyle varabiliriz. Yeni bir dünyaya kendi katkımızı ancak böyle getirebiliriz.

"Gelecekteki Yeni Bir Türkiye için Yeni Bir Dünya için daha bugünden, yeni bir insan tipine, ya da geleceğin sınıfsız toplum insanın ön tipine ihtiyacımız var. Yeni Türkiye'nin kurucuları, yeni insanın günümüzde yaşayan öncülleri Kartal Stadyumu'na hoş geldiniz!"

Şenlik Yavuz Top, Musa Eroğlu ve Muhlis Akarsu'dan oluşan Muhabbet Topluluğu'nun konseriyle, Edip Akbayram ve Dostlar grubunun şarkılarıyla ve Sadık Gürbüz'ün türküleriyle büyük bir coşku içinde sürdü. Günün ikinci konuşmasını Veli Gürcan yaptı:

"Bundan 17 yıl önce bu susuz, bu kıraç, bu verimsiz topraklara bir tohum düştü. Siz açmayan güneşe, yağmayan yağmura kurak iklime rağmen o tohumu yeşerttiniz, bugünlere getirdiniz. Bugün o tohum bir fidan oldu. Hatta serpilip büyüdü, dalları yeşerdi. Bizleri bugünlere getirenlere merhaba. Tam 17 yıl boyunca, canını özgürlük, demokrasi ve sosyalizm davasına vererek, sakat kalarak, işinden olarak, sürülerek, hapislerde yatıp hapisane kapılarını bekleyerek bizi bugünlere getirenlere merhaba...

"Kardeşlerim. Tekelci burjuvazi, bir on yıl daha geleceğimizi karartmanın hesaplarını yapıyor. 10 yıla yakın bir zamandır halkımızın







başına bela kesilenler, gelecek on yılda da kendi düzenlerinin bekası için yeni yeni hazırlıklar yapıyorlar. Onlar içeride kapitalizmi modernleştiriyor, dışarda ise Avrupa Topluluğu'na eklemlenmenin gereğini yerine getiriyorlar. NATO ile bağlarını gözden geçiriyor, güçlendiriyorlar.

"Onlar, dünya çapında silah indirimi hatta nükleer silahların yasaklanması, konvansiyonel silahların sınırlandırılması görüşmeleri, barış görüşmeleri yapılırken Türkiye'yi

YENİ BİR TÜRKİYE

...umu'na oniki bin kişi koştu... Ellerinde karanfillerle...







bir silah deposu haline getirmek için ellerinden geleni yapıyor, Güneydoğu Anadolu'yu 'nükleer silahlanmada görüşme' dışı tutmayı dahi becerebiliyor, 'benim fabrikam da silah teknolojisine uygundur' diye iştahla sıraya giriyorlar.

"Kardeşlerim, onların gelecek on yıla ilişkin hesapları varsa, bizim de vardır ve olacaktır da. Biz, çalışan milyonlar olarak kaderimizi kimseye bir on yıl daha karartırmak istemiyoruz. Biz, sosyal demokrasinin solunda kalan milyonların örgütlenmesi ve bir parti ile siyaset sahnesinde sözünü söylemesi tarafıarıyız. Biz, ta başından bu yana birlikçiyiz. Bugün yine kitlelerin iktidar mücadelesinde partiden başka bir silahı yoktur diyor ve böyle bir partiyi yaratmak için çalışmak gerektiğini söylüyoruz. Ülkemizde Marksistim diyen herkesin katkı yaptığı, her alan ve konuda alternatif politikalar üreten, kendi içinde tartışan, ayrılıkları teşvik etmeyen, bölünmeleri kızıştırmayan, birliği gözeten ve koruyan, yasal, 1968'lerin TİP'i gibi yığınsal bir sosyalist birleşik işçi partisi yaratmanın günümüzün en acil görevi olduğunu söylüyoruz. Ve bunu başaracağız."

Şenliğin son kısmını Demokrasi Mücadelesinden Kesitler adlı belgesel filmin gösterilmesi oluşturuyordu. Belgeselin son bölümünde Ahmet Kaçmaz da sinema perdesi aracılığıyla şenliğe katılanlara seslenerek şunları söyledi:

"Görüyoruz, birlik arzusu sol hareketin hemen tamamını sardı. Bölünmüşlüğün, dağınıklığın, 12 Eylül faşizminin zalimce saldırılarıyla bir kere daha ödenen ve büyük tahribata yol açan faturası, birliğin önemini ve değerini ortaya koyan acı bir tecrübe oldu. Şimdi sol harekette yer alan hemen her örgütün tek tek solcuların hemen hepsinin birlikten yana olmaları, birliğin sağlanması için çaba göstermeleri çok olumlu bir gelişmedir. Ne ki birlik potansiyelinin bu genişliği, yine görüyoruz, birliğin sağlanmasına yetmiyor. Birliğin, onu arzu edenler tarafından örülmesi gerekiyor. Bu noktada birliğin NASIL gerçekleştirileceği sorunu öne çıkıyor.

"Ben, daha önce de çeşitli vesilelerle dile getirdiğim gibi, günümüz şartlarında birliğin rasyonelini tüm Marksistlerin elbirliğiyle oluşturacakları yasal bir partide görüyorum. Bu çözüm yolu kuşkusuz sadece bana özgü değil. Yasal parti uzunca bir süredir sol kamuoyunda tartışılıyor. Birliği yasal partide gören çeşitli örgütler, çevreler ve kişiler var. Birliğin örülmeye başlanması için yasal parti projesini yerinde bulan herkesin sorunu kendi aralarında görüşüp tartışmaları, birlik sürecini hızlandırıcı çareler aramaları acil bir uğraş olarak önümüzde duruyor.

"Bölünmüşlüğün ve dağınıklığın yol açtığı tahribattan çıkartmamız gereken bir başka ders de, yığınsallaşmanın, kitlelerde kök salmanın ne kadar hayati öneme sahip olduğu... Bugün daha net bir şekilde anaşılıyor ki, ülkemiz gibi yaklaşık 60 milyonluk bir ülkede asgarisinden yüzbinlerin fiilen omuz vereceği ve benimseyeceği bir örgüt yaratılmadıkça sosyalist mücadelede mesafe alınması mümkün değildir. Üstelik tüm dünyada olup bitenler de ortaya koydu ki, sosyalizm yığınların işidir, ancak onların aktif katılımıyla gerçekleştirilebilir. Bu nedenle sosyalizmi hedefleyen bir partinin daha ilk adımda yığınsal katılımla örülmeye başlanması hayati önem taşıyor. Öyleyse yasal partiyi Edirne'den Hakkari'ye kadar her ilde, ilçede, semtte, mahallede; fabrikada, işyerinde, tarlada, böyle bir partiye ilgi duyan kim varsa, kadın-erkek, Türk-Kürt herkesle beraber omuz omuza örmeye başlamak gerekiyor. Bence sorunun en can alıcı noktalarından birisi budur; çünkü solun kitlesi birlikçidir, birliği içtenlikle arzulamaktadır. Bu kitle, birliğin yasal bir partide somutlanması için davrandığında, yerleşim birimlerindeki ve işyerlerindeki her eğilimden Marksistler biraraya gelip yasal partinin oluşturulması için ilk insiyatifleri başlattığında va bu girişimler tüm yurt sathını sardığında örgütlenmenin toplumsal temeli atılmış olacaktır.

Öyleyse yasal parti projesinin hayata geçirilmesi bir süreci kapsayacaktır. Şayet yığınsal katılım, olmazsa olmaz bir önşart ise herşeye sıfırdan başlamak gerekecektir. Kuşkusuz Marksist hareketimizin küçümsenmeyecek bir birikimi vardır. Dolayısıyla mevcut partilerin, çevrelerin, tek tek kişilerin edinimleri ve tecrübeleri yasal partinin örülmesine katkıda bulunacaktır. Ancak 'nasıl bir parti?'; 'nasıl bir program?'; 'nasıl bir sosyalizm?', 'nasıl bir demokrasi?' ve benzeri bütün temel sorunlar bizatihi bu partinin örülmesi sürecinde herkesin katılımıyla ve varılacak konsensuslarla, yaratılmakta olan partinin tümüyle kendi eseri olarak, kendi özgünlüğü olarak çözüme kavuşturulmalıdır. İşte sıfırdan başlamaktan kastım budur.

"Hep söylenir, birlik, onu oluşturan bileşenlerin aritmetik toplamından farklı ve fazla bir şeydir. Farklı bir şeydir, çünkü bu bir SENTEZ dir. Bu sentez Marksizmin genel çerçevesi dahilinde görüş renkliliği, alabildiğine canlı ve yaratıcı düşünsel faaliyet, bu düşünsel faaliyet üzerine kurulu ufuk açıcı bir siyaset, yığınsal katılımla yürürlüğe konacak ve yığınsallığı geliştirip yaygınlaştıracak kitle eylemi temelinde oluşmalıdır. Ve onu oluşturanların her birisi sabır ve hoşgörünün, kardeşlik bağının, bu sentezin çimentosunun sağlamlığında önemli yeri olacağını hiç hatırdan çıkarmamalıdır.

"Sevgili kardeşlerim. Marksistlerin birliğini sağlayacak yasal parti projesinin hayata geçirilmesinde sizlerin tevazuyu elden bırakmayan, sabırlı, ısrarlı ve hoşgörülü çabalarınızın tayin edici rolü olacağına güveniyor, kavuşmamızın artık bir dahaki bahara kalmayacağı inancıyla hepinizi kucaklıyorum."

Toplantıya çok sayıda çiçek ve mesaj geldi. Bayramın son gününü çok özel bir bayram haline getiren oniki bin şenlikçi mesaj yollayan dostlarını sevgi alkışlarıyla selamladı. ■



▲ Musa Eroğlu



▲ Yavuz Top



▲ Muhlis Akarsu

DÜNYADA BİR GEZİNTİ...

Avrupa seçimlerinden, Sovyetler Birliği'ndeki milliyetçi akımlara, Polonya'da Dayanışma'nın yükselişinden, Peronistler'in zaferine kadar dünyada neler oluyor?

Geçtiğimiz haftalarda günlük basında yer alan bir dizi dış haber arasında belirli süreçleri vurgulayan birkaçı habercilik boyutunun ötesinde irdelenmeyi gerektiriyor. Bunlar arasından, Avrupa Parlamentosu seçimleri vesilesiyle Batı Avrupa'daki gelişmeler, Polonya'da seçimleri izleyen durum, Sovyetler Birliği'nde Fergana ve Novy Uzen'deki olaylar ve Arjantin'de olup-bitenlere yazı çerçevemizin elverdiğince değinelim.

1992'ye kaç gün kaldı?

17 Haziran'da yapılan Avrupa Parlamentosu seçimlerine "1292 gün kaldı" denilerek gidildiyse de, "sınırların ve çelişkilerin olmadığı bir Avrupa"ya kısa sürede, hele 1 Ocak 1993'e kadar ulaşılacağına en iyimser AT yandaşları bile kuşkulu bakıyor. Seçim sonuçları da bunu doğruluyor. Bilindiği gibi oniki AT ülkesinde -ve birleşme ruhuna hiç de denk düşmeyecek şekilde her ülkenin kendi seçim sistemine göre- yapılan seçimler sonucu sosyalist-komünist-yeşil temsilcilerden oluşan sol, Avrupa Parlamentosu'nda 243 sandalye ile 218 sandalyeli merkez-merkez sağ-faşist partiler karşısında bu kez çoğunluğa sahip oldu. Katılımın ortalama % 59 civarında kaldığı seçimlerde Britanya'da seçmenlerin ancak % 37'si, Fransa'da % 49'u, İspanya'da % 55'i vb. sandık başına gitti. Seçim sonuçlarının başta F.Almanya, Britanya ve Fransa olmak üzere iktidar partileri için yenilgi niteliği taşıdığı, mevcut yapılardan hoşnutsuz geniş bir yelpazeyi çeken yeşil-çevreci hareketin tüm Avrupa'da güçlendiğini gösterdiği söylenebilir. Bu arada F.Almanya örneğinde olduğu gibi faşist, neo-nazi partilerin de son derece kaygılandırıcı çıkışları gözardı edilmemelidir.

Parlamentodaki "sol" çoğunluğun bir siyasi çoğunluk olarak algılanmaması doğru olacaktır. Bunlar arasında örneğin Fransız yeşillerinin "ne sağcıyız, ne solcu" doğrultusu izledikleri ya da 42 kişilik komünistler-yandaşları fraksiyonunun 22 sandalyesine sahip İtalyan KP'nin ise Sosyalist Fraksiyon'a geçme eğilimi taşıdığı biliniyor.

Topluluk bünyesindeki işleyiş içerisinde zaten devredışı tutulmaya çalışılan seçmenin ilgisizliği, böyle bir bütünleşmenin kendini şimdiden hissettiren sonuçlarına tepkisiz kalmasını getirmiyor. Tekellerin öngördüğü ekonomik bütünleşme doğrultusunda uygulamaya konan ulusal ve uluslararası düzenleme ve politikalarla bu ülke halklarının "uyum" ve "istikrar" adına işsizlik, enflasyon ve bütçe açığı yükü ile karşı karşıya kaldığı görülüyor. Tekellere ait bir "Birleşik Avrupa Devleti"nin Batı Avrupa halklarına neler getireceğini kestirmek güç değil. Birleşme adımları sırasında 1975'ten bu yana topluluk ülkelerinde başta demir-çelik, tekstil, gemi yapımı sektörleri olmak üzere sanayide en az 6 milyon işçi işinden olmuş durumda, diğer ekonomik sektörlerde de ilaveten bir milyon kişi işini kaybetmiş bulunuyor. Topluluk içi ülkeler arasında da dengesizlikler büyük. Bu arada ekonomik-sosyal hakların, çeşitli ülkelerde sağlanmış sosyal güvence ve kazanımların ağır saldırılara hedef olması, "uyumlaştırma" adı altında budanması söz konusu. Sınırların hiç de halkların, çalışanların özlemleri, barış, dostluk adına kalkmayacağı, aksine bundan amaçlananın tekellerin egemenliğini güçlendirmek olduğu görülüyor.

Avrupa Parlamentosu seçimlerinin hemen ardından, M.Gorbaçov'un Avrupa Konseyi Parlamenterler Asamblesi'nde yaptığı konuşma çarpıcı bir kontrast yarattı. Gorbaçov'un Avrupa'yı silahsızlanma temelinde "ortak evimiz"e dönüştürme çağrısı, kısa menzilli nükleer silahların ortadan kaldırılması yolunda somut öneriler içeriyordu, NATO tarafından benimsenmedi. Özetle, Batı Avrupa halklarının önünde sadece tekellerin Avrupası'nı kabul etme perspektifi değil, Avrupa'yı doğusuyla batısıyla silahsızlanmaya, dostluk, barış ve işbirliğine dayalı "ortak evimiz"e dönüştürme seçeneği de var.



▼ 1992'ye bir şey kalmadı. Avrupa Topluluğu liderleri ve dışişleri bakanları 1992'ye kadar çelişkilerini giderebilecekler mi?

Polonya: Seçimlerin ardından

Polonya'da Şubat ayında başlayıp Nisan'da anlaşmayla sonuçlanan "yuvarlak masa" görüşmelerinin ardından Haziran ayında seçime gidildi. Sonuçta ilk kez bir sosyalist ülkede iktidar partisi seçim yenilgisi aldı. "Yuvarlak masa"da belirlendiği üzere 460 üyeli mecliste (Sejm) tek tek kişiler, dayanışma ve diğer örgütlerin katılımına açılan % 35'lik sandalyeyi Dayanışma adayları kazandı. Yeni oluşturulan Senato'nun 100 üyeliğinden 99'u da Dayanışma'nın oldu. Seçime % 62 dolayında bir katılım söz konusuydu ki, bu 1985 Sejm ve 1988 yerel seçimlerine kıyasla düşük bir katılım oranı. Seçim sonuçlarının Jaruzelski'nin de dediği gibi, "Dayanışma'ya ilân-ı aşk değil, hükümete reddiye" olduğu söylenebilir. Seçimlerin ilk turunda Polonya Birleşik İşçi Partisi ve müttefiklerinin (Birleşik Köylü Partisi ve Demokratik Parti) oluşturduğu hükümet ve PBİP'nin üst yöneticilerinin bir kısmı seçmenlerden gerekli oyu alamadı. (Bilindiği gibi ilk turda koalisyonun 35 isminden yalnızca ikisi geçerli oyların % 50'sini alarak milletvekili seçilebildi. Başbakan Rakovski ve PBİP'nin 7 politbüro üyesinin



▲ *Enflasyonun getirdiği isyan. Buenos Aires'de halk dükkânları yağma ediyor. Yüzde 120'ye varan enflasyon bir yana gıda maddelerindeki artış yüzde 600'ü aştı.*

de bulunduğu diğer isimlerin % 38 ile % 49,9 arasında oy aldığı görüldü.)

Aritmetik dağılım şu sonucu getirdi: Sejm'de PBİP ve müttefiklerinin 299, Dayanışma'nın 161 üyesi var. Senato'da ise 99 Dayanışma sandalyesi ve 1 bağımsız bulunuyor. Bu durumda Senato, Sejm'den geçen kararları veto hakkına sahip. Vetonun geçersiz kılınması ise Sejm'in 2/3 çoğunluğuyla (306 oy demek) mümkün, ki şimdiki durumda PBİP ve müttefiklerinin toplam üye sayısı bu oranın altında kalıyor. Ne ki tepki oylarını kanalize etmeyi bilen Dayanışma'nın da bu aritmetiğe bakılarak istediğini yapabileceği söylenemez. Ekonomik koşullar başta olmak üzere ülkenin durumu yönetiminin ne denli zor olduğunu gösteriyor. Seçim sonrası ilk açıklamalarda Dayanışma'nın hükümete katılmak istemediği belirtildi. İktidarın zor durumda bulunduğu ve hoşnutsuzlukların yoğunlaştığı koşullarda, muhalefetin belirgin bir programı yok. Bu arada Dayanışma hareketinde bölünmeler söz konusu. Walesa ve harekette ağır basan kesimin ılımlı bir dil kullandığı, anti-Sovyet retoriğin terkedildiği, Sovyet yetkililerle çeşitli düzeyde temasa yöneldiği ve "yönetim değişikliği olsa bile uluslararası yükümlülüklerine bağlı kalma" güvencesi vermeye hazır olduğu kaydediliyor. Küçük bir grup ise başından beri "yuvarlak masa"ya karşı protestoda bulunuyor. Diğer taraftan PBİP içerisinde de, özellikle devlet başkan adaylığı sırasında izlendiği gibi, tartışmalar var. Hatırlanacağı üzere hükümet, sendikalar, din çevreleri ve "yapıcı muhalefet"le genel bir eylem platformu oluşturmayı hedefleyen "yuvarlak masa"ya giden yol, PBİP'nin Ocak 1989'daki 10. MK Plenumu'nda sert tartışmaların ardından açılmıştı. Ülkenin içinde bulunduğu güçlükleri vurgulayan PBİP MK Sekreteri Orzeçovski'nin "tehlikeli bir yolda seyrediyoruz" sözü tüm tarafları bağlayıcı zorluklara, zorunlu konsensusa işaret ediyor.

Sumgait'ten Fergana'ya

Ozan Resul Hamzatov geçtiğimiz yıl patlak veren Azeri-Ermeni gerginliğiyle gelen kanlı olayları "manevi Çernobil" diye adlandırıyordu. Temmuz başında Sovyet yurttaşlarına hitaben yaptığı TV konuşmasında ise M.Gorbaçov, "perestroyka ve ülke bütünlüğünün kaderi"nin uluslararasındaki ilişkilerdeki problemlerin çözümüne bağlı olduğu uyarısını yaptı. Haziran ayında Özbekistan'da Mesket Türkleri'ne karşı yoğunlaşan, ama aynı zamanda bölgede yaşayan Ruslar, Yahudiler, Tacikler ve Koreliler'i de hedef alan saldırılar, daha sonra Novyi Uzen'de Kafkasyalılar ile Kazaklar arasında başlayıp yayılan çatışmalar, Tacikistan'da ve Gürcistan'da yaşanan benzeri olaylar, ulusal sorunun hak eşitliği temelinde bir kere çözümlenmesiyle herşeyin halIolmadığını bir kere daha gösterdi. Süreç içerisinde ortaya çıkan yeni sorunlar, çözüm bekleyen yeni çelişkiler var. Yıllardan kalma önyargılar, antipatiler, husumet ve milliyetçi izlere, ekonomik güçlükler, çözümüne itina gösterilememiş sosyal sorunlar, uluslar politikasında yapılan hatalar, bencil çıkarlar, bürokrasi ve yolsuzluklar eklenince, birikegelen sorunlar tırmanan gerginlikle birlikte kanlı olayları getiriyor. Bir-iki örnekle vurgulamak gerekirse, Fergana vadisindeki olayların, bölgedeki çalışma koşullarının güçlüğü, buna karşılık yaşama standardındaki düşüklükle, 230 bin dolayındaki işsizin varlığı ile çok yakından ilişkisi var ya da darbe vurulan "pamuk mafyası" henüz tümüyle kazınmış değil. Bu arada son olaylarda, 2. Dünya Savaşı öncesi ve sonrasında çeşitli milliyet ya da etnik grupların ülke içerisinde topluca yer değiştirmeye zorlanmalarının acı sonuçları da iyice görülüyor. Böyle bir zorlamanın bir yandan hedef olanın manevi kimliğini ne denli ağır zedelediği, diğer yandan yerli halkla çelişkinin tohumunu daha işin başında attığı açık seçik işleniyor. Sosyo-ekonomik sorunların çözümlenmeden kalması, bu sorunlarla ilgili olarak etnik azınlık ya da "yabancı"ların günah tekesine dönüştürülmesi, yer yer fiili asimilasyona varan dayatmalar şimdi ağır bir bedel olarak ortaya çıkıyor. İşgücü hareketliliği ve yerleşim tercihinin, ekonomik-siyasi sorunların da katkısıyla, entarnasyonalizm ruhuna tamamen ters bir "yerli-yabancı" ayrımına, milli bencilliklere yol açabilmesi, milli-etnik kimliğin kaybolacağı endişesinin belirmesi ve bunun saldırganlığa dönüşebilmesi, böyle bir durumun çeşitli çıkar ve kaygılarla yönetim, hatta kimi parti yetkililerince desteklenebiliyor olması, bunlara bir de anti-perestroykacı motiflerin katılması, sorunların hayli ağır olduğunu vurguluyor. Gorbaçov'un devlet başkanı sıfatıyla yaptığı sert uyarının ve alınan önlemlerin ne denli etkili olacağını önümüzdeki günler gösterecek.

Tahıl ambarındaki açlar

Mayıs sonunda ülkenin üçüncü büyük kenti Rosario'da binlerce aç insanın dükkânlara hücum etmesi, bir zamanlar dünyanın tahıl ambarlarından sayılan Arjantin'de ekonomik durumun vehametini gösterdi. Mart ayında Venezuela'da kemerleri sıkma politikasına karşı yapılan ve 300 kişinin ölümüyle sonuçlanan gösterilerin ardından, bu kez Arjantin'de yaşanan olaylar "arka bahçe"de yılların talan ve soygununun, dış borçlu, IMF reçeteli kıskacın bugün gelip dayandığı kritik noktayı gösteriyor. Ayda yaklaşık % 120'lik bir enflasyon, 60 milyar dolarlık dış borç, temel gıda maddelerinde yılbaşından bu yana % 600'ü aşan fiyat artışları, ülke parası Austral'in son dört yılda dolar karşısında % 70.000 devalüasyona uğramış olması, yaşanan açlık ve sefaletin rakamla ifadesi. Bu koşullarda 62 yıldır ilk kez bir sivil devlet başkanı, seçimle gelen bir diğer sivile görevini devretti. Alfonsin'in görev süresini bitirmesine bu kez ekonomik durum izin vermedi. % 47 oyla seçimi kazanan Menem, seçim propagandasını kitlelerin sıkıntı ve çaresizliğine hitap eden bir "kurtarıcı" edasıyla yürüttü. Peronistler açısından da sürpriz aday olarak çıkan Menem'in klâsik peronist çizgiden farklı, yoğun "liberalizasyon"a dayalı bir ekonomik politika izleyeceği anlaşılıyor. Kemerleri sıkma icraatını "bisiklet kullanalım" çağrılarıyla, alabildiğine popülist motiflerle başlatırken, hükümete yaptığı ilk atamalar "kurtarma"nın geniş halk kesimlerinin derdine deva olmayacağını, daha ağır yük getirebileceğini gösteriyor. Örneğin ekonomi bakanlığı çokuluslu bir tekel yöneticisine verilmiş bulunuyor.

Alfonsin yönetimi sırasında üç kez ayaklanma girişiminde bulunan ordu ise demokrasi üzerindeki vesayetini hissettiriyor. Ordudaki hükümete "sadık"lar ile "ayaklanan"ların, mesele "koruma ve kollama görevi" olduğunda farklı düşünmedikleri biliniyor. Menem'in görevi devraldığı sırada, gözaltında tutulduğu (!) yerden bir TV mülakatı veren Campo Mayo ayaklanmasının elebaşısı Albay Rico, "ordu darbe yapmıyorsa kendisi istemediği için yapmıyor" diyecek cüreti gösteriyordu. Bu arada Buenos Aires Ticaret Odası Başkanı "kaostan bizi çıkaracak, ülkenin parçalanmasını önleyecek olan ordudur" demeciyle işveren özlemlerini dile getirdi. Kısaca siviller, devlet başkanlığı görevini devralıp- verirken, Arjantin demokrasisine yönelik süngü tehdidi tekrarlanıp duruyor. ■

Sovyetler Birliği'nde 2. Dünya Savaşı öncesi ve sonrasında çeşitli milliyet ya da etnik grupların ülke içerisinde topluca yer değiştirmeye zorlanmalarının acı sonuçları şimdi kendini gösteriyor.

TİENANMEN'DE SAPLA SAMAN

Tienanmen Alanı'ndaki öğrenciler, pekçok başka ülkede, başka zamanlarda, alanlarda, başka sloganlarla toplanan öğrencilerle aynı akıbeti paylaştılar. Onlar niçin aynı akıbeti paylaştıklarını anlayınca, dünyamızın acılarını hafifletmek yolunda bir adım atılmış olacak.

Tank motorlarının, Asya, Afrika ve Latin Amerika'nın yoksul ülkelerinin başkentlerindeki alanlarda, sık duyulan uğultusu, bu kez Tienanmen alanında duyuldu. Çinli öğrencilerin bu alanda sürdürdükleri gösteri, kan dökülerek dağıtıldı.

Darbeler, kanla bastırılan öğrenci gösterileri, daha çok kapitalizmin egemen olduğu Asya, Afrika ve Latin Amerika ülkelerinde görülüyor. Tanklar, bu ülkelerde gösteri yapan öğrencilerin üzerine ateş açınca, "kapitalizm öldü" çığlıkları atılmıyor. Oysa, Tienanmen alanındaki olaylardan sonra, her kesimden pek çok yazar ve politikacı, "komünizm öldü" fetvasını kolaylıkla verdi. Örneğin, İtalyan Komünist Partisi (İKP) genel sekreteri Occhetto'ya göre, "Komünizm sistem olarak ölmüştür." (**Cumhuriyet**, 7/6/1989)

"Komünizm," güçlü bir sözcük. Ancak, çok fazla kullanıldığı için, hangi anlama geldiği, her zaman belli olmuyor. İKP başkanı, acaba neyin çöküşünden söz ediyor? Sömürünün ortadan kalktığı, eşit, özgür bireylerin kendilerini kolaylıkla gerçekleştirebildikleri, devrimcilerin düşlerinde yaşayan düzenden söz ediyorsa, bu düzen daha kurulmadı ki, çöksün.

Serbest piyasa sistemlerinde varolduğu ileri sürülen "görünmez el", aslında her zaman aynı kişilerin kazanmasını sağlayan bir eldir ve demokratik, açık ortamlarda pek rahat çalışamayacağı için, bu tür ortamlardan hoşlanmaz.

Çinli yöneticiler, Tienanmen Alanı'nda gösteri yapanları, "karşı devrimcilikle" suçladılar. Kimi doğu bloku ülkelerinin, örneğin Demokratik Almanya'nın yöneticileri de, bu yargıya katıldılar.

'Devrimcilik" de, çok kullanılan ve bu yüzden yanlış anlamalara, anlamından saptırılmaya yatkın bir sözcük. Çinli yöneticilerin, "karşı devrimciliği" bir suçlama olarak ileri sürebilmeleri için, kendilerinin "devrimci" olmaları gerekir. Oysa Çin yöneticileri, devrimciliğin temel koşulu sayılabilecek "eşitlik" ilkesini, tarihin çöplüğüne atmış bulunuyorlar (**Monthly Review**, Nisan, 1988, s. 36). **Halkın Günlüğü**'ne göre, bu ilke, yabancı bir ülkeden kopye edilmişti ve çağdaşlaşma yolunda, "toplumsal amaçlı üretim" gibi diğer "ilkel" kavramlarla birlikte terk edilmeliydi (**a.g.e.**).

Yeni ekonomi

Tienanmen kırımından sonra, "Komünizmin sistem olarak öldüğünü," söyleyen İKP genel sekreteri, belki bu sözleriyle Sovyet Devriminden sonra, komünizmi kurmak amacıyla oluşturulan sistemlerin öldüğünü belirtmek istiyordu. Çin'de, 1978'de başlayarak gerçekleştirilen değişiklikler bağlamında, geleneksel uygulamalardan çok farklı, yeni ekonomik uygulamalar getirildi. Dolayısıyla, Tienanmen'de bir sistemin ölmesi söz konusuysa, ölenin, geleneksel komünist sistem olduğu ileri sürülemez.

Çin yönetiminin GATT'a sunduğu bir raporda, ekonomik değişiklikler sonunda, emek ve sermaye piyasalarının tam olarak oluşturulacağı ve arz ve talep kurallarının geçerli kılınacağı belirtiliyordu. Bu amaçla, önce Sichuan eyaletinde 6 işletme kâr amaçlı üretime başladı. 1980 yılında 6600'e ulaşan bu tür işletmelerin sayısı, 1983'te ülkedeki işletmelerin yarısına ulaşmıştı. 1984'te, bu tür işletmelerin Çin'in tümüne yaygınlaştırılması kararlaştırıldı. 1987 yılına gelindiğinde, tarım ürünlerinin %65'inin, sanayi ürünlerinin %55'inin ve hammaddelerin %40'ının fiyatları, serbest piyasada belirleniyordu (**a.g.e.**).

Kâr amaçlı çalışan, mülkiyeti devlete ait işletmelerin yanı sıra, özel girişim de yaygınlaşıyordu. Bugün, Çin'de 300 özel işletme var, 20 milyon kişi kendi işinde çalışıyor ve özel kesimde çalışanlar, toplam çalışanların % 3'ünü oluşturuyor (**Cumhuriyet**, 8/6/1989).

Son 10 yılda, ABD, Hong Kong, Japonya ve diğer 40 ülkeden gelen, aralarında Bechtel, Chrysler, Coca-Cola, Pepsi, Mc Donnel Douglas, ATT gibi devlerin de bulunduğu işletmeler, Çin'deki 10 000 işletmeye toplam 12 milyar dolar yatırdılar (a.g.e., 15/6/1989). Yabancı yatırımları teşvik etmek ve dışsatım gelirlerini artırmak amacıyla, serbest ticaret bölgek i kuruldu.

Yapılan değişikliklerden, tarım kesimi de payını aldı. Devlet topraklarının köylülere 30 yıllığına kiralanması görüntüsü altında, tarımda özel mülkiyet geri getirildi. Çiftçiler, kiraladıkları toprakları devredebilir ve miras olarak bırakabilirler. Dolayısıyla, yakın gelecekte tarım topraklarının büyük toprak sahiplerinin elinde toplanması beklenebilir.

Gerçekleştirilen ekonomik değişikler sonunda bazı Çinliler zenginleşirken, pek çoğu yoksullaştı. Fiyatların belirlenmesi serbest piyasaya bırakılınca, temel gereksinimlerini ucuz ve sabit fiyatlardan karşılamaya alışık olan kentliler, bu olanaktan yoksun kaldılar. Pekin yönetimi bile, kentlilerin % 20'sinin yaşam düzeyinin kötüleştiğini kabul ediyordu. CIA, ABD kongresine sunduğu raporda, Çin'deki yüksek oranlı enflasyondan duyulan kaygıyı dile getiriyordu. (**Cumhuriyet**, 8/6/1988). Serbest bırakılan yiyecek fiyatları, yalnız 1985 yılı Mayıs ayında % 50 oranında arttı. 1988 yılında et, yumurta ve balık fiyatları % 100 oranında arttı (**Newsweek**, 10 Ekim, 1988).

Yeni ekonomik uygulamalar sonunda, kâr amacıyla üretim yapan işletmeler, kâr oranlarının düşük olması yüzünden, günlük, temel malların üretimini azalttılar. Üretim kalitesi düştü. Hammadde karaborsası, spekülasyon ve darlıklar oluştu. Ödemeler dengesi açığı, 8 milyar dolara ulaştı. Serbest ticaret bölgelerinde yapılan üretimin, ancak üçte biri dışarı satılabiliyordu. Bu yüzden bu bölgeler, döviz kaynağı değil, döviz tüketicisi oldular. Lüks tüketim mallarına olan talepteki artış, ödemeler dengesi açığının bir başka nedenini oluşturuyordu (**Monthly Review**, Nisan 1988, s. 38-9).

Toprakları kişisel kullanımları için kiralayan çiftçiler, tahıl üretimini azaltarak, daha çok kâr bırakan ürünlerin üretimini artırdılar. Tarlaların, balık üretimi amacıyla kullanılabilecek göletlere dönüştürülmesi uygulaması yaygınlaştı. Sonuçta, tahıl üretimi azaldı. Oysa, Çin halkı, kalori ve protein gereksinimlerinin % 90'ını tahıllardan karşılar. Tahıl üretiminde, 1985 yılında, 1949'dan bu yana görülen en büyük düşüş ortaya çıktı. 1990 yılında tahıl üretiminde önemli sorunların ortaya çıkması bekleniyor. Çiftçiler, ülkenin asgari tahıl gereksinimini sağlamak amacıyla yükümledikleri devlet sözleşmelerini, 1985-1986 yıllarında yerine getiremediler. Yönetim, üretimi teşvik amacıyla, çiftçilerin yükümlülüklerini azalttı. Ancak, tahılın serbest piyasa fiyatının, devletin verdiği fiyatın üzerinde olmasına karşın, üretim artmadı (**a.g.e.**).

Çin ekonomisindeki kötü gidişten ötürü, hep "dar kafalı" bürokratlar suçlandı. Enflasyon oranı ve ödemeler dengesi açıkları büyüdükçe, daha fazla ekonomik reform (!) yapıldı, ve enflasyon oranları ve ödemeler dengesi açıkları (bu yüzden) daha da büyüdü ve yine "dar kafalı" bürokratlar suçlandı.

Oysa, "dar kafalı" bürokratların işbaşında olduğu ve geleneksel merkezi planlama yöntemlerinin uygulandığı dönemlerde, Çin'de, yukarda kısaca özetlediğimiz ekonomik

sorunların hiçbiri görülmüyordu. Bugünkü ekonomik sorunların sorumlusu, olsa olsa, "önce bazı kişilerin zengin olmasını, sonra diğerlerinin onları izlemesini," (a.g.e.) öngören ve Türkiye'nin ekonomik batağa ilk adımlarını atarken benimsediği, "her mahalleye bir milyoner" yaklaşımını çağrıştıran politikalar olabilir.

Sapla saman

Tarihte, sapla samanın bu denli birbirine karıştığı pek az durum olmalı: Ekonomide serbest piyasa, arz ve talep gibi burjuva kurumları oluşturuluyor. Kötü sonuç alınınca suç, reformların yeterince işlerlik kazanmasını engelledikleri gerekçesiyle bürokratların üzerine atılıyor. Tienanmen Alanı'nda siyasal isteklerini dile getirmek amacıyla toplanan öğrencilerinin huzursuzluğu, ekonomik sorunlardan kaynaklanıyor olmalıydı. Ancak, bu öğrenciler, "karşı devrimcilikle" suçlandı.



▲ *Tienanmen Alanı. Siyasal isteklerini dile getirmek amacıyla toplanan öğrencilerin huzursuzluğu ekonomik sorunlardan kaynaklanıyor olmalıydı. Ancak bu öğrenciler, "karşı devrimcilik"le suçlandı.*

Çin'in reformcu yöneticileri, Çin'de yatırım yapan uluslararası şirketler ve bankalarla IMF'nin eğittiği yeni tip Çinli bürokratlar, Tienanmen alanındaki öğrenci gösterileri konusunda, aynı kaygıları paylaştılar. Ekonomideki kötü gidiş nedeniyle Çinli yöneticiler, bu tür olayları iki yıldan beri bekliyordu. Olaylar patlak verince, ordunun işe karışması kaçınılmaz görünüyordu (a.g.e.).

Tienamen'deki olayların, Çin'deki "ekonomik reform sürecini sekteye uğratmasından," kaygı duyduğunu açıklayan Macar Komünist Partisi genel sekreteri (**Cumhuriyet**, 8/6/1989), pek çok politikacının ortak kaygısını dile getiriyordu. Burada, gözden kaçan bir nokta var: Çin'deki toplumsal huzursuzluk, ekonomik reform sürecinin ürünü. Ekonomik reformlar sürdükçe, Çin'e toplumsal huzur gelmeyecek.

Tienanmen'de toplanan öğrenciler, ekonomik reformları, siyasal reformların izlemesini istediler. Bir başka deyişle öğrenciler, ekonomide serbest piyasa sisteminin siyaset yaşamındaki eşdeğerinin, demokrasi olduğuna inanıyorlardı. Oysa, serbest piyasa sistemlerinde varolduğu ileri sürülen "görünmez el," aslında her zaman aynı kişilerin kazanmasını sağlayan bir eldir ve demokratik, açık ortamlarda pek rahat çalışamayacağı için, bu tür ortamlardan hoşlanmaz. Dolayısıyla, demokrasiyle serbest piyasa, pek birbirleriyle bağdaşmaz. (Batı ülkelerinde demokrasilerin, ancak bu ülkeler sömürgeler edindikten sonra kurulabildiğini unutmamak gerekiyor. Sömürgeci ülkelerde, sömürüden, toplumun tüm kesimleri pay alırlar. Bu ülkelerde demokrasi, sömürgelerdeki demokratik olmayan yöntemler pahasına sürdürüldüğü düşünülebilir.)

Serbest piyasanın "görünmez el"i, rulet masalarında her zaman kumarhanenin kazanmasını sağlayan görünmez ele benzer. Kumarhanelerde, ışıltılı görüntülere aldanmayı yadsıyıp, soyulmaya karşı çıkanları sindirmek amacıyla, fedailer her zaman hazır beklerler.

Çin'deki ekonomik sorunların sorumlusu, olsa olsa, Türkiye'nin ekonomik batağa ilk adımlarını atarken benimsediği, "her mahalleye bir milyoner" yaklaşımını çağrıştıran politikalar olabilir.

Tienanmen alanında toplanan Çinli öğrenciler, şiddetin her türlüsüne, sınıf savaşımına, nefrete, diktatörlüğe karşı olduklarını açıkladılar. Onların benimsedikleri simgesel önderler arasında Jefferson ve Abraham Lincoln da vardı. Alana, Amerikan özgürlük anıtının bir benzerini diktiler. Sonuçta, barışçı gösterileri, nefretle, şiddetle bastırıldı.

Tienanmen Alanı'ndaki öğrenciler, pekçok başka ülkede, başka zamanlarda, başka alanlarda, başka sloganlarla toplanan öğrencilerle, aynı akıbeti paylaştılar. Onlar, niçin aynı akıbeti paylaştıklarını anlayınca, yaşlı dünyamızın acılarını hafifletmek yolunda önemli bir adım atılmış olacak. ■

Mehmet Ali Aslan

KÜRT MÜLTECİLER, GÖÇMEN TÜRKLER

Asimilasyon insan haklarına en büyük, en ağır saldırıdır. İnsanın etnik kimliğini, kültürel varlığını ve sonuçta manevi kişiliğini yok etmeye yönelik bir suçtur. Bir insanlık suçudur.



▲ **Bulgaristan'dan gelenler.** Hukuki statüleri ne olursa olsun, Bulgaristanlı Türkler, hükümet ve

Yüzbinden fazla Iraklı Kürt 1988 yazında Türkiye sınırına dayandı. Kimyasal bombaların, zehirli gazların bölgeye yaydığı ölümden kaçıyorlardı.

Saddam rejimi, Kürtler'in bulunduğu sivil yerleşim merkezlerine karşı kimyasal bombalarla saldırıya geçmişti. Çocuk, kadın, genç, yaşlı ayrımı gözetilmeden bütün Kürtler yok edilmek isteniyordu. Bu bir soykırımdı.

Iraklı Kürtler'in büyük çoğunluğu kadın ve çocuktu. Türkiye'den sığınma hakkı istediler. Birkaç gün sınırda bekletildikten sonra, kamuoyunun baskısı ve Sayın Özal'ın etkisiyle Türkiye'ye kabul edildiler.

Başbakan Sayın Özal'ın gelenlerin soydaşları olduklarını belirttiği bölge halkı, Iraklı Kürtler'i evlerine aldı. Ekmeklerini onlarla bölüştüler. Acılarını paylaştılar.

Bulgaristan Türkleri sorunlarını, şimdiye kadar beraber yaşadıkları Bulgaristan'daki halklarla işbirliği yaparak çözemezler miydi?

Fakat iktidar, halkın bu gönüllü yardımına kuşkuyla baktı. Mültecileri enterne edip tel örgülerle çevrili kamplara yerleştirdi.

Beslenme, barınma ve sağlık ihtiyaçları en alt düzeyde karşılandı. Gezi, yerleşme ve çalışma özgürlüklerinden yoksun bırakıldılar. Çocuklara eğitim ve öğretim imkânları sağlanmadı. Kendi çabalarıyla yapmak istedikleri öğretime ise idare engel oldu. Gelecekleri belirsiz ve psikolojik bunalım içindedirler.

Türkiye'nin de onayladığı uluslararası sözleşmelere göre mülteci oldukları halde hükümet onlara mültecilik sıfatı tanımıyor. Mültecilik sıfatı tanınmayınca da dış yardımlardan yararlanamıyorlar. Çünkü dış yardımlar ancak mültecilik sıfatı tanınanlara verilebiliyor.

2860 sayılı Yardım Toplama Kanunu, yardım toplanmasını idarenin iznine bağlamış. Hükümet ve emrindeki idare, kurulan yardım komitelerine izin vermediği için yurtiçinde yapılmak istenen yardımlar da engellenmiş oldu.

□

Türkiye 1989 yazında, bu kez Bulgaristan'dan gelen bir göç dalgasıyla hareketlendi.

Gelenler, kimyasal bombaların, zehirli gazların yarattığı dehşet ortamından kurtulmak için kaçmıyorlardı.

Ellerinde pasaportları, alabildikleri kadar eşyaları ve ceplerinde bir miktar paralarıyla birer turist gibi geldiler. Birçoğunun otomobili de vardı.

Geldikleri ülkede önemli maddi sorunlarının olmaması gerekirdi. Bulgaristan işgücü açığı olan ve yabancı işçi istihdam eden bir ülkedir. Gelenlerin hepsinin çalıştıkları bir işi vardı.

9 milyonluk Bulgaristan'ın kişibaşına milli geliri 54 milyonluk Türkiye'nin birkaç katıdır.

1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme'ye göre gelenler mülteci değildir. Pasaportla serbest olarak gelen, dönme olanakları bulunan ve haklarında takibat yapıldığı konusunda bir delil olmayan Bulgaristan Türkleri iltica talebinde de bulunmamışlardır.

Fakat hukuki statüleri ne olursa olsun, Bulgaristanlı Türkler, hükümet ve siyasi partiler tarafından olağanüstü bir ilgiyle karşılandılar.

Cumhurbaşkanından bütün parti liderlerine kadar herkes sınıra koştu. TRT ve basın olayın üzerinde gereğinden de fazla durdu. Bankalar, büyük gazeteler ve birçok kurumlar yardım kampanyaları açtılar. Kürt mülteciler olayında olduğu gibi Yardım Toplama Kanunu'nun engeliyle karşılaşmadılar. Hükümet ve yardım kurumları gereken her türlü yardımı yapmakta gecikmediler. "Bursa'da binden fazla işçinin son aylarda bu şehre gelen göçmenlere istihdam yaratmak için işten çıkarılması. Bazı KİT'lerde bu yönde bir emekliliğe ayırma harekatının sessizce yürütülmesi... Kaba bir hesapla, göçmenlere ev ve istihdam sağlamanın faturasının 2 trilyon lirayı aşacağı..." haberleri basında yer aldı.

Yetkililer göç olayının nedeni olarak Bulgaristan'da uygulanan asimilasyon politikasını gösterdiler. Bulgaristan bu suçlamayı red etti.

Çünkü asimilasyon insan haklarına en büyük, en ağır saldırıdır. İnsanın etnik kimliğini, kültürel varlığını ve sonuçta manevi kişiliğini yok etmeye yönelik bir suçtur. Bir insanlık suçudur. Uluslararası sözleşmelerin yasakladığı, hukuka ve insan haklarına aykırı olan asimilasyon uygulanıyorsa, buna maruz kalanların her türlü tepkiyi göstermeye hakları vardır.

Yalnız düşündürücü olan şu. Asimilasyon politikasının yıllar önce uygulandığı söyleniyor. Ama o dönemlerde fazla bir ses çıkmadı. Sosyalist ülkelerde demokratikleşmenin başladığı bir dönemde olaylar patlak verdi.

Gelenler, demokratikleşme hareketinin başladığı ve geliştiği bu dönemde, sosyalist demokrasiye geçiş için Bulgaristan'daki halklara destek olamazlar mıydı?

Bulgaristan Türkler'i sorunlarını, şimdiye kadar beraber yaşadıkları Bulgaristan'daki halklarla işbirliği yaparak çözemezler miydi? Ülkelerinden ayrılmakla hem geride kalanlar için ve hem de geldikleri ülke için yeni sorunlar yarattıklarının farkında değiller mi?

Halkımız bir olup bittiyle karşı karşıyadır. Beklenmeyen bir misafir de olsa, imkânlar ölçüsünde misafiri ağırlamak kaçınılmaz hale gelmiştir.

Fakat bunu yaparken kamuoyunun duyarlı olduğu iki konuya dikkat edilmelidir.

Kürt mültecilerle göçmen Türkler'e karşı hükümetin, bürokrasinin ve basının farklı tavrı kamuoyunda gittikçe büyük tepkilere yol açıyor.

Kürtler'in Türkiye'de kalmaları bir zorunluluktan doğuyor. Irak'ta demokratik bir iktidarın işbaşına geldiği gün vatanlarına döneceklerdir. Şimdilik sorunun çözümü için vakit geçirilmeden Kürt mültecilere mültecilik sıfatının tanınması gerekir.

Göçmenler ayrıcalıklı bir konuma getirilmemeli ve vatandaşların işi ve geliri için bir tehdit unsuru olmamalıdır.

□

Türkiye'nin dış politikası iki ayrı etnik grubun ipoteği altında görünüyor ve bu iç politikayı da şekillendiriyor. Bunlardan biri dış Türkler, diğeri Kürtler'dir.

Televizyonu açın, basına bakın. Hükümetlerin dış ilişkilerini yönlendiren unsurları araştırın. Bunu açıkça göreceksiniz.

Irak, İran ve Suriye'yle ilişkilerin ağırlık noktasını hep Ortadoğu'daki Kürt sorunu teşkil eder. Kürtler'e karşı alınacak ortak önlemler, ortak kurumları bile yaratır. Önceliği Kürt sorunu alınca, bu devletlerle olan iliş-



siyasi partiler tarafından olağanüstü ilgiyle karşılandılar.

kilerde Türkiye halkının çıkarları gereğince gözetilemez ve çoğunlukla halkımızın çıkarlarıyla ters düşen politikalar saptanır.

Kıbrıs ve Batı Trakya Türkleri'yle ilgili sorunlar, Batı'yla olan ilişkilerimizi hep olumsuz yönde etkilemiş, bugünkü ekonomik sıkıntılarımızın temel nedenlerinden biri olmuştur.

Bulgaristan Türkleri ise Bulgaristan ve sosyalist ülkelerle ilişkilerimizin gerginleşmesine yol açmıştır.

Bu yetmiyormuş gibi bazı çevreler İran'daki Azeriler'i, Sovyetler Birliği'ndeki Türkler'i, birlikte yaşadıkları halklara karşı kışkırtmanın ve Türkiye'yi bir maceraya sürüklemenin hesabı içindedirler.

Aynı çevreler, Kerkük Türkleri'ni, zengin petrol kaynaklarının ele geçirilmesinde bir araç olarak görüyorlar.

Topluma şöyle bir anlayış egemen kılınmak isteniyor. "Türkiye Türkler'indir. O halde Türkiye Türk soylu olan herkesin vatanıdır. Türk soylu olan kişi nerede olursa olsun Türkiye'ye gelip yerleşmek hakkına sahiptir. Türk soylu olmayan kim olursa olsun yabancıdır."

Bu anlayışın temelinde ırk unsuru vardır. Öngördükleri devlet de ırkçı bir devlettir.

Türkiye Cumhuriyeti ırk esasına dayalı bir devlet olabilir mi? Bugünkü dünya konjonktüründe buna izin verirler mi?

Türkiye'de en büyük etnik grup Türk olmakla beraber başka etnik gruplar da vardır. Müslüman etnik gruplar bir yana, Müslüman olmayan etnik grupların hakları Lozan Antlaşması'yla güvence altına alınmıştır. Rumlar, Ermeniler, Yahudiler bu ülkenin vatandaşları ve sahipleridirler. Müslümanlar da, hangi etnik kökenden gelirse gelsinler, yine bu ülkenin gerçek sahipleridirler.

Anayasa'nın 66. maddesi "Türk devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk'tür" diyor. Bu Türklük kavramında soy, ırk esası değil, sadece vatandaşlık bağı kabul edilmiştir.

Demek ki bu ülkenin sahipleri, bu ülkenin vatandaşlarıdır. Çünkü bunlar bu vatan için savaştılar. Yıllardır aynı acıları birlikte paylaşıyor, aynı güçlüklere birlikte göğüs geriyorlar. Ülkede bulunan tüm zenginlikleri, tüm değerleri ortak emekleriyle bunlar yarattılar.

Türkiye'nin dışında yaşayan hiç kimsenin, hangi soydan gelirse gelsin vatan üzerinde bir hakkı yoktur. Bu benim vatanımdır diyemez. O, bir yabancıdır.

Onların da acı tatlı hatıralarını paylaştıkları birer vatanı var. Beraber yaşadıkları halklar var.

Sorunları varmış. Tabii ki olacak. Hangi toplumun sorunu yok ki. Çözüm, sorunlardan kaçmak değildir. Toplumun diğer kesimleriyle ve beraber yaşadıkları halklarla birlikte elele verip bu sorunları çözmeleri gerekir. Hem kendileri, hem içinde bulundukları toplumlar ve hem de insanlık için en doğru yol budur.

Türkiye azgelişmiş bir ülke. Kaynakları sınırlı. Nüfus artış hızı fazla. Bugün 4 milyon işsiz var. Her yıl yarım milyona yakın, bu işsizler ordusuna katılıyor. Üç milyon vatandaşımız Avrupa'da, el kapılarında yaşam mücadelesi veriyor.

Eğitim, sağlık, sosyal güvenlik gibi alanlara yaptığımız yatırım çok yetersiz. Konut açığı her gün biraz daha büyüyor.

Türkiye, Türk soyundan gelen herkese kapılarını açarsa Türkiye'dekiler nereye gidecek. Onlar nerede iş bulacak.

Buna bakıp başkaları da, örneğin vatandaşlarımız olan Rum, Ermeni, Yahudi, Kürt, Çerkez ve diğerleri de dışarıdaki soydaşlarını Türkiye'ye davet etseler durum ne olur?

Türkiye yol geçen hanı mıdır ki, her isteyen soydaşını getirip yerleştirsin.

Olmaz böyle şey. Bu işin kuralı var. Bu kuralları da Lozan Antlaşması ile Anayasa saptamıştır. Bir de örneğin mültecilerin hukuki durumunda olduğu gibi, uluslararası sözleşme hükümleri vardır.

Türkiye ne dış Türkler'in vatanıdır ve ne de dış Kürtler'in. Türkiye sadece Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarınındır ve Türkiye'nin sahipleri sadece onlardır. Hiçbir ayrım gözetmeden, ama biribirlerinin kültürlerine, özelliklerine ve kimliklerine saygılı olarak birlikte bu ülkeyi yöneteceklerdir ve herkesin mutlu olduğu ileri, demokratik bir Türkiye yaratacaklardır.

Türkiye'nin dış politikası, dış Türkler'le Kürtler'in etnik sorunlarına bağımlılıktan kurtarılmalı ve dış politika bu sorunlardan bağımsız olarak saptanmalıdır.

Bu nasıl olur? Öncelikle toplum, şoven milliyetçi anlayışların etkisinden kurtarılmalı. Eğitim ve öğretim demokratikleşmeli. Dış Türkler sorununu yaratan güçlerin etkinliklerine son verilmeli. En önemlisi Kürt sorunu serbest ve özgürce her kesimde tartışılmalı ve barışçı, demokratik, çağdaş bir çözüme varılmalıdır. İçte bir Kürt sorunu kalmamalı ki, Türkiye Ortadoğu'daki Kürt sorununa demokratik ve insani bir anlayışla yaklaşsın.

O zaman ülkemizin ve halkımızın yararına olacak bağımsız bir dış politika saptanabilir. Kuşkusuz bu politikalar diğer halkların yararlarıyla ve evrensel yararla uyum içinde olacaktır. Onlara ters düşmeyecektir.

Türkiye, dış Türkler ve dış Kürtler'le ilgilenmeyecek midir? Elbetteki ilgilenecektir. Fakat bu ilgi, başka devletlerin içişlerine karışmadan, insan hakları çerçevesinde olacaktır.

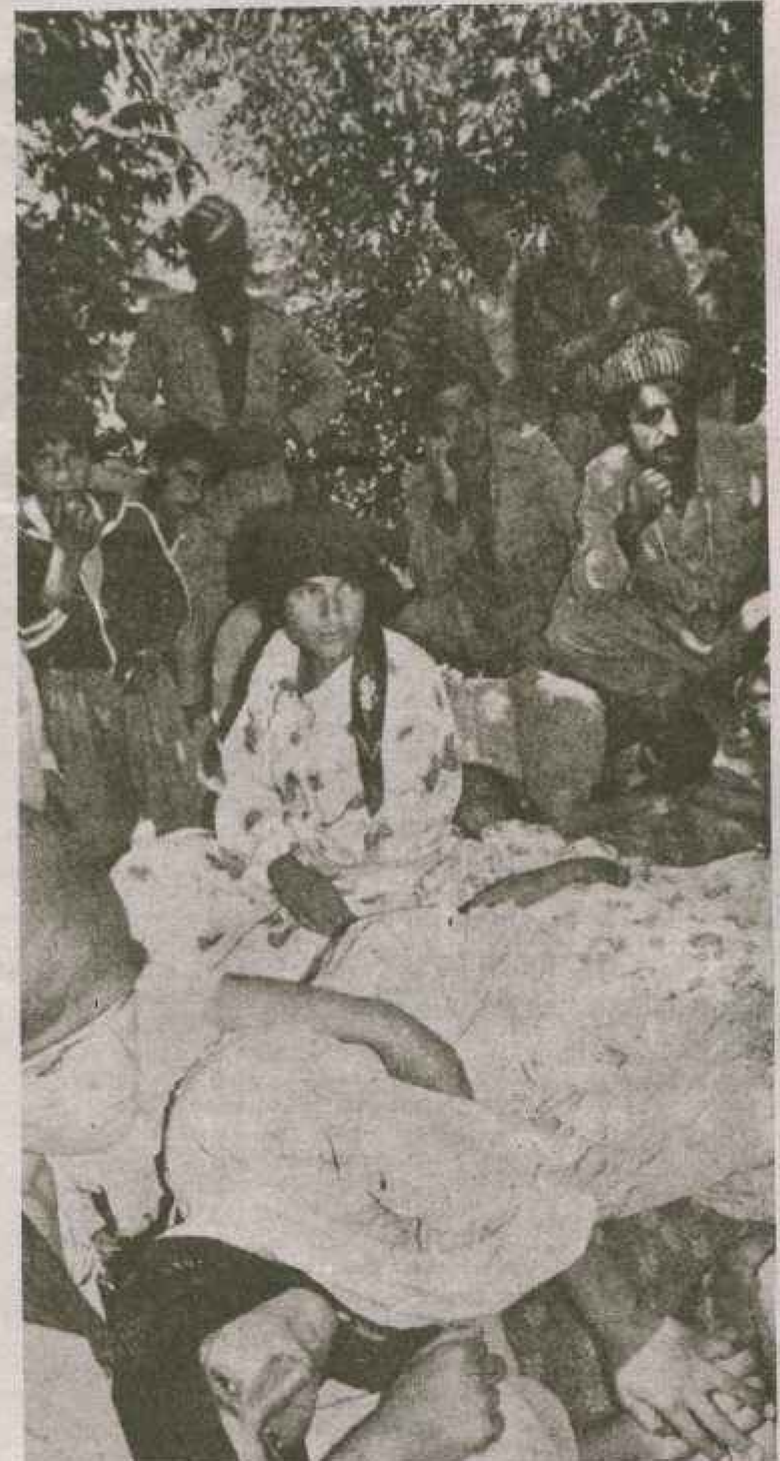
Çağımız insan hakları çağıdır. İnsan hakları devletlerin içişleri değildir. Hangi ülkede olursa olsun, insan hakları ihlal ediliyorsa buna tepki göstermeliyiz.

Örneğin Irak ve İran'da Kürtler'e yapılan baskılara, Bulgaristan'daki asimilasyon politikasına, Yunanistan'ın Batı Trakya Türkleri'ne, Irak'ın Kerkük Türkleri'ne, İran'ın Azeriler'e uyguladıkları baskılara karşı çıkılmalıdır.

Ama bunun ölçüsü bellidir. Sofya'ya, Kerkük'e ordunun yürümesi, İran'a savaş açılması, Sovyetler Birliği'nin içişlerine müdahale ederek, rejime karşı ayaklanma girişimlerinin kışkırtılması ve Kıbrıs için 55 milyonluk Türkiye'nin yaşamsal çıkarlarının feda edilmesi değildir.

Evet, sınırlar aşılmadan gereken yapılmalıdır. Yoksa hayatından memnun olmadığını söyleyen her topluluğa "buyur gel" dersek, Türkiye'de kimseye yer kalmaz. Çünkü dünya hayatından memnun olmayanlarla doludur. ■

▼ **Irak'tan gelenler.** *İktidar, mültecileri enterne edip tel örgülerle çevrili kamplara aldı. Beslenme, barınma ve sağlık ihtiyaçları en alt düzeyde karşılandı.*

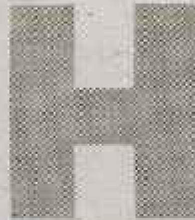


Mehmet Semih Gemalmaz

Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı

DAYANIŞMA DA HAKTIR

Yöresel karakteristikleri dikkate alan, ama evrensel standartları da sistemleştiren bölgesel insan hakları yapıları, insan haklarının kurumsallaştırılması amacına daha elverişli bir yaklaşım sağlamaktadır.



ak ve özgürlüklerin tanınması, ihlallerin önlenmesi uzunca bir süreden beri salt iç-hukuk sorunu olma boyutunu aştı. Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun alanına girdi. Bu özerk, yeni hukuk disiplini, bölgesel ve uluslararası düzeyde yapılaştırılan insan hakları sistemlerini adlandırmak üzere kullanılıyor.

Gelişmelerin çarpıcı boyutlarıyla gözlemlenebildiği süreç, bölgesel düzeyde sistemlerin kurulmasıdır. Bugüne dek, Avrupa, Amerika ve Afrika'da bölgesel insan hakları sözleşmeleri kurulması başarıldı. Türkiye kamuoyu, bunlardan Avrupa Sözleşmesi'ne daha aşina. 1950'lerin başlarında bu sözleşmeye Türkiye taraf oldu, 1980'lerin ikinci yarısında da bireysel başvuru hakkını tanıdı. Bu nedenle gündemimizde daha sık yer almaktadır Avrupa sistemi. Ülkemizde pek de bilinmeyen son iki örnek ise, 1978'de yürürlüğe giren Amerikan Sözleşmesi ile 1986'dan beri etkinlik kazanan Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı'dır. İşte bu yazıda, türünün üçüncü örneği olan Afrika Şartı üzerinde duruluyor.

Bireyin insan hakları ile halkların kolektif hakları arasında diyalektik bir ilişki vardır. Diğer bir söyleşiyle insan hakları ve halkların hakları birbirinin koşuludur.

Ancak önce, böyle bir bölgesel yapılaşma niçin gereklidir? Evrensel, global sözleşmeler vardır ve asıl bu süreç desteklense daha olumlu olmaz mı, türünden soruları yanıtlamak zorunludur. Ayrıntılara girmeksizin birkaç temel saptama yapılabilir:

İnsan hakları denince, usa ilkin, liberal-burjuva hak öğretisi geliyor. Dayanaksız da değil bu. İnsan hakları alanında, 17. ve 18. yüzyıllardaki büyük devrimlerle tarihsel açıdan belirgin anlayışlar kurumsallaşmıştır. Sosyalist insan hakları öğretisine girebilmek için de, burjuva anlayışın analizi zorunlu. Bir de bütün bunların dışında, dünyanın diğer bölgelerinde, tarihsel-toplumsal kökleri olan kurumsallaşmış kültür çevreleri bulunmaktadır. Bunlar, geleneksel kültür dokuları genel başlığı altında ele alınabilir. İşte bu çevrelerin, gerek burjuva, gerekse sosyalist yaklaşımlardan oldukça farklı insan hakları anlayışı vardır. Çin, Hint, Japon, Afrika kültür çevreleri bunlara örnektir. Böylesine küçülen ve saydamlaşan bir dünyada, insan haklarının evrensel standartlarının belirlenmesinde, her hangi bir kültür çevresine tekel tanımak olası değil. İnsan hakları alanında gerçeği ya da evrenseli tek başına temsil eden yaklaşım artık demode. Yeni bir dünya oluşuyor; evrensel ölçekli konsensus, tarihsel-toplumsal kökleri farklı kültürlerin çoğulluğunu temel alıyor.

Yöresel karakteristikleri dikkate alan, ama en azlarda da olsa evrensel standartları sistemleştiren bölgesel insan hakları yapıları, hedeflediği insan haklarının kurumsallaştırılması (yani, etkin biçimde, şu üç koparılmaz süreci; tanıma, koruma ve geliştirmenin gerçekleştirilmesi) amacına daha elverişli, pratik ve somut bir kurgu olarak belirmektedir. İhlal mağdurlarına daha çabuk, kolay, az masraflı hareket ederek kendini koruma olanağını veriyor. İhlal pratiklerini durdurmak için, ulusalüstü birimlerin daha ağırlıklı, sürekli, sonuç alıcı gözetimine; bölgesel ve uluslararası kamuoyunun o pratikleri gerçekleştiren yönetim üzerinde baskısının biçimlendirilmesine; ilgili birimler eliyle yargısal, yarıyargısal ve siyasal kararlar üreterek hukuksal ve siyasal süreçlerde beliren iyileştirmelerin, tazminlerin, önleyici önlemlerin gerçekleştirilmesine kapıyı açıyor.

Eklenmeli ki, böylesine geniş ve kapsamlı avantajları olan bölgesel insan hakları sistemleştirmeleri, global-evrensel kurumsallaştırmaların alternatifi değildir. Başka söyleyişle, onun yerine gelecek bir süreç değil, ama onu güçlendiren, etkinleştiren niteliktedir. İnsan haklarına tam ve gerçekten saygı duyulan bir dünya yaratmada, olanakların tümünden yararlanmak gerekiyor.

İşte bu veriler gözönünde tutularak Afrika Şartı'na baktığımızda şu özelliklerini sıralayacak olasıdır.

Afrika Şartı, son çözümlemede, Afrika'nın özgün tarihinin bir ürünüdür ve Pan-Afrikanizm denilen kıta düzeyinde birleşme, bütünleşme sürecinin önemli aşamalarından birisidir. Afrika'nın bütünleşmesi sürecinde Afrika ulusalcılığı anahtar bir rol oynamıştır. 1960'ların başlarında, belirgin son biçimini alan bağımsız Afrika devletlerinin ortaya çıkmasının ardından, bu kıtada bölgesel insan hakları sistemi kurma çabaları yoğunlaşmış ve hızlanmıştır. Bütünleşme sürecinin ilk kurumsal başarılarından birisi, 1963 tarihli Afrika Birliği Örgütü'dür. Daha bu birliği kuran andlaşmada, "kendi kaderini tayin" gibi bazı özel hak kategorileri, "yan-tutmazlık" gibi yeni bazı siyasalar yer almıştı.

Bir Afrika İnsan Hakları Sözleşmesi oluşturulması düşüncesinin somut göstergeleri 1961 yılına dek geri götürülebilir. Nihayet 1979 yılında, pek çok toplantılar, uzun tartışmalar ve hazırlıklar sonunda, 1981 yılında Afrika Şartı metni biçimine kavuşturulup kabul edildi. Şart, 21/Ekim/1986 tarihinde yürürlüğe girdi.

Avrupa ve Amerikan sözleşmelerine koşut ya da benzer hükümler ve kurumlar içermekle birlikte, özgün düzenlemeleriyle de Afrika Şartı özelleşiyor. Toplam 68 maddelik bir metindir. Başlangıç bölümünü izleyen, "Haklar ve Ödevler" (md.1-29); "Koruyucu Önlemler" (md.30-63) ve "Genel Hükümler" (md. 64-68) üç ana bölüm yer alıyor.

Şart metni, bir kez, global ve bölgesel diğer insan hakları belgelerine koşut biçimde, gerek klasik haklara (medeni ve siyasal hak ve özgürlükler), gerekse ekonomik, sosyal ve kültürel haklara yer veriyor. Bu yönüyle pek yeni tarafı yoktur. Fakat şu iki özelliği ile özgündür. Ulusalüstü insan hakları belgeleri tarihinde ilk kez, "Üçüncü Kuşak İnsan Hakları" ya da "Dayanışma Hakları" denen sınıflandırmaya girmiş hak ve özgürlükleri düzenlemiştir. Bunlar, insanların eşitliği, aynı haklara ve saygınlığa sahip olması ve her biçimi ile tahakkümü yasaklaması (md.19); varolma ve bunu tamamlayan kendi kaderini tayin hakkı (md.20); gelişme hakkı (md. 22); barış ve güvenlik hakkı (md.23); çevre hakkı (md.24) dır. Yine özgün olan diğer yön, bir yanda hakları ve özgürlükleri düzenlemişken, öte yanda da bireyin, ailesine, topluma, devlete ve uluslararası topluma karşı ödevlerini de hükme bağlamış olmasıdır (md.27). Böylece, modern insan hakları öğretisinin öğesi olan "hak-ödev bütünselliği", açık biçimde bu hukuk belgesine geçirilmiş oluyor. Yukarıda, ilk beş kategori, haklar bakımından pek yenilik olmadığı belirtilmişti. Bununla birlikte, kültürel yaşama katılma hakkı (md.17); çocukların, yaşlıların, muhtaçların korunması (md.18); doğal kaynaklar ve zenginliklerden yararlanma hakkı (md.21) olduğu gibi, önceki iki bölgesel sözleşmede yer almayan hak gruplarının düzenlendiğine de işa-

ret etmek yerinde olacaktır.

Afrika Şartı'nda hak ve özgürlük dokusunun sergilediği genel karakteristik şudur; toplum-merkezci bir yaklaşım şarta damgasını vurmuştur. Bu da, Afrika kültürünün, onun kavradığı biçimiyle hak ve özgürlük anlayışının, geleneksel liberal-burjuva yaklaşımından temelli ayrımlarını ortaya koyuyor.

Şart bağlamında,yeni kategori olan dayanışma hakları için şunlar belirtilmelidir: Bu grup hakların başında, bir ilke oluştan bir hak olmaya dönüşen, kendi kaderini tayin hakkı gelmektedir. Bölgesel sözleşmeler içerisinde tek örnek olan bu hak, temelde, kolektif haklar arasında yer almakla birlikte, bu hakkın ihlali çerçevesinde mağdur duruma düşen bireylerin ilgili birime korunmak amacıyla başvuruları da kabul edilebilir niteliktedir. Çünkü şart, bu hakka ilişkin başvuruların öznesi bakımından, devlet ya da birey olmalıdır diye özel bir sınırlama getirmemiştir. Kendi kaderini tayin ve varolma hakları, baskı altında tutulan halkların, bu tahakkümden kurtulma, kendilerini özgürleştirme haklarının altını çizer. Ayrıca, siyasal, ekonomik ya da kültürel alanlardaki yabancı tahakkümüne, emperyalizme karşı kurtuluş ve özgürleşme mücadelelerine, şartın tarafı olan tüm devletlerin katkıda bulunma hak ve ödevini düzenler. Böylece, kıta düzeyinde "dayanışmanın" insan hakları bağlamında kurumsallaştırıldığı görülüyor.

Daha adında, "Halkların Hakları" kavram öbeğine yer verilişi ile benzerlerinden ayrılan Afrika Şartı, bu terimi netleştirememiştir. Bunu kararlar pratiği ve öğreti yapacaktır. Şimdilik söylenebilecek olanı, bireyin insan hakları ile halkların kolektif hakları arasında diyalektik bir ilişkinin bulunduğudur. Diğer söyleyişle, insan hakları ve halkların hakları, birbirinin koşuludur. İkincisi, ilkinin somutlaştırılmasının, eylemselleştirilmesinin içeriğini ve koşulunu belirler. O halde, bu iki grup birbirleriyle çelişmez yahut yarışma durumunda ele alınmamıştır; biri ötekini tamamlar. Çünkü insan haklarının kurumsallaşması, bireyler kadar, gruplar, topluluklar, halkların tümünün birden etkin katılımını gerektirir.

Afrika Şartı'nda özellikle taraf devletler dışındaki birimlerin başvuruları için özel süzgeçler de düzenlenmiştir (md. 55/2 ve 56). Bu zorlu prosedüre yer verilmesi, şarta yöneltilebilecek en ciddi eleştiri odağıdır. Yargısal güvencelerin yetersizliğinden başka, ihlal pratiklerini ve sorumlularını siyasal niteliği baskın bir platformda sergileyerek hakları koruma yaklaşımı da, tıpkı düzenlenen kimi hakların net tanım ve içeriğe kavuşturulmamış olmasındaki handikaplar gibi eleştiriye açıktır.

Eleştirilebilecekler listesi ne kadar uzatılabilir olursa olsun, Afrika Şartı'nın tarihsel önemi yadsınamaz. Dünyanın bu yoğun ihlaller bölgesinde, Afrika tarihinin özellikle sömürgeleşme öncesi evrede yarattığı uygarlığın yapıtaşlarından olan " insana saygı", "hoşgörü", "dayanışma", vb. gibi temel insan hakları değerlerini ve ona dayanan yaşama biçimini çağımız dünyasında üretmek ve yeniden üretmek için şart, tüm Afrikalı birey ve halkların elinde bir hukuksal araçtır. Afrika yönetimleri bakımından da, insan haklarını kurumsallaştıran düzenleri yaratma eğilim ve kararlılıklarının işaretidir.

Gerçekten de bu bölge, sık rastlanan askeri darbeler, rejimlerin askerileştirilmesi, kitlesel ve sistemli insan hakları ihlalleri, ekonomik, kültürel geri kalmışlık, uluslararası sermayenin ve işbirliği yaptığı yerli egemen kesimin yeni-sömürgeciliği çeşitli yöntem ve biçemlerle uygulamaya koyması, silah gücüne dayanan açık ırkçı rejimlerin pratikleri, vb. gibi çok yönlü ve çok sayıda sorunla yoğrulmaktadır. İşte tüm bu olgulara karşın Afrika halkları, kendilerini layık gördükleri insan haklarına saygıya dayanan bir düzen için bölgesel insan hakları kurumu oluşturmuşlardır. Her şeyden önce, bizatihi bu kararlılık bile, bu çabanın saygınlığını kavramak için yeterlidir. Nitekim, örnek olsun, Afrika Şartı, Avrupa ve Amerikan Sözleşmeleri'nin tersine, olağanüstü hallerde güvence altına alınmış hak ve özgürlüklere aykırı önlemlerin alınması (derogation) konusunda genel bir hüküm içermez. Şartın bu çarpıcı özelliği de göstermektedir ki Afrikalılar insan haklarına, sözlük anlamında tam, bölünmez, bütün olarak bakmakta, istisna alan yaratmaya cevaz vermeyen bir anlayışı temsil etmektedirler. İnsan haklarına saygı duyan bir düzen de, zaten ancak, böyle bir anlayış üzerine kurulabilir.

Türkiye açısından bakıldığında ise söylenebilecek olan şudur: Avrupa Sözleşmesi çerçevesinde bireysel başvuru hakkının tanınmasından sonra Dışişleri Bakanlığı'nda bir birim oluşturuldu. Bir yetkili ile görüşürken, söz Afrika Şartı'na geldi. Şartın varlığından o tarihte haberdar olduğu konusunda kuşku duyduğum o yetkili, müstehzi bir ifade ile, "ha, Afrika Şartı mı? Onlar yamyamdır" demişti. Hangi saikle söylenmiş olursa olsun bu anlatım, baştan aşağı sakattır. İçtenlikle inanıyorum ki, sistemli insan hakları ihlallerinin tüm kokuşmuşluğu ile sergilendiği ülkemizde, dünyaya daha nesnel gözlükle bakmak, çıkarmamız gereken dersleri çıkartabilecek sağduyu ve basirete, hiç olmazsa bunlara, sahip olmak zorundayız. Avrupa Sözleşmesi'ni imzaladıktan ancak 35 yıl sonra, o da binbir siyasal hesap peşinde bireysel başvuru hakkını tanırken içeride de ihlalleri sürdürmek, değil Türk halkını ve bilinçsizlikle yamyam yaftasını yapıştırdığımız halkları, onların yönetimlerini bile kandırmaya yetmiyor. Uluslararası hangi platformda o dudak bükülen Afrika devletleri kadar ağırlığımız var, doğrusu soğukkanlı biçimde yeniden sorgulamalıyız. En son, BM'nin bir birimine sokmak istediğimiz Türk delege konusunda uğradığımız hüsran basında yer almadı mı? Artık uygar olmanın ölçütü, insan haklarına saygıyla belirleniyor. Kuşkusuz dünyanın hiçbir yöresi pir-ü pak değildir ama, ölçüt olarak, en azından, yönetimlerin dürüst ve kararlı siyasalarının arandığını da hiç kimse yadsıyamaz. Türkiye'den bakıldığında, Afrika Şart'ından öğrenilecek olanı da budur. ■

Afrika Şartı konusunda kapsamlı bir çalışma için bkz., Mehmet Semih Gemalmaz, "Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı Üzerine Düşünceler" Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni (MHB), Yıl:7, S:2, İstanbul, 1987, sf:131-145.

AÇIKLAMA

Görüş Dergisi'nin Nisan 1989 tarihli sayısında yayınlanan Vedat Türkali'nin demecinde, dışarıdan dayatılan "TKP" denen örgütün başındakilerin Türkiye soluna ne büyük kötülük ettikleri veciz bir şekilde anlatılmaktadır. Bu yarayı deşmekle Türkali'nin yararlı bir iş yaptığı inancındayım.

Açıkça ifade edilmese de Türkali'nin söylediklerinden ayrı gayrı gözetilmeden solda birliği savunduğu anlamı çıkıyor. Açıktır ki sağlıklı birlik ancak solda sağlam ne varsa onunla kurulabilir, devrimci onuruna gölge düşürmemiş olanlarla. Bilenler'in, Baştımarlar'ın ekolünden yetişmelerin, zemzem suyu ile yıkanıp bütün pisliklerinden arınmadıkça bu birlik içinde yeri olmamalı.

Demeçte bir yerde "Devrimcilikte bir kural vardır: Yakalanan insan üç gün konuşmaz" deniyor. Bundan üç gün sonra konuşmak mubahtır anlamı çıkmaktadır. Böyle bir kural yoktur. Devrimcilikte kural işkencede konuşmamak, tahkikatı yürütenlerin işine yarayabilecek herhangi birşeyi söylememektir; ne ilk üç gün içinde ne de sonra.

TKP'nin Kemalizm konusunda tutumuna ilişkin olarak da şöyle deniyor: "Kemalistler'in ileri tavırlarını desteklemek, anti-faşist bir çizgiye çekmek, ona barışçı yönde yorumlar yapma çabaları görülür. '45 tutuklamalarında Mihri Belli'nin İleri Gençler Birliği savunmasını açın okuyun, Kemalist bir savunmadır. 'Biz Kemalistler' der. Ve o gün 'ben komünistim' diye çıkanlar hain olarak karşılanırdı. Provokasyon yapıyor, gereksiz sekterliklerle zarar getiriyor diye suçlanırdı."

Türkali burada yanılıyor. Komünistlerin, tabii karşı tarafın işine yaramayacak şekilde, mahkeme önünde komünist olduklarını, örgütün komünist partisi olduğunu, hatta TKP'nin Komintern'in üyesi olduğunu açıkça söylemeleri ve eylemlerini savunmaları, Komintern'ce saptanmış bir ilkeydi. Gizlilik kurallarına ters düşmediği durumlarda bizde de bu ilkeye uyulmuştur.

İleri Gençlik Birliği davasında durum değişikti. Yargılanan örgüt Komünist Partisi değildi. Komünistlerin, sempatizanların hatta sıradan anti-faşist nitelikte gençlerin katıldığı bir demokratik örgüttü. İGB kuruluş bildirisinde Kemalist devrimin kazanımlarının korunması ve bununla da yetinilmeyerek günün koşullarının gerektirdiği yeni devrimci adımların atılması gereğinden söz ediliyor, örgüt "İleri Kemalist, anti-faşist" olarak nitelendiriliyordu.

Poliste ifadeler buna göre verildi. Mahkemede savunmalar da bu şekildeydi. Gene de bu, İGB'lilerin 141. maddeden mahkûm edilmelerine engel olmadı. Mihri Belli olsun, öteki İGB'liler olsun savunmalarını, "Biz Kemalistiz, biz şuyuz, buyuz" diye yapmamışlardır. Onlar İGB'nin gençliğin sorunlarına çözüm arayan ilerici nitelikte bir demokratik örgüt olduğunu savunmuşlardır.

Bir de şu var: Türkali 1946'da Şefik Hüsnü'nün gaflet içinde olduğunu, "Missouri zırhlısı ile gelen demokrasi"ye kandığını, gelmekte olan tehlikeyi göremediğini söylüyor. Kendisinin ise durumu doğru değerlendirdiği, Şefik Hüsnü'yü devrimci uyanıklık ile bağdaşır bir tutum ve davranışa yöneltmeye çalıştığı ama meram anlatamadığı anlamında şeyler anlatıyor.

Demek ki o günlerde herkes gaflet içinde değilmiş, ileriyi görebilenler de varmış. Bu da bir teselli! ■

Hayati Tözün
(Patriyot)

DEVLET HİZMETLERİNİN BÖLGESEL YOĞUNLUĞU

1979-1985 döneminde devlet hizmetleri yoğunluğunun gerilediği görülüyor.

Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde bu gerilemenin durdurulması gerekir.

Devlet hizmetleri, milli gelir hesaplarında tarım, sanayi, inşaat, ulaştırma gibi bir gelir kategorisidir ve devlet hesabına çalışan öğretmen, yargıç, milletvekili, silahlı kuvvetler mensubu gibi kişilerin yaptıkları hizmetleri kapsar. Bu hizmetlerin nispi önemi, devlet bütçesinden bu işi yapanlara verilen maaşlarla ölçülür. Bu yazının amacı, Türkiye'de devlet hizmetlerinin bölgesel yoğunluğunu iller ve coğrafi bölgeler itibariyle incelemektir. İller düzeyinde devlet hizmetleri, İstanbul Sanayi Odası'nın 1988'de yayınladığı "Türkiye Gayri Safi Yurtiçi Hasılasının İller İtibariyle Dağılımı: 1979-1986" adlı yapıttan yararlanılarak elde edilmiştir. 1980 ve 1985 nüfus sayımları, DİE'nin "Genel Nüfus Sayımı: 20.10.1985" adlı yapıtından elde edilmiş, ara yılların iller düzeyinde nüfusu, illerde nüfus artış hızı hesaplanarak bulunmuştur. İnceleme, 1979-1985 yıllarını kapsamaktadır.

Devlet hizmetlerinin yoğunluk derecesini gerek iller, gerek coğrafi bölgeler itibariyle hesaplarken herkes tarafından kabul edilebilir bir istatistik yöntemden yararlanmak gerekir. Örneğin 1985 yılında toplam devlet hizmetlerinin yüzde 12,9'u İstanbul'da, yüzde 0,9'u Kırklareli'nde toplanmıştır. Bu bilgiden, devlet hizmetlerinin İstanbul'da Kırklareli'ne oranla yaklaşık 14,3 (=12,9/0,9) misli daha **yoğun** olduğu sonucuna varılabilir mi? Hayır. Aynı zamanda bu illerde yaşayan nüfusu gözönüne almalıyız. 1985'te İstanbul'da yaşayan nüfus toplam nüfusun yüzde 11,4'ünü, Kırklareli'nde yaşayan nüfus toplam nüfusun yüzde 0,6'sını oluşturmaktadır. Demek ki bir ildeki ya da bölgedeki nispi nüfus, gerçek devlet hizmetleri yoğunluğunu yakalamamızı sağlayan bir ağırlık olabilir. Bir il ya da bölgede belli bir yılda sağlanan devlet hizmetlerinin toplam devlet hizmetleri içindeki payını, bu ilde ya da bölgede yaşayan nüfusun toplam nüfus içindeki payına bölmek suretiyle "devlet hizmetleri yoğunluk katsayısı"nı elde edebiliriz. Bu katsayı 1,0 ise, bu il ya da bölgede devlet hizmetlerinin yoğunluğu Türkiye ortalamasına eşittir. Çıkan katsayı 1,0'dan ne kadar büyükse, bu il ya da bölgede devlet hizmetlerinin yoğunluğu, Türkiye ortalamasının o kadar üstündedir. Çıkan katsayı 1,0'dan ne kadar küçükse ve sıfıra ne kadar yakınsa, bu il ya da bölgede sunulan devlet hizmetleri nispi olarak o kadar küçüktür. Şunu da belirtelim ki, zaman içinde bir il ya da bölgede devlet hizmetleri değerinin diğer yörelere oranla farklı değişmesinin, devlet hizmetleri yoğunluk katsayısını yanıltıcı olarak etkilemesini önlemek için, cari fiyatlarla devlet hizmetleri değerinden değil, 1979 yılı sabit alıcı fiyatları yöntemiyle hesaplanmış değerden yararlandık.

Tablo 1, 1985 yılında devlet hizmetleri yoğunluk katsayısının büyüklük sırasına göre ilk 20 ili vermektedir. Burada üzerinde durulması gereken bir nokta, birinci sıradaki Ankara'da devlet hizmetleri yoğunluk katsayısının, sonuncu sıradaki Hakkâri'de devlet hizmetleri yoğunluk katsayısına oranla 5,03 (=2,214/0,440) misli daha yüksek olmasıdır. Ne var ki bu oran aynı yılda sınai yoğunluk bakımından birinci sırada yer alan Kocaeli ile aynı yoğunluğa göre sonuncu sırada yer alan Hakkâri arasındaki oranla [1188 (=9,502/0,008)] ve fert başına gelir bakımından birinci sırada yer alan Kocaeli ile aynı ölçüte göre sonuncu sırada yer alan Hakkâri arasındaki oranla [14,1(=169.676 TL/12.040 TL)] karşılaştırılınca daha küçüktür. Buna rağmen 5,03 misli farkı daha iyi değerlendirmek için bir kurama ya da bir genellemeye gereksinimiz var. El yordamıyla bir genellemeye varmaya çalışacağız.

Tablo 1'in uzantısı yardımıyla varılabilecek bir gözlem de şudur: Türkiye'de 67 ilden 28'inin devlet hizmetleri yoğunluk katsayısı Türkiye ortalamasını aşmaktadır. Aynı yılda (1985'te) sınai yoğunluk katsayısı bakımından Türkiye ortalamasını aşan il sayısı 11, fert başına gelir bakımından Türkiye ortalamasını aşan il sayısı 21'dir. Bu bilgilerden devlet hizmetlerinin, son iki ölçüte oranla yurtiçinde eşite daha yakın dağıldığı sonucuna varabiliriz. Fakat bu eşite daha yakın dağılımın da en azından bazı engellemeler ışığında değerlendirilmesi gerekir. Yine Tablo 1 yardımıyla varılabilecek bir gözlem şudur: Türkiye'de 1985'te devlet hizmetleri yoğunluğu bakımından Türkiye ortalamasının üstündeki 28 ilin 8'i Marmara Bölgesi'nde (Kırklareli, Çanakkale, Bilecik, Edirne, Tekirdağ, Balıkesir, İstanbul, Sakarya), 6'sı Karadeniz Bölgesi'nde (Artvin, Kastamonu, Bolu, Sinop, Amasya, Rize), 5'i Ege Bölgesi'nde (İzmir, Muğla, Aydın, Denizli, Uşak), 4'ü İç Anadolu Bölgesi'nde (Ankara, Eskişehir, Çankırı, Nevşehir), 3'ü Doğu Anadolu Bölgesi'nde (Tunceli, Erzincan, Elazığ), 2'si Akdeniz Bölgesi'nde (Isparta, Burdur) bulunmaktadır. Hiçbir ili Türkiye ortalamasının üstünde yer almayan Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Türkiye ortalamasının üstünde yer alması beklenemez.

TABLO 1

1985 YILINDA DEVLET HİZMETLERİ YOĞUNLUK KATSAYISININ BÜYÜKLÜK SIRASINA GÖRE İLK 20 İL

İller	Devlet Hizmetleri İçindeki Yüzde Payı (1)	Toplam Nüfus İçindeki Yüzde Payı (2)	Devlet Hizmetleri Yoğunluk Katsayısı (1)/(2)
1. Ankara	14,908	6,734	2,214
2. Kırklareli	0,880	0,578	1,522
3. Çanakkale	1,220	0,813	1,501
4. Bilecik	0,470	0,314	1,497
5. Artvin	0,670	0,449	1,492
6. İzmir	6,526	4,506	1,448
7. Kastamonu	1,260	0,882	1,428
8. Tunceli	0,420	0,296	1,419
9. Eskişehir	1,590	1,161	1,369
10. Bolu	1,350	0,992	1,361
11. Edirne	1,010	0,756	1,336
12. Erzincan	0,760	0,589	1,290
13. Isparta	0,970	0,764	1,270
14. Çankırı	0,640	0,520	1,231
15. Sinop	0,670	0,552	1,214
16. Tekirdağ	0,940	0,778	1,208
17. Amasya	0,820	0,698	1,175
18. Balıkesir	2,059	1,770	1,163
19. Muğla	1,080	0,946	1,142
20. İstanbul	12,929	11,393	1,135

TABLO 2

1985 YILINDA BÖLGELERİN DEVLET HİZMETLERİ YOĞUNLUK KATSAYISI

Bölgeler	Devlet Hizmetleri İçindeki Yüzde Payı (1)	Toplam Nüfus İçindeki Yüzde Payı (2)	Devlet Hizmetleri Yoğunluk Katsayısı (1)/(2)
İç Anadolu Böl.	25,669	18,322	1,401
Ege Böl.	14,816	13,176	1,124
Marmara Böl.	24,215	21,677	1,117
Karadeniz Böl.	13,959	15,707	0,889
Akdeniz Böl.	8,490	12,113	0,701
Doğu Anadolu Böl.	8,140	10,360	0,786
Güneydoğu Anadolu Böl.	4,710	8,646	0,545

Tablo 1'i dikkatli bir biçimde gözden geçirerek bazı genellemelere varabiliriz. Her şeyden önce bazı illerde devlet hizmetleri yalnız bu il için değil, aynı zamanda bütün Türkiye ya da sınırlı bir bölge için üretilir. Örneğin Büyük Millet Meclisi, Bakanlıklar, Genel Müdürlükler, Genel Kurmay Başkanlığı ve nitelik itibariyle benzeri kuruluşlar bir ülkenin başkentinde yer alır. Bu merkezi bürokrasiye ödenen maaşlar, başkentin devlet hizmetleri rakamını şişirir. Bu bakımdan Ankara'nın devlet hizmetleri yoğunluğu bakımından birinci kent olması şaşırtıcı değildir. Bir ülke ne kadar merkezi bir sistemle yönetiliyorsa, başkentin devlet hizmetleri yoğunluk katsayısı da o kadar büyük olur. Ülke için geçerli olan bu kural her il içinde geçerlidir. Her il merkezi, bu merkez kadar, bağlı ilçeler için de kararlar verir, bu ilçeleri denetler. Bu da normal koşullar altında il merkezlerinde devlet hizmetleri yoğunluğunun ilçelere oranla daha büyük olmasına yol açar.

Benzer bir düşünce tarzı ordu ve kolorduların yerleştiği iller için de geçerlidir. Bir ordu ve kolordu yalnız yerleştiği ilin değil, bu ilin de dahil olduğu bir bölgenin dışa karşı güvenliğinden sorumludur. Fakat bir ordu belli bir ilde yerleşmişse, ordu mensupları bu ilde çalışırlar, gelirlerini bu ilde elde ederler, aldıkları maaşı daha çok bu ilde harcarlar. Bu nedenle de yerleştikleri ilin devlet hizmetleri yoğunluğunu şişirmeleri normal karşılanmalıdır. Aynı düşünce tarzı, başkentte çalışan, gelirini bu ilde elde eden, harcamalarının büyük kısmını başkentte yapan merkezi bürokrasi için de geçerlidir.

Yine, (Kırklareli, Edirne, Çanakkale gibi) askeri bakımdan stratejik sayılan illerde, (Tunceli gibi) siyasal bakımdan sorunlu illerde devlet hizmetleri yoğunluğu yüksektir. Üniversitelerin yaygın olarak bulunduğu Ankara ve İstanbul'da üniversite mensuplarına ödenen tutarlar bu illerde devlet hizmetleri yoğunluğunu yükselten bir etken olabilir. Yine, genel bir eğilim olarak, her ilde kurulması gerekli minimum devlet örgütü gözönüne alınırsa, nüfusun küçük olduğu kentlerde devlet hizmetleri yoğunluğunun büyük olması gerekir. Fakat bu etken, nüfusu çok küçük olan Hakkâri'nin devlet hizmetleri yoğunluğu en küçük il olmasını önleyememiştir.

İller arasında devlet hizmetleri yoğunluğu bakımından niçin fark olduğunu açıklayan bir genelleme kadar, Türkiye'de devlet hizmetleri yoğunluğu bakımından iller arasındaki farkın sınai yoğunluk ve fert başına gelire oranla niçin daha küçük olduğunu açıklayan bir genellemeye de gereksinim var. Bu farkın küçüklüğünü, kuruluş yasasına göre her ilde bulunması gerekli devlet örgütü ve kuruluşlarla açıklayabiliriz. Her ilde bir vilayet, bir emniyet örgütü, bir defterdarlık, nüfus müdürlüğü, milli eğitim müdürlüğü, sağlık müdürlüğü, gereksinimi karşılayacak kadar ilkokul, ortaokul, lise, sağlık ocağı... bulunmalıdır. Oysa bir ilde sınai üretim sıfır ya da sıfıra çok yakın bir değer alabilir. Her ilde yapılması gerekli devlet hizmetleri, devlet hizmetleri yoğunluğu bakımından iller arasındaki farkı azaltmaktadır.

Tablo 2, devlet hizmetleri yoğunluğunu coğrafi bölgeler itibariyle incelemektedir. Coğrafi bölgeler aşağıda belirtilen illeri kapsamaktadır. **Marmara Bölgesi:** Balıkesir, Bilecik, Bursa, Çanakkale, Edirne, İstanbul, Kırklareli, Kocaeli, Sakarya, Tekirdağ. **Ege Bölgesi:** Afyonkarahisar, Aydın, Denizli, İzmir, Kütahya, Manisa, Muğla, Uşak. **Akdeniz Bölgesi:** Adana, Antalya, Burdur, Hatay, Isparta, İçel, Kahramanmaraş. **Karadeniz Bölgesi:** Amasya, Artvin, Bolu, Çorum, Giresun, Gümüşhane, Kastamonu, Ordu, Rize, Samsun, Sinop, Tokat, Trabzon, Zonguldak. **İç Anadolu Bölgesi:** Ankara, Çankırı, Eskişehir, Kayseri, Kırşehir, Konya, Nevşehir, Niğde, Sivas, Yozgat. **Doğu Anadolu Bölgesi:** Ağrı, Bingöl, Bitlis, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Hakkâri, Kars, Malatya, Muş, Tunceli, Van. **Güneydoğu Anadolu Bölgesi:** Adıyaman, Diyarbakır, Gaziantep, Mardin, Siirt, Urfa.

TABLO 3

TÜRKİYE'DE 1979-1985 DÖNEMİNDE COĞRAFİ BÖLGELERİN DEVLET HİZMETLERİ YOĞUNLUK KATSAYISI

Bölgeler	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985
İç Anadolu Böl.	1,388	1,389	1,392	1,394	1,396	1,399	1,401
Marmara Böl.	1,155	1,149	1,142	1,136	1,129	1,123	1,117
Ege Böl.	1,113	1,112	1,117	1,119	1,120	1,122	1,124
Karadeniz Böl.	0,824	0,834	0,845	0,855	0,866	0,877	0,889
Akdeniz Böl.	0,727	0,722	0,718	0,713	0,709	0,705	0,701
Doğu Anadolu Böl.	0,755	0,763	0,765	0,768	0,777	0,781	0,786
Güneydoğu Anadolu Böl.	0,601	0,590	0,581	0,572	0,563	0,554	0,545

Tablo 2'den görülebileceği gibi, 1985'te İç Anadolu Bölgesi Türkiye'nin devlet hizmetlerinin yüzde 25,7'sini üretmektedir. İç Anadolu Bölgesi'nin devlet hizmetleri yoğunluk katsayısının büyüklüğü itibariyle birinci sırada yer almasında Ankara önemli rol oynamaktadır. Bu bölgenin devlet hizmetleri yoğunluk katsayısı, aynı ölçüte göre sonuncu durumda olan Güneydoğu Anadolu'nun 2,57 (=1,401/0,545) mislidir. Yine, 7 coğrafi bölgeden yalnız üçü (İç Anadolu, Ege, Marmara Bölgeleri) Türkiye ortalaması üstünde bir devlet hizmetleri yoğunluğuna sahiptir.

Tablo 3, 1979-1985 yılları arasında 7 bölgenin devlet hizmetleri yoğunluk katsayısını vermektedir. Bu tablo yardımıyla, bölgelerin zaman içinde devlet hizmetleri yoğunluğu bakımından nasıl bir seyir izlediğini görebiliriz. 7 bölgenin 7'si de kesin fakat yavaş seyreden bir trend göstermektedir. Nitekim devlet hizmetleri yoğunluğu bakımından İç Anadolu Bölgesi, Ege Bölgesi, Karadeniz Bölgesi, Doğu Anadolu Bölgesi sürekli fakat yavaş bir artış gösterirken, Marmara Bölgesi, Akdeniz Bölgesi, Güneydoğu Anadolu Bölgesi sürekli ve yavaş bir düşüş göstermektedir. Bu artış ve düşüşleri **ekonomik** nedenlerle açıklamak güçtür. 1985'ten sonra Güneydoğu illerini kapsayan bir bölge valiliğinin kurulmuş olması, bu bölgede 1985'ten sonra devlet hizmetleri yoğunluğunun artmasına yol açmış olabilir.

Tablo 2 ve 3, devlet hizmetleri yoğunluğu bakımından bölgeler arasında fark bulunduğunu gösterirken, devlet hizmetleri bakımından bu farkın büyüklüğünü sınai yoğunluk katsayısı ve fert başına gelirle karşılaştırmak için Tablo 4'ten yararlanabiliriz. Bu tablodan görülebileceği gibi, 1985'te katsayısı en yüksek bölgeyle en düşük bölge arasındaki fark, sınai yoğunluk bakımından 11,5 (=2,473/0,215) misli, fert başına gelir bakımından 3,73 (=1,697/0,455) misli, devlet hizmetleri yoğunluğu bakımından 2,57 (=1,401/0,545) mislidir. Bundan, diğer iki ölçüte oranla devlet hizmetleri yoğunluğunun bölgeler arasında eşite daha yakın dağıldığını söyleyebiliriz.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz: Türkiye'de devlet hizmetlerinin yoğunluğu İç Anadolu Bölgesi, Ege Bölgesi ve Marmara Bölgesi'nde Türkiye ortalamasının üstündedir. Devlet hizmetleri yoğunluğu bakımından 1979-1985 döneminde gerileme gösteren Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nde bu gerilemenin durdurulması, devlet hizmetleri yoğunluk katsayısı düşük olan Güneydoğu Anadolu bölgesinde bu katsayının yükseltilmesi gerekir. ■

TABLO 4

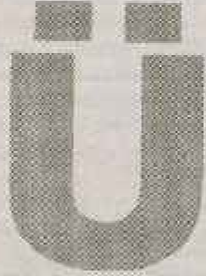
1985 YILINDA BÖLGELERİN SINAİ YOĞUNLUĞU, FERT BAŞINA GELİRİ, DEVLET HİZMETLERİ YOĞUNLUĞU (TÜRKİYE ORTALAMASI = 1,000)

Bölgeler	Sınai Yoğunluk Katsayısı	Fert Başına Gelir	Devlet Hizmetleri Yoğunluk Katsayısı
Marmara Böl.	2,473	1,697	1,117
Ege Böl.	1,189	1,277	1,124
Akdeniz Böl.	0,869	0,891	0,701
İç Anadolu Böl.	0,503	0,868	1,401
Karadeniz Böl.	0,426	0,679	0,889
Doğu Anadolu Böl.	0,234	0,455	0,786
Güneydoğu Anadolu Böl.	0,215	0,500	0,545

Dr. İbrahim Türk

TATİL İŞÇİNİN HAKKI AMA...

Dinlenme herkesin temel hakkıdır. Bu hakkın nasıl kullanıldığının bilinmesi insan haklarının nasıl uygulama gördüğünü gösterir.



ç yanı denizlerle çevrili bulunan ülkemizde dinlenceler temmuz ayında başlar, ekim sonuna kadar sürer; çocuklar, gençler, kadınlar ve yaşlılar doya doya denizin, güneşin tadını çıkarırlar, dinlenirler.

Dinlenme herkesin temel hakkıdır. Bu hakkın nasıl kullanıldığının bilinmesi insan haklarının nasıl uygulama gördüğünü gösterir. Cumhuriyet dönemi boyunca işçilerin de dinlence haklarını nasıl kullandıklarını ortaya çıkarmak, onların bir gerçeğini yansıtmaz mı?

Sanayide gelişmiş olan ülkelerin işçileri dinlence için büyük savaşım verdiler. Bu savaşım iş saatlerinin kısaltılmasıyla başladı. İş saatlerinin kısaltılması daha çok özgürlük ve daha çok dinlence demektir.

1858'lerde sanayide çalışma süresi haftada 67 saat idi. Bu süre, 1959'larda ABD'de 48 saate indirildi. Yani çalışma saatleri 100 yılda, haftada 20 saat kısaldı ve o oranda da dinlenceler uzadı. Bugün de bu çalışma süreleri AT ülkelerinde, yaklaşık olarak haftada 40 saattir. İşçiler toplu iş sözleşmeleri ile bu süreyi 35-37 saate indirdiler. F.Almanya'da toplu sözleşme görüşmeleri ile haftada 37 saat olan çalışma süresi, yasal olarak komşumuz Yunanistan'da 40 saattir. Bunun anlamı her geçen gün, dünyada çalışma saatleri azalırken, işçilerin dinlence sürelerinin de artmasıdır.

İşçiler "ücretli hafta ve bayram dinlencesi ve ücretli yıllık dinlence" haklarına 1961 Anayasası ile kavuştular. Ne var ki bu haklar 20 yıl sonra geri alındı.

Memleketimizdeki tarihsel gelişim, işçi dinlencelerinin en makul döneminin cumhuriyetle başladığını gösterir. Cumhuriyetten önceki dönemde, özellikle Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinde, işçilerin çalışma süreleri çok uzun, dinlenceleri de kısaydı. İşçilerin dinlencelerinin ilk tohumları Tanzimat döneminde atılmıştır[1]. Dinlencenin yasal düzenlenmesi ilkin Dilaver Paşa ve Maadin Nizamnameleri'nde yer aldı. Dilaver Paşa Nizamnamesi, günlük çalışma süresini 10 saatle sınırlarken, Maadin Nizamnamesi çalışmayı zorunlu olmaktan çıkarıyordu. Bunun yanında Mecelle, gün doğuşundan batışına kadar işçilerin çalışmalarını öngörüyordu. Böyle bir çalışma günlük olarak 16 saat eder. Ayrıca Mecelle ile işçilere bakış, bir köleye bakıştı[2]. İşçiler bu acıyı yıllarca çektiler. Sosyal baskıları nedeniyle kömür işçileri 1921'de 151 sayılı yasayla, ocaklarda çalışma sürelerini 8 saatle sınırladılar[3]. Artık cumhuriyetin rüzgârları esiyordu.

Günlük ve haftalık çalışma

Cumhuriyet günde 16 saat çalışan bir işçi kitlesini Osmanlı Devleti'nden devir almıştı. Osmanlı sanayii küçük üretim ve yapım sanayiine dayandığı için, sanayide çalışan tüm işçi kitlesinin sayıları 20 binlere ulaşmamıştı. Böylece de sanayide üretim yöntemleri değişmediği için, önemli işçi sorunları da su yüzüne çıkmamıştı. Buna karşın UÇÖ'nun 14 sayılı hafta dinlencesi[4], cumhuriyetin ilk yıllarında ilgiyi çekti. Kısa zaman sonra 394 sayılı hafta sonu dinlencesi getiren yasa 1924'te yürürlüğe konuldu. Ücretsiz olan bu dinlenceye işçiler ilgi göstermediler. 1951'de işçilere ücretli dinlenceyi öngören yasaya kadar hafta sonu dinlenceleri küçük bir azınlıkça kullanıldı. Böylece dinlence 28 yıl daha ertelenmiş oluyordu. Cumhuriyet, cuma gününü dinlence günü olarak devir almıştı. Cumanın hafta sonu dinlencesi olması 1935 yılına değin uzadı.

1936'da 3008 sayılı yasa yürürlüğe konduğu zaman işçilerin çalışma süreleri haftada 48, günde 8 saat ile sınırlandı. Bu gidiş oldukça iyiydi. Ne var ki bu yasa ülkenin pek az yerinde pek az işçiye uygulanıyordu. Ayrıca uygulandığı yerlerde 10 kişiden az işçi çalıştıran yerleri kapsam dışı bırakıyordu. Böylece onbinlerce işçi dinlence hakkından yararlanamıyordu. Daha yasa oturmadan 2. Dünya Savaşı geldi ve çalışma saatleri 600'e yakın işyerinde günde 11-12 saate çıkarıldı. Bu, 1954 yılına değin sürdü.

1950 yılından sonra 3008 sayılı yasada yapılan değişiklikler işçilere bazı güvenceler getirdiyse de dinlencelere ilişmedi. 1967'de yürürlüğe konan 931 sayılı yasa ile bir işçinin çalıştığı yerler kapsama alınırken kol işçisi - fikir işçisi ayırımı kaldırıldığından kitleye büyük bir aydın işçi kesimi daha katıldı. Bu çalışmalarla birlikte yeni İş Kanunu, Basın İş Kanunu, Deniz İş Kanunları da değiştirilerek işçilerin çalışma süreleri kısaltıldı, dinlenceleri uzadı. Böylece de haftalık 84 saat olan gemi adamlarının çalışmaları tarihe gömüldü.

Sosyal devlet

1961 Anayasası ile sosyal devlet düzeni de gelmişti. İşçiler "ücretli hafta ve bayram dinlencesi ve ücretli yıllık dinlence" haklarını bir arada sosyal devlette gördüler. Ne var ki işçiler bu hakları uzun süre kullanamadılar, haklar 20 yıl sonra geri alındı, dinlenceye getirilen anayasal güvenceye sahip çıkan olmadığı için kolaylıkla kaldırılmıştı. Sosyal devlet ilişkisi yasalarda sürdü. İşçilerin dinlencelerine anayasal olarak ilişilmediyse de anılan haklar yeterince açılıp serpilemedi.

1961 Anayasası ışığında yeni işçi yasaları düzenlendi. 931 sayılı İş Kanunu bunlardan biriydi. Bu yasa ile basın işçilerinin çalışmaları haftada 5 güne indi, gece çalışmaları kısaltıldı, çocukların çalışma yaşları 15 ile sınırlandı, işçi postalarının gece çalışmaları iki haftadan bir haftaya indirildiyse de bu yasa kısa zaman sonra iptal edildi. Hükümlerinin bir çoğu 1475 sayılı İş Kanunu'nda yer aldı.

İzin paramı alıp geçici bir iş arıyorum

▶ Ahmet Altunışık (Alboy Fabrikası, 5 yıllık işçi)

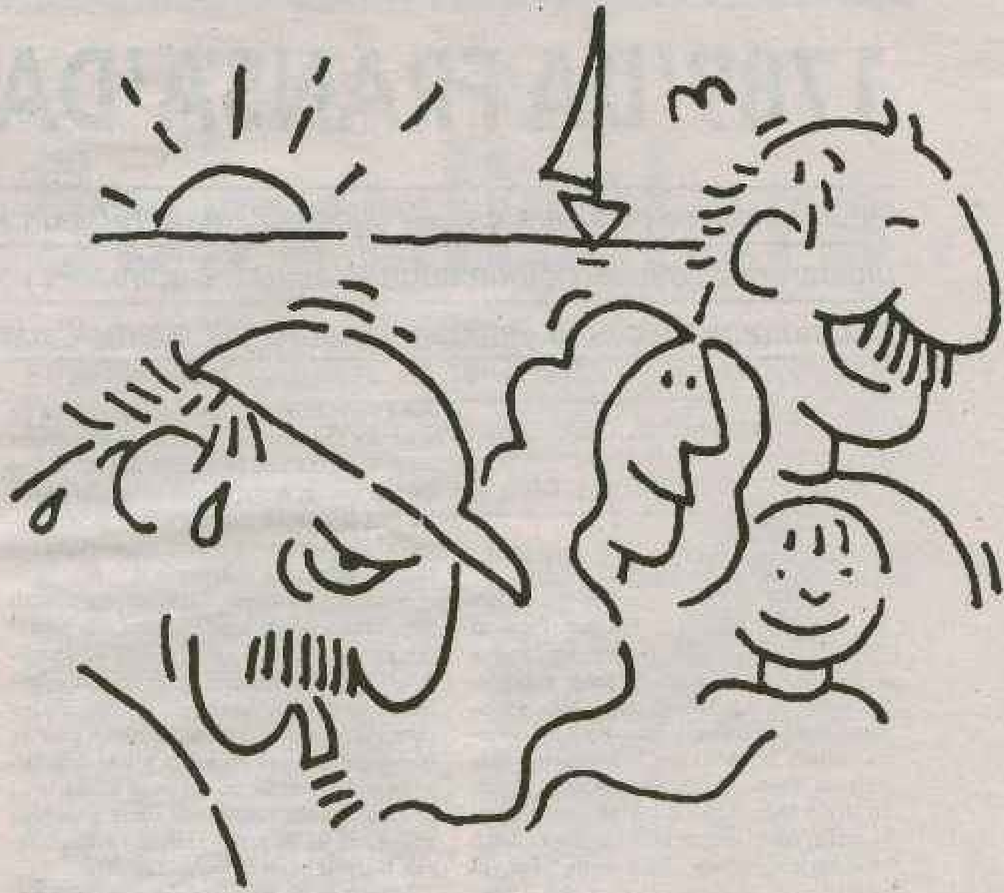
Benim çalıştığım işyerinde bir yıldan beş yıla kadar çalışmış olanın senelik tatil süresi 21 gün. Beş yıldan on yıla kadar çalışanın izin süresi ise 24 gün. Haftasonu tatiliyle bu süre 30 günü buluyor.

İzin paramı alıp izine çıkıyorum, Tabii, izne çıkmam tatil yapıyorum anlamını taşımıyor. Hemen bir başka yerde geçici olarak çalışıyorum. Gerek inşaatlarda, gerekse tanış bir kahvede garsonluk yaparak ekmek parasını çıkarmaya çalışıyorum. Türkiye'de çalışan insanların emeği çok ucuz olduğu için tatil yapmak fazladan harcamaları getiriyor. Mesela ben beş yıllık işçiyim ve sendikalıyım. Aldığım ücret 115 bin lira. İznimi evde kullanmaya kalksam fazladan bir ekmek yemiş olacağım. Kahveye çıksam çay parası gidecek. Yok ki harcayalım. Onun için çalışmak zorundayım. Avrupalı bir işçi bir aylık izin parasıyla Türkiye'de onbeş-yirmi gün tatil yapabiliyor. Bize ise tatil haram.

Bir insanın tatil yapabilmesi için her şeyden önce ekonomik imkânlara sahip olması gerekir. Türkiye'de sermayenin hakimiyeti, politikası bizlere yılda 15 gün bile tatil hakkı tanımıyor. Bu politika sürdüğü müddetçe de çalışan bizler tatil yapma olanağına kavuşamayız.

Yasalarla sağlanan tatil süreleri bence yeterli. Gerçi çalışma sürelerimiz çok uzun ve çalışma şartları çok ağır. Ekonomik şartlar da buna eşdeğer olsa, ücretlerimiz doyurucu olsa bu izin süreleri yeterli diyeceğim. Oysa bu tatil süresince bile ailemizle birarada kalamıyoruz, çocuklarımızı gezdiremiyoruz, bir kitap alıp okuyamıyoruz. Yani para varsa bu tatil süresi yeterli. Eğer para yoksa işçiye bir yıl tatil hakkı versen ne olur? Ertesi gün çalışmak için fabrikaya geri döner. ■

Ama iş yasalarındaki değişmeler durmadı. 1982 Anayasası devleti güçlendirmeye yönelik bir anayasa idi. İşçilerin bazı dinlenceleri de 1983'te yasayla 12 gün kısaltılmıştı. Bu kısalmanın burukluğunu gidermek için işçilerin dinlenceleri yasayla 3 saat uzatılmış 48 saatlik hafta çalışması 45 saate indirilmişti. Bu arada, analık halinde dinlenceler de doğumdan önce 6 hafta, doğumdan sonra da 6 hafta olarak uzatılmıştı. Çalışma sürelerindeki bu azalmalar eski dinlenceleri karşılayamadılar. Bunların yerini fazla çalışmalar aldı.



Fazla çalışma

Sanayide gelişmiş bazı ülkelerde fazla çalışma ya yoktur ya da Luxemburg'da, İngiltere'de olduğu gibi bir ayla sınırlandırılmıştır[5]. Bizim ülkemizde fazla çalışma çok aranan bir çalışmadır; maliyeti düşük olduğu için işverence yeğlenir, işçiye verilen normal çalışma ücretleri, insanca yaşamaya yetmediği için işçi fazla çalışmak zorundadır. Oysa ki yorgunluğun en yüksek düzeye ulaşmasından sonra yapılacak çalışma, yani 11 saatlik çalışma süresi dayanılmaz bir çalışma olmaktadır. Böylece, işçinin dinlence süresi azalmaktadır.

Yıllık ücretli izinler

İşçinin yıllık dinlencesi toplumsal sağlığı ilgilendirdiği gibi işçinin iş gücünü yenilemesi, yenilenen ve güçlenen işçinin de verimliliği artırması amacını güder.

Cumhuriyet dönemi boyunca işçilerin yıllık dinlenceleri adeta unutulmuştur. Yıllık ücretli dinlence önce basın mesleğinde çalışanlara 1952'de verildi. Bu yasayı, 1954 yılında Deniz İş Yasası izledi. Yasa, gemi adamları için bir yıl çalışanlara 1 ay yıllık ücretli dinlence öngörüyordu. 1967 yılında çıkarılan 7467 sayılı yasa 1475 sayılı İş Kanunu'na bağlı olanlara bir yıl çalışmak kaydiyle 12-24 iş günü yıllık dinlence hakkı veriyordu. Bu üç yasa dinlence süreleri açısından incelendiği zaman aralarındaki bu korkunç ayrılığın nedenini anlamak oldukça güç olsa gerek. Sanayide gelişmiş ülkelerde dinlence süreleri 30 iş gününün üzerine çıkarken ülkemizdeki 12 iş günü dinlenceye ne demeli.

Gerçek dinlence

Dinlence işçinin sadece çalışmayı durdurması değildir. Dinlencenin bir de sosyal yanı vardır. İşçinin içinde bulunduğu topluluğa karşı hakları ve görevleri vardır. Toplum adına devlet, işçilerin dinlenceleri üzerinde durduğunu, çalışma koşullarını daha insancıl hale getirmek ve çalışılan süreleri insan doğasına uygun düzenlemek zorundadır. AT ülkelerinde haftalık çalışmalar 36-40 saat arasındadır. Gece çalışmaları ve fazla çalışmalar kısaltılmış, yıllık ücretli izinler de 30 iş gününün üzerine çıkmış, hafta sonu dinlencelerine cumartesi günleri de katılmıştır.

Dinlence işçilerin eski durumlarını geri kazandırma da değildir. İşçinin kendisini geliştirebilmek için boş zamana ihtiyacı vardır. Dinlence süresi içinde işçilerin genel ve mesleki bilgilerini, becerilerini artıracak kültür, eğitim, sağlık, spor uğraşları vermek, deniz kenarlarında yaylalarda dinlence yerleri kurmak, belli sayıda işçi çalıştıran işletmeleri dağ ya da denizde dinlence yeri kurmaya yasayla zorlamak gerek. Bu zorlamalar ulusal ekonominin yararına olacak saygın zorlamalardır. ■

DİPNOTLAR

1) *Tolga, M.Vassaf, İş Hukuku, İstanbul, 1943, s.28.*
2) *Başgil, Ali Fuat, Türkiye Hukukuna Giriş, İstanbul, 1936, s.59.*
3) *Türk, İbrahim, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1988, s.88.*
4) *UÇÖ (İLO), 14 sayılı sanayide Haftalık Dinlenme Süresinin Uygulanması Konusunda, 25.10.1921 kabul, 19.6.1923 yürürlük günlü Türkiye'nin onayladığı sözleşme.*
5) *TÜBA, Dünya'da Çalışma Mevzuatı ve Toplu Sözleşmeler, İİÇB/447, 28.5.1984.*

Parasız tatil işkence oluyor

▶ Nurcan Kıymetli (Alboy Fabrikası, 11 yıllık işçi)

Ben bu işyerinde onbir yıllık işçiyim ve yirmidört gün izin hakkım var. Hafta tatilini de ekleyince otuz gün izin kullanıyorum.

Aldığım izin parası evin birikmiş ihtiyaçlarını karşılamaya yetmiyor. Mutfak masrafları çok para tutuyor, mutfağa girilmiyor. İzine çıkarken içeriden para çekiyorum, iznim bittiğinde çalışıp ödemek koşuluyla. Böylece 200 bin lira param oluyor. Gel sen bu parayla iznini tatile çevir, çevirebilirsen. Eğer beş-on kuruş kalırsa onu da yaz temizliği olarak evin boyasına badanasına harcıyorum. Bursa'ya ailemin yanına parasızlıktan gidemiyorum, yıllardır hasretim onlara. Erkekler gibi tatilimi şurada burada çalışıp para kazanarak da değerlendiremiyorum. Evin işleri yetiyor zaten.

Tatil süresi bence yeterli. Zaten para olsa hafta tatili bile yeter. Ama para olmayınca hiçbir şey yeterli değil. Ben de Antalya'da denize girmek isterim. Para olmayınca zaten tatil süresi bana işkence oluyor. Her şey paraya bağlı. Aldığım 115 bin lira aylık, tatil de buna göre oluyor tabi. ■

Tatil süresince işyerimde çalışıyorum

▶ Muzaffer Elmastaş (Mesa Plastik, 1,5 yıllık işçi)

Yasal tatil sürem senede 15 gün. Birbuçuk yıldır bu işyerinde çalışıyorum. Fazla tatil için ücretsiz izin almak gerek, o da benim işime gelmiyor.

İzin paramı aldıktan sonra tatil hakkımı işyerinde çalışarak kullandım. Bu, ekonomik zorunluluktan kaynaklanıyor. On senedir ayağımı denize sokmadım. Yeterli param olsa ben de tatil yapmak isterim. Bu hayat şartları böyle giderse bir on yıl daha denizi göremeyeceğim. Gerçi Eminönü tarafına işim düşer de gidersem görebiliyorum denizi, uzaktan.

Günde oniki saat çalışıyorum. Bunun karşılığı yılda onbeş gün olmamalı. Normal mesaide çalışsam hepten aç kalıyorum. Şu anda bile bir ayakkabıyı zor alabiliyorum. Bunun yanında ev kirası, yol parası... Ayda bir kitap alabilmek için bile harcamalarımdan bir sürü kısıntı yapıyorum. Böyle olunca tatil süresi uzun olsa da bana bir fayda sağlamıyor. ■

Korkmaz Alemdar

1789'DA FRANSA'DA NE OLDU?

Devrimi küçük düşürme çabası içinde olanlar, 1789'un kazanımlarını bugünün uluslararası koşulları içinde unutulmak üzere gömmek, yok etmek ya da farklı anlamlar kazandıracak biçimde yeniden yorumlamak istemektedirler.

Avrupa'da, 1789 Fransız Devrimi ciddi bir endişe kaynağı olmuştu. Ama 200. yıldönümü kimseyi tedirgin etmeyecek bir döneme rastladı. Batılı ülkeler 70'li yılların bunalımlarını önemli ölçüde aşmış görünüyorlar. En büyük tedirginlik kaynakları olan Sovyetler Birliği'ndeki gelişmelerin kendilerini haklı çıkardığı inancındalar. Bu durumu "Tek yol kapitalizm", "Devrimler çağı bitti", "Sosyalizm düşü sona erdi" gibi sloganlarla da halk kitlelerine anlatmaya çalışıyorlar.

Fransız Devrimi'nin radikal toplumsal değişimle ilgili her yönünü küçümsemek için bundan daha iyi ortam bulunamazdı. Dünyanın önde gelen kapitalist ülke yöneticilerinin Paris'te 14 Temmuz günü bir araya gelmesi de bu çerçevede son derece "akıllı" bir karardır. Devrimle ilişkilerin kesildiğinin açıkça ilan edilmesinin herkese yararı olacaktır. Dünyanın en çok borçlu ülkelerinin ödemeleri gereken paraların bir kısmının bağışlanması da 1789 ruhuna çok uygun bir karar olacaktır.

1789 yılında Fransa'da gerçekten bir devrim olmuştur. Bugün bu tür toplumsal olayların önünü kesmek isteyenler olsa bile, bu böyledir.

Devrim nasıl algılanıyor?

200. yıldönümünde Fransız Devrimi'yle ilgili değerlendirmeler yeniden canlılık kazandı. Devrimin halk kitleleri için taşıdığı önemi açıklamaya çalışan yaklaşımlar uzun ve sabırlı çalışmalarını sürdürüyorlar. Ama uluslararası koşullar bunların etkisini sınırlandırmış gibi görünüyor. Buna karşılık devrimi küçük düşürme, önemini azaltma çabasındaki yorumlar büyük bir hızla gelişiyor. 1789'da Fransa'da olup bitenler yeniden ve küçültücü bir biçimde gündeme getiriliyor. Bir örnek: 14 Temmuz 1789 günü Paris halkının Bastille Hapishanesi'ni muhafızlarının elinden alması sırasında içeride sadece yedi tutuklu olması alay konusu yapılıyor. Bu, hapishanenin alınması sırasında insanların ölmesini, halkın hapishane komutanını daha sonra linç etmesini ve onu izleyen olayları gereksiz ya da anlamsız gösterme çabasının sonucudur. Ama Paris halkı Bastille'i içeride yedi ya da yedi yüz kişi olduğu için değil, despotizmin insanlar üzerindeki baskısının simgesi haline geldiği için ilk hedef olarak seçmişti. Başka bir deyişle insanlar yeni bir yaşam biçimi arayışı içinde, baskının görünür araçlarını da ortadan kaldırmaya çalışıyorlardı.

Ama devrimi küçük düşürme ya da farklı yorumlama çabası içinde olanlar için bunların anlamı yoktur. Onlar Bastille, Marie-Antoinette, Robespierre ya da devrimle ilgili başka konularda "gerçeği" yeniden yazma çabası içindedirler. Aslında yaptıkları 1789'da olan biteni anlama çabasının ürünü değildir. 1789'un kazanımlarını bugünün uluslararası koşulları içinde unutulmak üzere gömmek, yok etmek ya da farklı anlamlar kazandıracak biçimde yeniden yorumlamaktır.

Burada da bir örnek vermek olasıdır: François Ewald, devrimi yeniden yorumlamaya çalışan François Furet'ye şöyle bir soru sorar: "Tarihiniz bir düşünceler tarihi gibi yazılmış. Maddi yan tamamen kaybolmuş. Örneğin Saint-Simon'dan söz ediyorsunuz ama sanayi ortada yok." Yanıt şöyle: "Suçlu olduğumu kabul ediyorum. Ben Fransız siyasetinin ve devrim sonrası siyasal sistemin belirsizliklerinin tarihini yazmak istedim. Devrimin yüz yıllık tarihini, devrimci düşüncenin toplumdaki etkileri biçiminde yazmak istedim. Amacım bir Fransa tarihi yazmak değildi. Bu yüzden de ekonomik, toplumsal ve teknik yanı bir kenara bıraktım..." Furet Fransa'da düşüncenin gelişmeyi öncelediği inancındadır. İşçi sınıfından önce işçi sınıfı düşüncesi, bir sınıf çıkarları etrafında burjuvaların toplanmasından önce burjuvazi düşüncesi vardır. Belki de bu yüzden Furet, devrimi elitlerin devrimi ve bir sapma sonucu ortaya çıkmış gelişme olarak, yani özünde rastlantısal bir olay olarak değerlendirecektir. Ama herkes -moda bile olsa- Furet gibi düşünmez.

Yorumlar neden farklı?

Fransız Devrimi'ni bugün farklı biçimlerde anlamaya çalışmak olasıdır. Bu, bugün için haklı olabilir, ama bugün sahip olunan düşünce biçimine daha doğrusu olaylara bakış biçimine göre belirlenir. Olaylara yukarıdan aşağı (egemen sınıflar açısından) bakıldığında yapılacak açıklama ile, aşağıdan yukarı (emekçiler açısından) bakıldığında ulaşılacak sonuç farklı olacaktır. Ama bir şeyi hiç unutmamak gerekir. O da 1789 Fransası'nın sınıfsal durumudur; 23 milyonu aşan nüfus üç sınıfa bölünmüştür; soylular, ruhban ve **tiers état**. İlk ikisi bütün ayrıcalıklara sahiptirler ve nüfusun sınırlı bir kısmını, 500 binini oluştururlar. Üçüncüsü köylüler ve burjuvaziyi kucaklar. Köylü sayısı 18 milyondan fazla tahmin edilir. Tiers état siyasal bakımdan yok sayılma özelliğine sahip kitleyi oluşturur. Böylesine somut bir eşitsiz toplumsal yapıyı kendi içinde analiz etmek, yorumlar yapmak olasıdır, ama bu tür yaklaşımların olayların bütününü açıklayacağını sanmak safdilliktir.

1789 devrimini anlamaya çalışanlar başından beri olayın bir sınıf mücadelesi olduğunun farkındadırlar. Barnave daha 1793'de toprak mülkiyeti ile sanayi mülkiyetinin farklı iktidarlar yaratacağını belirtir. Birincisi nasıl aristokrasiyi yükseltti ise, ikincisi halkın iktidarını yüceltecektir. 19. yüzyılda Mignet, Guizot gibi tarihçiler olayları açıklamada sınıf kavgasını hep gözönünde tutarlar. Bu açıklama Marx'la birlikte genel kuramsal bütünlüğünü bulacaktır.

Fransız devrim tarihçiliği içinde olayı ekonomik ve sınıfsal boyutlarından çok, siyasal kurumlar boyutu içinde gören, tarihini bir siyasal tarih olarak yazanlar da yok değildir. Örneğin Aulard bunlardan biridir. Cumhuriyetçi burjuva olan Aulard, gelişmelerde önder olarak hep burjuvaziyi gördüğü için, halkın onun önderliğinde hareket ettiğini düşünürdü. Fransız Devrimi'ni partilerin ve meclislerin tarihi olarak yazmıştır. (Tarih Kurumu'nun devrimin 200. yılı dolayısıyla yapabildiği en önemli yayın da Aulard'ın 1944 yılında Türkçesi yayımlanmış kitabının ikinci baskısıdır.)

Fransız devrim tarihçiliğinde yüzyılın başından itibaren yeni bir dönem açılır. Jaurès'le başlayan Lefebure ve Soboul'la süren bu dönem, devrimi ekonomik ve toplumsal olgularla açıklamaya başlayacaktır. Jaurès ekonomik yorum getirmesine rağmen tarihin insanların ürünü olduğunu yadsımaz. Devrimin klâsik toplumsal yorumu olarak bilinen bu yazarlar dönemi, aslında 19. yüzyılın gelişen işçi sınıfı ve mücadelelerinin yarattığı toplumsal ortamın ürünüdür. Açıklamalar artık 18. yüzyıl Fransız toplumunun egemen sınıfları açısından değil, yönetilenleri açısından yapılmaya başlayacaktır. Georges Lefevre Fransız taşrasını kısa bir süre altüst eden Büyük Korku dönemi üzerine yazarken, kendini bu korkuyu duyanların tarafına koyduğunu söylemesi hatırlanması gereken bir noktadır.

Yeni efendiler yeni açıklamalar

1789'un kurumsal açıklamaları yerine toplumsal ve ekonomik açıklamalar geçerken dünya koşulları da değişmeye başlamıştır.

Özellikle 2. Dünya Savaşı'ndan sonra dünyanın değişen üç dengesi olaylara da yeni bakış açıları getirmeye başlayacaktır. Bu gelişme Fransız Devrimi'ne bakış konusunda da geçerlidir. Soboul'un artan ABD etkisinin rolünü gördüğü bu yeni açıklamalar Fransız Devrimi'ne iki temel yeni görüş getirir. Bunların birincisi, 1789 devriminin Atlantik devrimlerinin bir parçası olduğu görüşüdür. Burjuvazinin yükseldiği her toplumda görülen bu devrim ABD ve başka ülkelerden sonra Fransa'da da yaşanmıştır (öyleyse fazla büyütülecek bir yanı yoktur). İngiliz tarihçisi R.Palmer tarafından ortaya atılan bu görüş, Fransız J. Godechot tarafından da işlenecektir. Bu görüş esas itibariyle Fransız Devrimi'nin ulusal ve toplumsal yanını yadsır.

Ama bundan daha da önemli bir eleştiri A. Cobban tarafından ortaya atılan, sonra E. Eisenstein ve G.Taylor tarafından değişik açılardan sürdürülen ikinci bir eleştiridir. Bu temel olarak Fransız Devrimi'nin anti-feodal ve burjuva niteliğini sorgular. Fransız Devrimi sanıldığı gibi ya da anlatıldığı gibi feodaliteyi ortadan kaldıran burjuvazinin gerçekleştirdiği bir devrim değildir. Feodalite zaten ortadan kalkmıştı, devrimi gerçekleştirenler de sanıldığı gibi burjuvazi değil, üst düzey bürokratlardı.

Ingiliz-Amerikan ortak devrim eleştirisine, yeniden yorumlama çabalarına F. Furet de katılır. (Time dergisinin devrim konusuna yer verdiği sayısının kapağında ondan alıntı yapması rastlantı olamaz herhalde). Bu kervana -1789'da dört devrim olduğunu belirten- Türk tarihçileri de katılmakta gecikmeyeceklerdir.

1789 Fransız Devrimi konusundaki eleştiriler ya da yeni yorumlar, bugüne kadar anlaşıldığı biçimiyle bir devrimin olup olmadığı konusunda bile kuşku yaratan yaklaşımlardır. Bugün oturup 1789'da "yok sayılan" 22 milyonu aşkın insanın aslında "yok sayılması"nın doğal olduğunu anlatmak ya da bunu haklı göstermeye çalışmak mümkündür. Ama böyle bir çabanın yeni siyasal gelişmelerin, beklentilerin öngördüğü yapının ideolojik parçası olduğu kabul edilmelidir. Özellikle 2. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan yeni dünya düzeni içinde önder ülkelere göre tarihin yeniden yazılmasına çalışılabilir, ama bunun en açıklayıcı ve doğru olduğu kesin değildir.

1789 yılında Fransa'da gerçekten bir devrim olmuştur. Bugün bu tür toplumsal olayların önünü kesmek isteyenler olsa bile bu böyledir. Bu devrim bir burjuva devrimidir. Aristokratların başlangıcında rol almış olması onun temel niteliğini değiştirmez. Ama bu devrim, iç ve dış tehlikeler karşısında radikalleşmek zorunda kalmış, kazanımlarını koruyabilmek için halk desteğinde şiddet kullanmıştır. Onu akılda kalıcı yapan geniş halk kitlelerinin desteklemesi, sonraki gelişmeler için umut kaynağı oluşturmasıdır. ■

Ç A Ğ R I

Sosyalistlere

Emeğin nihai kurtuluşu ve her bireyin özgürce gelişmesi, kapitalizmin toplumsal dayanağı olan burjuvazi ve mülk sahibi sınıfların egemenliğine son verilmesini gerektirir.

Sosyalistlerin ve işçi sınıfının siyasal birliğinin hayati bir önem taşıdığını kabul eden ve bu alanda bugüne kadar girişilmiş çabaların bir bölümünün sonuçsuz kaldığı, bir bölümünün yetersiz olduğu ve bir bölümünün de ideolojik ve programatik bakımdan, Marksizm ve işçi hareketinin yerel ve uluslararası kazanımlarının gerisine düştüğü kanısında olan ve soruna çözüm arama amacıyla bir araya gelen farklı eğilimlerden sosyalistler olarak düzenlediğimiz birkaç oturumda birlik tartışmasının yürütülmesi için önemli olduğunu düşündüğümüz şu tespitleri yaptık:

Emeğin nihai kurtuluşu ve her bireyin özgürce ve her yönden gelişmesi, kapitalizmin temel toplumsal dayanağı olan burjuvazi ve mülk sahibi sınıfların egemenliğine son verilmesini gerektirir. Kapitalizmin egemenliğine son verilmesinin yolu, işçi sınıfı önderliğinde yürütülecek bir toplumsal devrim aracılığıyla sosyalizm ve sınıfsız topluma ulaşma mücadelesinden geçer.

▶ Bu mücadelenin başarıya doğru ilerlemesinin ön koşulu, işçi sınıfı ve çalışan kitlelerin mülk sahibi sınıfların siyasal partilerinden ideolojik, politik ve örgütsel bağımsızlığının sağlanmasıdır. Burjuva ve küçük burjuva partilerinden kendisini kategorik olarak ayırmış olan sosyalistlerin örgütsel birliği, program ve demokratik merkeziyetçilik temeli üzerinde eğilim farklılıklarını meşru kabul eder.

Böyle bir birliğin ise bugün, sosyalist hareketin gelişimine katkıları ne olursa olsun varolan sosyalist siyasal çizgilerin herhangi birinin doğrusal gelişmesi ile gerçekleşmesi beklenemez.

▶ Sınıflarüstü bir demokrasi yanılsamasına karşı, burjuva demokrasisinin asıl olarak emekçilerin yüzlerce yıllık mücadelesinin ürünü olan tarihsel kazançlarını korumakla birlikte, çalışanların demokratik hak ve özgürlüklerinin gerçekleştirilmesinin, kendi kendilerini yönetmelerinin maddi ve manevi imkân ve araçlarının en yüksek derecede geliştirildiği, öz örgütlenme ve öz yönetim organlarına dayalı sosyalist demokrasi işçi sınıfının iktidarının siyasal biçimidir.

▶ Günümüz dünyasındaki global sorunların tarihsel kaynağı esas olarak kapitalizm, özel mülkiyet ve bunun saldırgan biçimi olan emperyalizmdir. Bu nedenle, silahlanma ve savaş tehdidi, üçüncü dünyanın karşılaştığı felaketler, doğanın ve çevrenin tahribi gibi sorunların nihai ve kalıcı çözümüne yönelinebilinmesi, ancak sömürücü sınıflı topluma dayalı özel mülkiyet ilişkilerinin yeryüzünden kaldırılmasına ve dünya sosyalizmine bağlıdır. Bu alanda kısmi hedefler için mücadele sosyalizm hedefine tabi kılınarak, barış, demokrasi, insan hakları, üçüncü dünyanın gelişmesi ve doğanın korunmasından yana olan tüm güçlerle birlikte sürdürülebilir.

▶ Kökleri kapitalizmden çok öncelere dayanan erkek egemenliği, burjuva toplumunda varlığını kapitalist ilişkilerle eklemlenmiş olarak sürdürmektedir. Dolayısıyla, bu ilişkilerin ortadan kalkması ve sınıfsız bir topluma doğru evrilen bir toplumun kurulması kadınların kurtuluşunun önkoşuludur.

Ne var ki, erkek egemenliği bütün sınıfları kesen bir egemenlik biçimi olduğu ölçüde, kadınların kurtuluş mücadelesi, ancak bağımsız bir kadın hareketi aracılığıyla verilebilir. Bu mücadele, bugünden başlayıp sınıfsız topluma varılıncaya kadar sürdürülmesi gereken bir mücadeledir.

▶ Sosyalist mücadelenin vazgeçilmez ilkesi olan proleter enternasyonalizmi, ulusların kendi kaderlerini tayin hakkını şartsız savunmayı, uluslararası alanda devrim ve sosyalizm mücadelelerine dolaylı/dolaysız desteği gerektirir.

Bu ilkeler doğrultusunda, ama bununla birlikte, bu ilkelere kısmen ya da tamamen katılmayan sosyalistleri dışlamaksızın çalışmalarımızı, örgütlü sosyalist kesimlere, örgütlerarası mekânda yer alan sosyalist kişi ve gruplara ve en geniş sosyalist kamuoyuna açılarak, birlik amacına katkıda bulunmak üzere, aynı amacı besleyenlerle birleşmeyi sağlayacak faaliyetleri düzenleyerek sonuç alıncaya kadar sürdürmek zorunludur.

Bu doğrultuda çok daha geniş kesimlerin katılımıyla ve ancak bir süreç içerisinde gerçekleştirilebilecek olan birliğin tarihsel ve teorik arka planını kurmak ve sosyalist hareketin geçmişini ve bugününü, birlik deneyleri ve birlik imkânları bakımından değerlendirmek üzere ilk girişim olarak, bütün sosyalistlere açık bir dizi tartışma toplantısı düzenleyeceğiz.

Çağatay Anadol, Halil Berktay, Korkut Boratav, Oral Çalışlar, Metin Çulhaoğu, Necmi Demir, Gencay Gürsoy, Saim Koç, Ertuğrul Kürkçü, Saruhan Oluç, Şadi Ozansü, Celal Polat, Sezai Sarıoğlu, Nail Satlıgan, İskender Savaşır, Gülnur Savran, Sungur Savran, Mehmet Emin Sert.*

* Yukarıdaki açıklamayı yapanlar, Gencay Gürsoy, Ertuğrul Kürkçü ve Nail Satlıgan'ın çağrısıyla bir araya geldiler. Çağrılanların bir bölümü, çeşitli mazeretlerden ötürü toplantılara katılmadı. Yukarıdaki açıklamanın konusu ve kapsamı bakımından çağrılı olanların eksik ve yetersiz olduğunu çağıranlar da çağrılmış olanlar da peşinen kabullendiler. "Birlik" konusunda kişisel olarak görüş beyan etmiş olmak, kişisel olarak tanışmak, daha önce gerçekleştirilmiş birlik girişimlerini, yetersiz, sonuçsuz ya da olumsuz bulmak gibi ortak noktalar, bir araya gelenlerin bileşimi belirledi. Ancak, birlik konusunun, gayrı resmi bir ortamda serbest bir biçimde tartışılması için yeterli olabilen bu bileşimin, birliğin kendisi için yetersiz olduğunu açıklama sahipleri de bilmekte ve kişisel girişimlerine, birlik tartışmalarına itilim vermenin ötesinde bir anlam yüklememektedirler. ■

Prof.Dr.Zafer Üskül

DOĞU'DA SIKIYÖNETİM, ÜLKEDE BASKI

Doğu Anadolu'da başgösteren Şeyh Sait ayaklanmasının dinsel gericilik ve karşı-devrim olarak nitelenmesi, ülkede yürütülecek sindirme hareketini haklı kılma amacına yönelikti.



Şeyh Sait ayaklanması, Doğu Anadolu'da, Cumhuriyet döneminin, Nasturi ayaklanmasından sonra gelen ikinci ve bir dizi Kürt ayaklanmasının ilkiydi. 13 Şubat 1341'de (1925), Şeyh Sait'in adamları Genç ili Piran köyünde jandarmaya silahla karşı koyduklarında, cumhuriyet henüz birbuçuk yaşını doldurmamıştı. Bu olağanüstü olay karşısında, Ali Fethi (Okyar) Bey hükümetinin olağanüstü önlemler alması kaçınılmazdı.

Hükümet, 23 Şubat'ta, "devletin silahlı güçlerine karşı silahlı isyan başlatılması" gerekçesiyle, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da 14 ilde ve Erzurum ilinin 2 ilçesinde 1 ay süreyle sıkıyönetim ilan etti. İsyanın yayılma eğilimi göstermesi üzerine, ertesi gün Malatya ilinde de sıkıyönetim ilan edildi. Gerçi, her iki sıkıyönetim ilan kararına ilişkin bakanlar kurulu kararnamesinde, bakanlardan birisinin imzası bulunmuyordu ve bu yüzden, sıkıyönetim ilan eden kararnamelerin yok sayılması gerekiyordu ama bu o kadar da önemli sayılmamış olsa gerek ki, sıkıyönetim uygulamaya konuldu ve TBMM'nin onayına sunuldu.

Diğer bir vesikada, alınan raporlardan birinde deniyor ki; hadise Padişahlık, Hilafet, Şeriat, Abdülhamid'in oğullarından birinin saltanatını temin gibi irticakâr bir propaganda örtüsü altından Kürtçülüktür.

TBMM, sıkıyönetimi 25 Şubat günü görüştü. Sıkıyönetim ilanının gerekçesini açıklamak üzere söz alan Başbakan Ali Fethi Bey, önce olayların gelişimini ayrıntılarıyla anlattı. Daha sonra, isyanın nedenlerini, çeşitli belgelere dayanarak açıkladı. Fethi Bey'in sözünü ettiği belgelerden birisine göre, Şeyh Sait'in **"Bu isyandan maksadı da şeriatın temininden ibaret bulunuyormuş"**.

Fethi Bey, bir başka belgeyi açıklıyordu: **"Diğer bir vesikada, alınan raporlardan birinde deniyor ki; hadise Padişahlık, Hilafet, Şeriat, Abdülhamid'in oğullarından birinin saltanatını temin gibi irticakâr bir propaganda püşidesi (örtüsü) altında Kürtçülüktür ve umumi olarak kabul edilebilir."** Ardından, bir asinin üzerinde bulunan bir mektubu açıklıyordu: **"Kürdistan'da hükümet teşkil için dolaşarak Piran'a gelmiş olan Şeyh Sait Efendi'nin maiyetindeki iki mahkûmun derdesti üzerine Piran vakası zuhur eylediği ve iki seneden beri cereyan eden fikir ve sözlerin bugün tatbikatına girişildiği, Şeyh Sait'in Hani'ye taarruz ve oradan Lice ve Genç'e hücum ile Piran'a avdetle merkez yapılacağı aynı zamanda Bitlis, Muş, Erzurum ve Hınıs'ta harekâta başlanacağı ve Türk memurlarının hapis ve Kürt memurlarının şayanı emniyet (güvenilir) bulunanlarının serbest bırakılması ve olmayanların tevkifi ve hemen çeteler tertibi ile etrafa çıkarılması ve zinhar (sakın) ahalinin malına, hayatına müdahale edilmemesi ve İslamiyet'in mahvedildiği gün olduğundan, ihyayı dine (dinin canlandırılmasına) çalışmaya Cenabı Hak'kın Şeyh Sait Efendi'yi tavsit eylediği (aracı kıldığı) yazılmaktadır"**.

Bütün bu açıklamaların sonucunda, Başbakan Fethi Bey, isyanın, dini ve dinin kutsal saydığı şeyleri alet ederek, halkı vatan ve cumhuriyet aleyhine teşvik ettiği sonucuna vardı ve sıkıyönetim ilanının yanında yeni yasal önlemlerin de alınması gerektiğini belirtti.

Başbakandan sonra söz alan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (TCF) Reisi Kazım Karabekir Paşa şunları söylüyordu: **"Hükümetimizin beyanatına nazaran (göre), bazı Şark vilayetlerimizde İdarei Örfiyeyi mucip hadiseler zuhura gelmiştir (olaylar olmuştur). Bu mahdut (sınırlı) mütegallibenin, harici teşvikatla bazı emellere nail olmak için halkı dini tahrik ile idlal ettikleri anlaşılmıştır. Dini alet ittihaz ederek, mevcudiyeti milliyemizi tehlikeye koyanlar, her türlü lanete layıktır. Hükümetimizin kanuni olan icraatına biz de bütün mevcudiyetimizle müzahiriz (taraftarız)"**.

Böylece, iktidar ve muhalefet, sıkıyönetimin gerekçesi ve onayı konusunda aynı düşüncede birleşiyorlardı. Mete Tunçay, Şeyh Sait ayaklanmasının dinsel bir giysi altında ulusal bir başkaldırı olduğu kanısında olduğunu belirtiyor[1]. Olayın dinsel gericilik olarak sunulmasının nedenini ise şöyle açıklıyor: **"Mustafa Kemal Paşa'yla, Fethi Bey'in yerine başbakan olan İsmet Paşa'nın ve arkadaşlarının olayı dinsel gericilik ve karşı-devrim diye görmeleri ve göstermeleri, Doğu'daki bastırmayla sınırlı kalmayacak daha genel bir karşı hareketi haklı kılmak amacıyla açıklanabilir"**.

Sonuç olarak, sıkıyönetim, TBMM'de oybirliğiyle onaylandı.

Sıkıyönetim mevzuatı

Sıkıyönetimin onaylanmasından hemen sonra, Hiyanet-i Vataniye Kanunu'nun 1. maddesi, dinin siyasete alet edilmesini engelleyecek bir hükümle değiştirildi. Böylece, dini siyasete alet ederek halkı vatan ve cumhuriyete karşı kışkırtan isyancıların vatan haini sayılmaları da sağlanıyordu ve kuşkusuz Hiyanet-i Vataniye Kanunu'na göre de yargılanmaları yolu açılıyordu.

Bu dönemde, gerçekten de, sıkıyönetim ilanı durumunda uygulanacak hükümler tek bir yasada toplanmış değildi. Osmanlı İmparatorluğu döneminden kalma İdarei Örfiye Kararnamesi'nin yanında daha yedi ayrı metin uygulamada bulunuyordu. Bunlara bir de, sıkıyönetimin ilanından sonra kabul edilen Takrir-i Sükun Kanunu'nu eklemek gerekiyordu. İstiklal Mahkemeleri Kanunu da yürürlüğünü sürdürüyordu.

Bu bakımdan, sıkıyönetim uygulamalarını, demokrat olduğu hiç de söylenemeyecek bir yönetimin olağanüstü dönemlere özgü baskı yasalarının uygulamalarından ayırmak çok zor görünüyor. Örneğin, sıkıyönetim bölgesinde hem sıkıyönetim mahkemeleri hem de istilal mahkemeleri kuruldu. Ayrıca, yalnızca sıkıyönetim bölgesinde değil, ülkenin her yerinde uygulanmak üzere bir baskı yasası (Takrir-i Sükun) kabul ediliyordu.

Sıkıyönetimi ilan eden Ali Fethi Bey hükümeti, aslında bu kadar ağır bir baskıdan yana görünmüyordu. Baskı yanlısı Halk Fırkalılar, 2 Mart 1925'te yapılan Cumhuriyet Halk Fırkası grup toplantısında, sert bastırma politikasını 60'a karşı 90 oyla kabul edince, Fethi Bey hükümeti istifa etti.

İsmet Paşa hükümeti ve Takrir-i Sükun

Fethi Bey'in yerine hükümeti kuran İsmet Paşa, 4 Mart günü meclisten güven oyu aldı.

Bu hükümetin ilk işi, Takrir-i Sükun Kanunu'nu meclisten geçirmek ve iki tane istiklal mahkemesi kurulmasına karar aldırmak oldu.

Bu kararların alınması sırasında, TCF üyelerinin hükümeti eleştirdikleri görülüyordu. TCF'liler, sıkıyönetim bölgesi dışında da uy-

gulanacak bir baskı yasasını doğru bulmuyorlar, bunun İstanbul basınını susturmaya yönelik olduğunu söylüyorlardı.

Ayrıca, iki istiklal mahkemesinden birisi isyan bölgesinde görev yapmak üzere kurulurken, ikincisi isyan bölgesi dışında, ülkenin her yanında görevli kılınıyordu. Görülüyor ki, hükümetin amacı, isyanı ve sıkıyönetimi bahane ederek ülkenin tümünde muhalefeti yok etmekti. Milli Savunma Bakanı Recep Bey şunları söylüyordu: **"Matbuat, bilhassa İstanbul matbuat müessesesi Türkiye'de, devlet nüfuzu, devlet kuvveti namına ne varsa bunları ite kaka bertaraf ederek gayri meşru bir mücadele ve mesai ile en yüksek nüfuz mertebesine çıkmış ve o mevkiden Türkiye'de mevcut bütün mukaddes makamları ve onların maddi, manevi nüfuzlarını tamamen tahribedecek bir vasıta, bir alet halinde faaliyete geçmiştir. Öyle bir vaziyet hasıl olmuştur ki vatan dahilinde bunların şerrinden bir namus tehlikesi hasıl olmuştur".**

Bu açıklamalar da gösteriyor ki, İstanbul basını başta olmak üzere, basın Takrir-i Sükun'un baş hedefiydi. Gerçekten de bu yasanın yürürlüğe girmesinden sonra, basın üzerinde şiddetli bir baskı kuruldu, çok sayıda gazete kapatıldı ve çok sayıda muhalif yazar istiklal mahkemesine yollanarak yargılandı.

Sıkıyönetimin uzatılması

Şeyh Sait isyanı 15 Nisan 1925'te, başlangıcından 62 gün sonra bastırıldı. Sıkıyönetim ise 25 Mart'ta sona eriyordu. TBMM, 23 Mart'ta yaptığı toplantıda, sıkıyönetimi 1 ay süreyle uzattı. Ardından, sıkıyönetim 20 Nisan 1925'te 7 ay süreyle, 21 Kasım 1925 ve 23 Kasım 1926'da iki kez 1'er yıl süreyle uzatıldı. Sıkıyönetimin 4 kez uzatılması sırasında da, konu tartışılmadan, hükümet tezkeresi oya sunularak kabul edildi.

Sıkıyönetimin uzatılmasına koşut olarak, istiklal mahkemelerinin görev süreleri de 6'şar aylık sürelerle uzatıldı. Bu mahkemelerin görev süreleri 7 Mart 1927'de sona erdi.

Takrir-i Sükun Kanunu iki yıllık bir süre için kabul edilmişti, ama bu kanunun yürürlük süresi iki yıl daha uzatıldı. Ayrıca, sıkıyönetimin birinci kez uzatılmasından sonra, Doğu Anadolu'da da sansür uygulandı. Öte yandan, sıkıyönetim mahkemelerinin verdiği idam cezalarının, meclisin onamasına sunulmasına gerek kalmadan hemen uygulanmasını sağlamak üzere, 31 Mart 1341 tarihli ve 595 sayılı yasa kabul edildi.

Bu baskı ortamında, hükümet, özellikle laiklik açısından gelişme sağlayacak bir dizi reformu yürürlüğe koydu: Şapka giydirilmesi, tarikatların yasaklanması, tekkelerin kapatılması bunlar arasında özellikle sayılması gerekenler.

Ancak, bu reformlar tepkilere neden oluyordu. Ülkenin birçok yerinde, "din elden gidiyor" diyerek reformlara karşı çıkılıyordu. Ankara İstiklal Mahkemesi, ülkenin her yanında gericileri sindirirken, programında "dinsel düşünce ve inançlara saygı"ya yer veren TCF'nin de kapatılmasını istiyordu. İsyan bölgesi İstiklal Mahkemesi ise, bölgesi içindeki TCF şubelerini kapatmıştı. Sonuçta, hükümet, TCF'yi, Takrir-i Sükun Kanunu'na dayanarak, 3 Haziran 1925'te kapattı.

Erzurum'da sıkıyönetim ilanı

Hükümetin giriştiği reformlardan birisi de şapka giyilmesine ilişkin reformdu. Hükümet, 2 Eylül 1925 tarihli kararnameyle, memurların şapka giymesini kararlaştırmıştı. Bu karara karşı, başka bazı yerlerde olduğu gibi, Erzurum'da da tepkiler ortaya çıktı. Hükümet, bunun üzerine, Erzurum ilinde sıkıyönetim ilan etti (O sırada Erzurum ilinin Kiğı ve Hınıs ilçelerinde daha önce ilan edilmiş bulunan sıkıyönetim sürüyordu). Başbakan İsmet Paşa, sıkıyönetimin gerekçesini TBMM'de şöyle açıklıyordu: **"Efendim, Erzurum'da bir kısım halk çarşıyı kısmen kapatmaya çalışırlar, valinin ikametgahı önüne ve makamı vilayet önüne gelirler, biz gavur memur istemeyiz diye bağırırlar, nümayiş yaparlar, zabıta müdahale eder. Zabıtanın ihtaratına (uyarılarına) bidayette (başlangıçta) itaat etmezler, bunun üzerine hükümet kuvvetiyle müteçasirleri (küstahları) dağıtır, dün akşama kadar 27 kişi tevkif olunmuştur... tahkikatı tesri etmek (hızlandırmak) ve bir an evvel Meclisi Aliye arzı malumat edebilmek için Erzurum vilayetinin idarei örfiye ilan edilmemiş bazı yerleri vardı, onlarda da idarei örfiye ilan edilmiştir (Muvafık sesleri). Bu işte birkaç kişi mürettip ve müfsit olmak lazımdır, seri tahkikat yaparak onları meydana çıkarmak ve seri icraat göstermek istiyoruz (kabul sesleri)".**

Başbakanın, 24.11.1925 tarihinde 2754 sayılı kararnameyle ilan edilen sıkıyönetimin gerekçesini böylece açıklamasından sonra, TBMM, görüşme açılmaksızın, hükümet tezkeresini 25.11.1925 günü kabul ederek sıkıyönetimi onayladı.

Erzurum'da bazı kişilerin "gavur memur istemeyiz" diye ayaklanmasının nedeni, memurların şapka giymesiydi. Sıkıyönetimin ilanı üzerine kurulan Divanı Harbi Örfi'nin ilk kararlarını verdiği 29.11.1925 tarihli gazetelerde yer alıyordu: 114 tutukludan üç kişi idama, iki kişi onar seneye mahkûm edildi.

Erzurum'da 24.11.1925 günü bir ay süreyle ilan edilen sıkıyönetim uzatılmadı.

Doğu Anadolu'da sıkıyönetim üzerine değerlendirme

Şark İstiklal Mahkemesi, iki yıl içinde 5010 kişiyi yargıladı ve bunlardan 2231'ini mahkûm etti. Bu 2231 kişiden 420'sinin cezası idamdı. Sıkıyönetim mahkemelerinin uygulamaları hakkında ise bilgimiz yok.

İsyan 62 günde bastırılırken sıkıyönetim iki yıl dokuz ay sürdü. Bu arada, birçok aile, Batı Anadolu'da zorunlu iskâna tabii tutuldu.

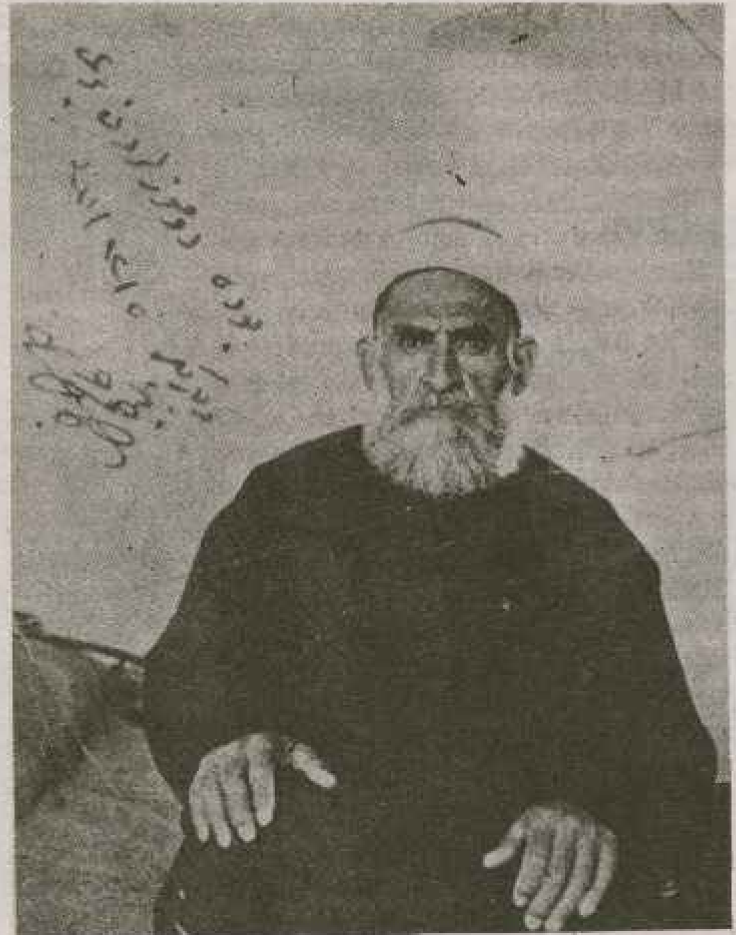
Ali Fuat Cebesoy, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın, sıkıyönetim ve ülkede genel olarak uygulanan baskı yönetimi üzerine değerlendirmesini şöyle açıklıyordu: "Şark vilayetlerinin idaresini kuvvetlendirmeden Şeyh Sait'in baskınına uğrayan Fethi Bey hükümeti, bir taraftan kahraman ordumuzun mutlaka bu isyanı bastıracağına ve diğer taraftan vatandaşların akliselimine güvenerek isyanı geniş bir örfi mıntaka içerisine aldırmış; icabeden merkezlerde divanı harbler teşkil ettirmiş ve seferberliğini süratle ikmal edecek olan tümenlerle isyan mıntakasının her taraftan sarılmasını kararlaştırmıştı. Memleketin diğer kısımlarında da teyakkuzu artırmıştı. Muhalefet, Fethi Bey'in yerinde olan bu tedbirleri tasvibetmiş ve onunla birleşmişti. Bunlar Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun fevkalade hallarde derpiş ettiği tedbirlerdi. Bu sayede hükümetin meclis tarafından murakebe ve kontrolü mümkün olacak ve demokrasi rejimimize de halel gelmeyecekti. Kanuni ve normal cumhuriyet idaresinin kurulmasına memleket son derece muhtaçtı." Oysa özellikle basının eleştirilerine tahammül edemeyen Halk Fırkası aşırılarının ve İsmet Paşa hükümetinin tüm ülkede totaliter bir yönetim uygulamasına geçtiğini belirten Ali Fuat Paşa, değerlendirmesini şöyle tamamlıyordu:

"Fırkamız şu kanaatteydi ki İsmet Paşa da Fethi Bey gibi cumhuriyet ve demokrasi manzumesini teşkil eden iktidar, muhalefet ve matbuatı birbirinden ayırmayarak bu demokrasi cihazını muhafaza etmek suretiyle hem Şark isyanını olduğu yerde imha ve hem de inkılapları memlekette tatbik edebilirdi. Neticede memleket totaliter bir idareye girmez ve bilakis cumhuriyet rejimi tedrici bir surette kuvvetlenirdi. 20 yıl gibi bir zaman bu rejim geriye kalmazdı. İktidarın o zamanlardaki icraatının rejime ait olan kısmı hakkındaki hükmü, tarihimizin bitaraf tetkikine bırakıyorum"[2]. ■

DİPNOTLAR

1) *Mete Tunçay, Türkiye Cumhuriyetinde Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931), Ankara, 1981, s.129.*

2) *Ali Fuat Cebesoy, Siyasi Hatıralar, II. Kısım, İstanbul, 1960, s.182-184.*



▼ **Şeyh Sait.** *1925'te adamları jandarmaya silahla karşı koyduğunda Fethi Okyar hükümeti olağanüstü önlemler aldı*

DAHA ÖZENLİ OLMAK

Birlikçi girişimlerde "köşelenmiş" kimlik belirlemeleriyle ortaya çıkmanın hiç gereği yok. Gereği olmadığı gibi yararı da yok. Çünkü birlik demek, kendi tekil kimliğimizden ayrı ortak kimliğimizi aramak demek.

Bir süreden beri ne zaman "yasal parti"den söz açsam, eski Romalı senatör Caton'u hatırlamadan edemiyorum. Malum, hazret Senato'daki her konuşmasını konusu ne olursa olsun "Kartaca yıkılmalıdır!" diye bitirirmiş, acaba diyorum ben de ona mı benzedim? Bu kadar çok vurgulamak "yasal parti"nin önemini ve gereğini acaba okuyucuda -ve dinleyicide- gına getirmedi mi?

Belki getirdi. Ama ben, gene de böyle bir riski göze alıp, bu yazıda da "yasal parti"yi ya da onunla bir bakıma özdeş gördüğüm "birlik" sorununu kısaca ele alacağım.

Daha önceleri de çeşitli vesilelerle dile getirdim; ben birliğin rasyonelini ülkemizdeki tüm Marksistlerin, kurtuluşu sosyalizmde gören herkesin elbirliğiyle oluşturacakları yasal bir partide görüyorum. Üstelik çareyi böyle bir partide gören pekçok Marksist var. Demek ki "yasal bir Marksist parti"nin yaratılabilmesi için asgari baz mevcut. Ne ki, böyle olduğu halde yasal parti girişiminin elbirliğiyle başlatılması için gerekli somut adımların atılması devamlı -isterseniz yıllardır- gecikiyor. Yoksa yasal partiyi birliğin platformu olarak görmek "rasyonel" değil mi? Çözümünü yasal bir Marksist partide gören bunca insan, hepimiz yanılıyor muyuz?

Mevcut burjuva alternatiflere karşı gerçek bir emekçi alternatifinin, ancak Marksist solun tek bir çatı altında toplanmasıyla yaratılabileceğine inananlar, gecikme pahasına da olsa ilk adımı hep beraber atmanın yolunu bulmak için ısrarlı ve kararlı davranıyorlar.

Sanmıyorum. Yasal parti gecikiyorsa bunun belki de tek sebebi var: **Birliğin günümüzde kazandığı önem ve birliğe hemen herkesin duyduğu özlem.** Herkes Marksistlerin geniş kapsamlı bir beraberliğinden yana olduğu için böylesi bir yapılanmayı gözetmekte azami itina gösteriyor. Dolayısıyla birliğin nasıl, hangi yollardan geçerek gerçekleşeceğine ilişkin somut durum tahlillerinde ortaya çıkan görüş farkları, girişimin elbirliğiyle başlatılmasını geciktiriyor. Birliği içtenlikle isteyenler, mevcut burjuva alternatiflere karşı gerçek bir emekçi alternatifinin, ancak Marksist solun tek bir çatı altında toplanmasıyla yaratılabileceğine inananlar, gecikme pahasına da olsa ilk adımı hep beraber atmanın bir yolunu bulmak için ısrarlı ve kararlı davranıyorlar. Ne ki bu tespit gecikmeyi mazur gösterdiğim anlamına gelmemeli. Bana göre birliğe ve yasal partiye ilişkin görüş ayrılıkları, ilk adımın atılmasına, yani partinin hazırlıklarının -dikkat(!) kuruluşunun değil- elbirliğiyle başlatılmasına engel değildir. Üstelik rasyonel olanı da budur. Çünkü günümüzde zihinleri en çok kurcalayan "nasıl bir sosyalizm?", "nasıl bir parti?", "nasıl bir program?", "nasıl bir ittifaklar politikası?", "global problemler karşısında nasıl bir tutum?" vb. belli başlı sorunların yasal bir Marksist partiyi hedefleyenlerin azami katılımıyla, en verimli bir şekilde tartışılmasının en elverişli zemini partinin yurt çapında yürütülecek hazırlık girişimleridir. Gerçi bu sorunlar bir kısım dergiler aracılığıyla bir süredir tartışılıyor. Ancak böylesi, kaçınılmaz olarak, hem katılım açısından bir hayli sınırlı kalıyor, hem de yeterince verimli olmuyor. Oysa partinin hazırlık safhası başlatılsa, hem katılım azamileşir, yurt çapında her ilde, semtte, mahallede, işyerlerinde, hatta köylerde projeye ilgi duyan tüm sosyalistler bir araya gelerek sorunların tartışılmasına katkıda bulunulmasının mekanizmalarını yaratırlar, hem de böylece parti, programıyla, sosyalizm anlayışıyla, işleyiş ilkeleriyle güncel politikaya yaklaşım tarzıyla bir süreç boyunca kimliğini kazanmaya, giderek uzuvlaşmaya başlar. Kısacası, partinin hazırlık esaslarına **elbirliğiyle** başlanmasının daha da geciktirilmesinin hiçbir makul gerekçesi olamaz...

Çizdiğim bu tablonun son derece iyimser bir ruh halini yansıttığı ileri sürülebilir. Böylesi bir yargıya haksızdır diyemem. Gerçekten Marksist hareketimizin geleceğine damgasını vuran ardı arkası kesilmeyen bölünmelerdir, dağınıklıktır. Çoğu zaman karşılıklı anlayışsızlıktan ve hoşgörüsüzlükten kaynaklanan -ve hemen daima ideolojik "farklılık" bahanesiyle maskelenen- birlikte davranma alışkanlığı, ortaklaşa çalışma tecrübesinin noksanlığı birliğin sağlanmasında zorluklar çıkarabilir. Ancak bölünmüşlüğün ve dağınıklığın maddi manevi çok acı kayıplarla dolu faturası solda yer alan hemen herkes için birliği her şeyin vazgeçilmez önşartı haline getiriyor. Azami sınırına varmış olan bölünmüşlüğün tam zıddına dönüşmesinin şartları hızla olgunlaşıyor. Beni birlik konusunda **iyimser** yapan da bu.

Tabii iyimser olmak birlikçi gelişmeleri zedeleyebilecek davranışlar karşısında suskun kalmayı gerektirmiyor. Bu kapsamda gördüğüm iki örneğe burada kısaca değinmek istiyorum.

Bunlardan ilki Gencay Gürsoy, Ertuğrul Kürkçü ve Nail Satlıgan'ın çağrısıyla bir araya gelen toplam 18 imza sahibinin "sosyalistlere" başlığı altında kamuoyuna yaptığı açıklama.

Hemen belirteyim ki "birlik" hedefine yönelik bu girişimi genel hatlarıyla **olumlu** buluyorum. Açıklamada "birlik" konusuna ilişkin olarak "bütün sosyalistlere açık bir dizi tartışma toplantısı" düzenleneceği ifade ediliyor. Ayrıca açıklamada yer alan ilkelere "kısmen ya da tamamen katılmayan" sosyalistlerin tartışmalarda "dışlanmayacağı" belirtiliyor. Nitekim tartışmalara çağrılanların kompozisyonu bu belirlemeleri doğruluyor. Bu nedenle ben girişimi destekliyorum ve tüm çağrılıların davete icabet edeceklerini umuyorum.

Şimdi gelelim bu girişimde birlik açısından eleştirilmesi gereken noktalara.

Çağrının altındaki imzaların Marksist solun bütününe kıyasla temsil oranını yeterli bulmuyorum. Sosyalizmin belli başlı sorunları hakkında görüş bildiren açıklama, başlatılan bir girişimin ilk aşamasının sadece altındaki imzaların sahipleri tarafından gerçekleştirildiği şeklinde yorumlanabilir. Dolayısıyla kimileri açısından itici bir durum yaratabilir. Dahası, bu temsil noksanlığı sosyalist kamuoyunun ilgisini çekmekte yetersiz kalabilir. Bana göre kamuoyuna yapılacak bir açıklamada daha geniş bir hitap kabiliyeti aranmalıydı. Ne ki bu noksanlık giderilemeyecek türden değil. İmza sahipleri ne yapıp edip, daha ilk toplantıya tüm çağrılıların katılmasını ve onların da bu girişimi eşit haklarla sahiplenmelerini sağlayabilirlerse, ondan sonraki açıklamalar böylesi geniş temsil ile yapılabilirse sözünü ettiğim olumsuzluk giderilmiş olur.

Çağrının metninde de en hafif deyimle "**özensiz**" bazı belirlemeler var. Örneğin "örgütsel birlik" için, **demokratik merkeziyetçilik** temeli öngörülüyor. Açıklamaya imzalarını koyanlar "demokratik merkeziyetçilik" ilkesini benimsiyor olabilirler. Oysa bu konu günümüzde bir hayli tartışmalı. Çünkü geçmişin tecrübeleri ortada. Bakıyoruz çoğunlukla merkeziyetçilik demokrasiye ağır basmış. Acaba pratikteki bu olumsuzluğun nedeni sadece "demokratik" işleyişle yetinmeyip demokrasiyi "merkeziyetçiliğin" bir **sıfatı** ha-

line indirgemek olmasın? Örneğin Gencay Gürsoy'un savunduğu "kanatlı parti"de, fraksiyonculuğu reddeden klâsik demokratik merkeziyetçiliğin nasıl işleyeceği, en azından tartışılması gereken bir nokta. Ben kendi adıma demokratik merkeziyetçiliği hepten reddetmiş değilim. Partinin fikri ve eylemsel tüm faaliyetlerine bütün üyelerin azami katkısını sağlayacak mekanizmaların yaratılmasına yönelik tartışmaları ve getirilen önerileri ilgiyle izliyorum. Ve imza sahiplerinin de bu meseleye bigâne olduklarını sanmıyorum.

Açıklama metnindeki bir başka özensizlik "global sorunlar"la ilgili. İmza sahipleri global sorunların "nihai ve kalıcı çözümü"ne yönelinebilinmesini, "sömürücü sınıflı topluma dayalı özel mülkiyet ilişkilerinin yeryüzünden kaldırılmasına ve dünya sosyalizmine" bağlıyorlar. Önceki yazılarımda konuya ilişkin görüşlerimi dile getirdiğim için burada tekrara gerek görmüyorum. Evet, sosyalist ülkelerin küçümsenmeyecek payını gözönünde tutarak ben de global sorunların esas sorumlusunun kapitalizm olduğu görüşündeyim. Ancak, örneğin doğanın ve çevrenin tahribatının nihai çözümünün, neden illa kapitalizmin yeryüzünden silinip yerini tümüyle sosyalizme bırakmasına bağlı olduğunu doğrusu kavrayamıyorum. Diyelim çevrenin tahribi sermaye sahiplerinin umurunda değil. Ama biliyoruz, yine hiç umurunda olmadığı birçok şey, geniş yığınların mücadelesi sonucu sermayeye kabul ettirilmiştir. Ben çevrenin korunmasında da bunun mümkün olabileceği kanısındayım.

Üstelik global sorunlara bu yaklaşım öylesine özensiz ki, değil nihai ve kalıcı çözüm, buna "**yönelinebilmesi**" dahi tüm dünyada sosyalizmin kurulmasına bağlanıyor! Dahası bu özensizlik global sorunlar dünya çapında tartışılırken, "açıklama"dakinin tam zıddı görüşler ileri sürülürken ve bütün bunlar ülkemizde de yansımalar bulurken yapılıyor! Özensizlikten fazla birşey bu.

Benzeri bir -kusura bakılmasın bu deyimi kullandığım için- patavatsızlık kadın sorununda yapılıyor. Açıklamada "kadınların kurtuluşunun önkoşulu"nun "kapitalist ilişkilerin kalkması ve sınıfsız bir topluma doğru evrilen bir toplumun kurulması" olduğu ileri sürülüyor. Kadın hareketinin alabildiğine canlılık kazandığı günümüz dünyasında, sekterliğe dahi taş çıkartan böylesi hükümleri tartışmayı abes buluyorum.

Bütün bunlar bence kimliğini ve yerini belirleme kaygusundan kaynaklanıyor. Ve yer yer de kantarın topuzu kaçıyor. Oysa birlikçi girişimlerde "köşelenmiş" kimlik belirlemeleriyle ortaya çıkmanın hiç gereği yok. Gereği olmadığı gibi yararı da yok. Çünkü birlik demek, kendi **ortak kimlik** tekil kimliğimizden ayrı **ortak kimliğimizi** aramak demek. Bu ortak kimliğin, tekil kimliklerden çok daha az köşeli olacağı besbelli. Üstelik tekil kimliklerimizi taşımamızı da engellemeyecek. Aksine tekil kimliklerin çeşitliliği ortak kimliğimizin tayfını oluşturacak ve böylece hep birlikte manevi ve maddi olarak çok daha zenginleşmiş olacağız.

Birlikçi gelişmeleri zedeleyebilecek ikinci örnek geçtiğimiz Temmuz ayı başında Cumhuriyet gazetesinin "sosyalist ülkelerdeki son gelişmelere" ilişkin olarak açtığı tartışmada Nihat Sargın'la Haydar Kutlu'nun verdiği cevapta yer alan bazı -yine **özensiz** demeyi tercih ediyorum- ibareler. Sargın'la Kutlu **yeni düşünce tarzı** uyarınca "kapitalizmden sosyalizme geçişin yeni yolu"nu savunuyorlar ve sözlerini "TBKP programının en önemli özelliği böylesi yeni bir politik strateji sunabilmiş olmasıdır" ibaresiyle bitiriyorlar.

Şimdi "programını savunmak herkesin en doğal hakkı değil mi?" diye sorulabilinir. Ben günümüz şartlarında, birlik açısından kimsenin böyle bir hakkı olduğunu sanmıyorum. Üstelik TBKP yöneticileri, amaçlarının "tüm Marksistlerle birlikte yasal bir komünist partisi kurmak" olduğunu sıkça dile getiriyorlar. Oysa görüyoruz TBKP'nin programına yakınlık duyan, değil yakınlık duymak radikal bir şekilde eleştirmeyen, TBKP'liler dışında tek bir Marksist yok. Böyleyken Sargın ve Kutlu'nun programlarını methetmeleri, "partiyi tüm Marksistlerle birlikte kurmak" ibaresini retorik haline getiriyor. Yahut da Sargın'la Kutlu tüm Marksistlerin TBKP programını kabul etmelerini istiyorlar? Ki bunun da anlamı TBKP'nin yasala çıkması, ülkemizdeki tüm Marksistlerin de TBKP'ye katılmasıdır.

Sargın'la Kutlu'nun bu yaklaşımı TBKP yöneticilerinin hemen hiç dillerinden düşürmedikleri "gerçeğin tekeli kimsede değildir" deyişiyle hiç de bağdaşmıyor. Bu deyişi benimseyenlerin, TBKP'nin programına Marksist solun hemen tamamı tepki gösterirken hâlâ daha programının övgüsünü yapmaları kolay anlaşılır bir şey değildir. Ya da "gerçeği sadece ben bilirim"in mirası henüz ağır basıyor demektir.

Görüşlerini özgürce savunmak herkesin hakkı değil mi?

Elbette hakkı, ama birliği gözeterek. Şayet Marksist solun birliğini temsil edecek partinin programı ona omuz verecek tüm Marksistlerin elbirliğiyle, ortak çabalarıyla hazırlanmak zorunda ise, bu oluşumda pekçok taraftan sadece birini oluşturanların, boyuna kendi programlarının methiyesini yapmaları birlikçiler açısından biraz tuhaf kaçmaz mı?

Sargın ve Kutlu söz konusu yazıda kendi programatik görüşlerini açıklarlarken "henüz kapitalizm çerçevesinde kalan demokratik alternatif" öneriyorlar ve "kapitalist ülke komünist partilerinin başarısız kalmalarında önemli nedenlerden birisi"ni onların böyle bir alternatifleri olmamasına yoruyorlar. Bence haksızlık ediyorlar. Ben "kendi adıma her şeyin çözümü sosyalizmdedir, kapitalizm altında bir şey yapılmaz" diyen tek bir komünist partisi hatırlamıyorum. Sadece "eurocommunism" tartışmalarını hatırlamak dahi yeter. Özellikle gelişmiş kapitalist ülkelerdeki partilerin politikalarında reformların ağırlıklı öneme sahip olduğu hep bilinir.

Öyleyse Sargın ile Kutlu'nun burada yetersiz buldukları ne? Bunun bence tek bir makul açıklaması var. Bunu da "kapitalizm çerçevesinde kalan demokratik alternatif" tanımlamasından çıkarıyorum. Bence Sargın'la Kutlu'nun kapitalist ülkelerdeki komünist partilerine biçtikleri yeni rol, bu partilerin şimdilik sosyalizm hedefini bir kenara koymaları ve "kapitalizmin demokratik yolla gelişmesi" için politikalar üretmeleridir. Eğer bu tespitim doğruysa bunun anlamı kapitalist ülkelerde komünist partilerine ihtiyaç kalmadığıdır. Çünkü kapitalist ülkelerde "kapitalizmin demokratik yoldan gelişmesini" hedefleyen partiler -hem de işçi partileri!- zaten vardır ve işlevlerini da başarıyla yerine getirmektedirler. Şayet Sargın'la Kutlu TBKP'ye de böyle bir işlev öngörüyorlarsa o zaman TBKP programında ısrarla direnmelerinin yorumu, yukarıda yaptığımdan daha başka yapılabilir.

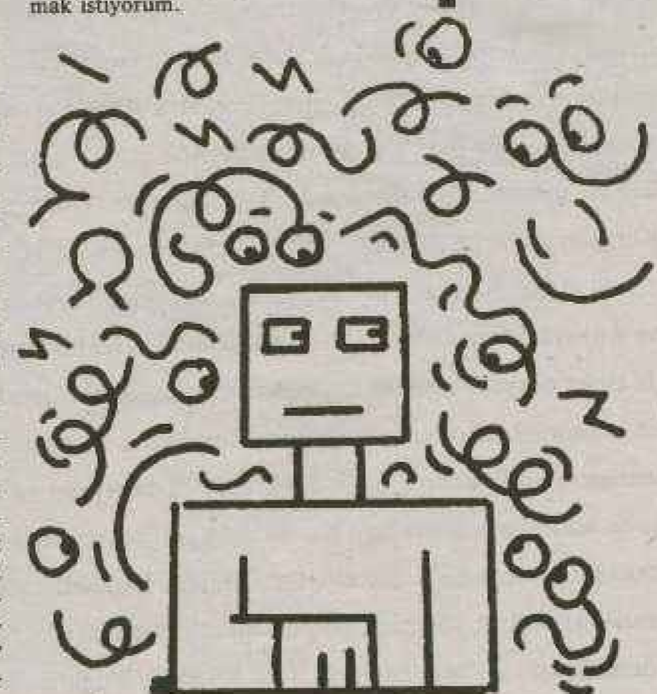
Bu son değindiğim konu, bilindiği gibi Marksistler arasında dünya çapında tartışılıyor. Ben de becerebildiğimce bu tartışmaya katılmaya çalışıyorum. Onun için de acele kestirmelere gitmeyi pek yararlı görmüyorum. Ve TBKP'liler için de doğrusunun böylesi olduğu kanısındayım. Bir başka deyişle programatik tartışmalar, ülkemizde birlikten yana olan Marksistlerin tamamının katılımıyla yürütülmeli ve program, bu tartışmaların ortak ürünü olarak herkesin katkısıyla yaratılmalıdır. Kimse kendi programatik görüşünü daha baştan empoze etmemeli, sonuçta da ortaya çıkan programı herkes kendi alınterinin eseri olarak benimsemelidir.

Programatik tartışmalar, birlikten yana olan Marksistlerin tamamının katılımıyla yürütülmeli ve program, bu tartışmaların ortak ürünü olarak herkesin katkısıyla yaratılmalıdır. Kimse kendi programatik görüşünü empoze etmemeli, ortaya çıkan programı herkes kendi eseri olarak benimsemelidir.

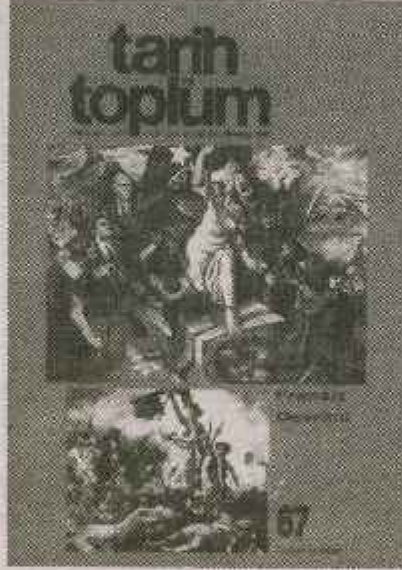
Ya tartışmalar sonucu ortak bir programa varılamaz ise ne olur?

Ben, başa gelirse bu zorluğun da aşılabileceği kanısındayım. Çok zorda kalınırsa, **birlik uğruna** dört başı mamur bir program yerine programa temel olarak belli başlı ilkelerin tespitiyle yetinilebilinir ve esas program bu parti tarafından ona katılanların ortak çabasıyla bir süreç boyunca hazırlanabilir. Çünkü Marx'ın ünlü deyişiyle "gerçek harekette atılan her adım bir düzine programdan daha önemlidir."

Kısa bir paragrafla geçiştirmek istemediğim bu konuyu bir başka yazıda etraflıca ele almak istiyorum. ■



Fransız Devrimi Özel Sayısı



Fransız Devrimi'nin Doğuya Bakışı -I- / *Orhan Koloğlu* ■ Fransız Devrimi'nde İnsan Hakları Kavramı / *Selim Deringil* ■ Fransız Devrimi'nden Atatürk Türkiye'sine / *Zeki Arıkan* ■ Fransız Devrimi ve Müzik / *Korkmaz Alemdar* ■ Bir Osmanlı Aydınının Gözüyle Fransız İhtilâli / *Sinan Kuneralp* ■ Diran Kelekyan, Fransız Devrimi ve Mülkiye Mektebi / *Zafer Toprak* ■ Mustafa Nermi ve Fransız İhtilâl-i Kebiri / *Zafer Toprak* ■ İstanbul'un İlk Turistik Rehberlerinden Timoni'nin Rehberi / *Semavi Eyice* ■ Yunanistan'da Türk Arşivleri / *Evangelia Balta* ■ Türkiye İslâmlığının Oluşması / *Bilge Umar* ■ II. Meşrutiyet'te Resim Yasakları / *Ali Birinci* ■ Sendikalar Birliği ve ABD'li Irving Brown / *Kenan Öztürk* ■

Sayı: 67

12. Cilt Başladı

İletişim Yayınları, Klodfarer Cad. İletişim Han No: 7 Cağaloğlu 34400 - İSTANBUL Tel: 516 22 60 (3 Hat)

---

1. SAYIDA: 26 Mart ve sonrası için bir çerçeve • *MURAT BELGE,* Dokuz yılın birikimi • *ÖMER LAÇİNER,* Yeniden sosyalizm, sosyalizmde devrim • *CAN YÜCEL,* Yeniden çıkacak olan Birikim • *AHMET İNSEL,* Liberalizm, muhafazakârlık ve Türkiye'de toplumsal tahayyül • *BÜLENT SOMAY,* Önce meşruiyet • Bir köylü mebus adayı seçimi • *TANIL BORA,* MÇP, RP ve "İslâmî Diriliş" • *MURAT TAŞDEMİR,* İşkence üzerine notlar • *BÜLENT SOMAY,* Kaçıncı hamur kültür? • *HALİL TURHANLI,* Vaclav Havel ve özgür ruhlar • **2. SAYIDA:** 1 Mayıs ve iktidarın sonbaharı • *ÖMER LAÇİNER,* Devrimci sosyalizmin gündemi • *ÇAĞLAR KEYDER,* Kriz ve işçi sınıfı • *FARUK PEKİN,* '89 Baharı ve işçi eylemleri üzerine • *AHMET İNSEL,* Laiklik, cumhuriyet ve sosyalist hareket • *İRFAN YAVRU,* Sosyalist hareketteki krizin bazı sonuçları üzerine • *BÜLENT SOMAY,* Düzen partisinden devrim partisine • *ERİK JAN ZÜRCHER,* Güneş-Dil Teorisi ve Türk dil reformundaki yeri • "Türk dehası"nın ürünü muhteşem bir teori! • *METE TUNÇAY,* Şefik Hüsnü'nün Vazife'deki başyazıları • *FARUK CAN,* Demokrasi Kurultayı • *NEŞE ERDİLEK,* 163. madde sorunu • *ŞİRİN TEKELİ,* 1. Kadın Kurultayı • *A.CANKOÇAK,* Kadın tarafı olmak • *DEVİN KUZU,* Sağlıksız bir ayrışma • *AKDOĞAN ÖZKAN,* 1 Mayıs üzerine • *ATA SOYER-ŞAHİN KURTARAN,* Hekim eylemleri ve Ankara Tabip Odası • *MURAT TAŞDEMİR,* Hekim hareketi ve İstanbul Tabip Odası • **3. SAYIDA:** "Sosyalist ülkeler"-de neler oluyor? • *ÖMER LAÇİNER,* Devrim olarak sosyalizm: Bir bilanço ve imkanlar • *AHMET İNSEL,* Çin'de askerî darbe ve komünist rejimlerin meşruiyet bunalımı • *HUA LINSHAN,* Barbar bir kültürün etkisi • *TANER AKÇAM,* Marksist devrim teorisi ve sosyalizm • *HALİL BERKTAY,* Sol'da siyaset sanatının yerli yerine oturmamışlığı • *ŞİRİN TEKELİ,* '80'lerde Türkiye'de kadınların kurtuluşu hareketinin gelişmesi • *TANIL BORA,* Yerel yönetim, sosyal demokrasi ve sosyalistler • *MURAT KARAYALÇIN'la söyleşi* • *ŞÜKRÜ AKSU,* Hekim hareketi Eylül 1988-Haziran 1989 • *MURAT BELGE,* İyi bir "aile fotoğrafı" • *SEMİH AYTAÇLAR,* Günlük hayat krizinin taşıdığı devrimci potansiyel • Atatürk'e göre spor • *MURAT BELGE,* SHP'de "demokrasi" • *ÖMER LAÇİNER,* Irak Kürtleri, Bulgaristan Türkleri • *ERCAN YAŞA* İşçi Kurultayı • *KORAY DOĞAN,* ODTÜ'de öğrenci hareketi • *ASUMAN SUNER,* Sosyal Bilimler Kongresi • *BÜLENT SOMAY,* İrfan Yavru'nun yazısı üzerine bir not

Birikim

Aylık Sosyalist Kültür Dergisi

Birikim Yayınları Küçükayasofya Cad. No.17-19/A Sultanahmet 34400 İstanbul Tel. 512 17 34